Ledeni kruh

Žarnić, Slavko

Authored book / Autorska knjiga

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Publication year / Godina izdavanja: **2015**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:270:084019

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-15**

Repository / Repozitorij:

Croatian Emigrant Press - Repository

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

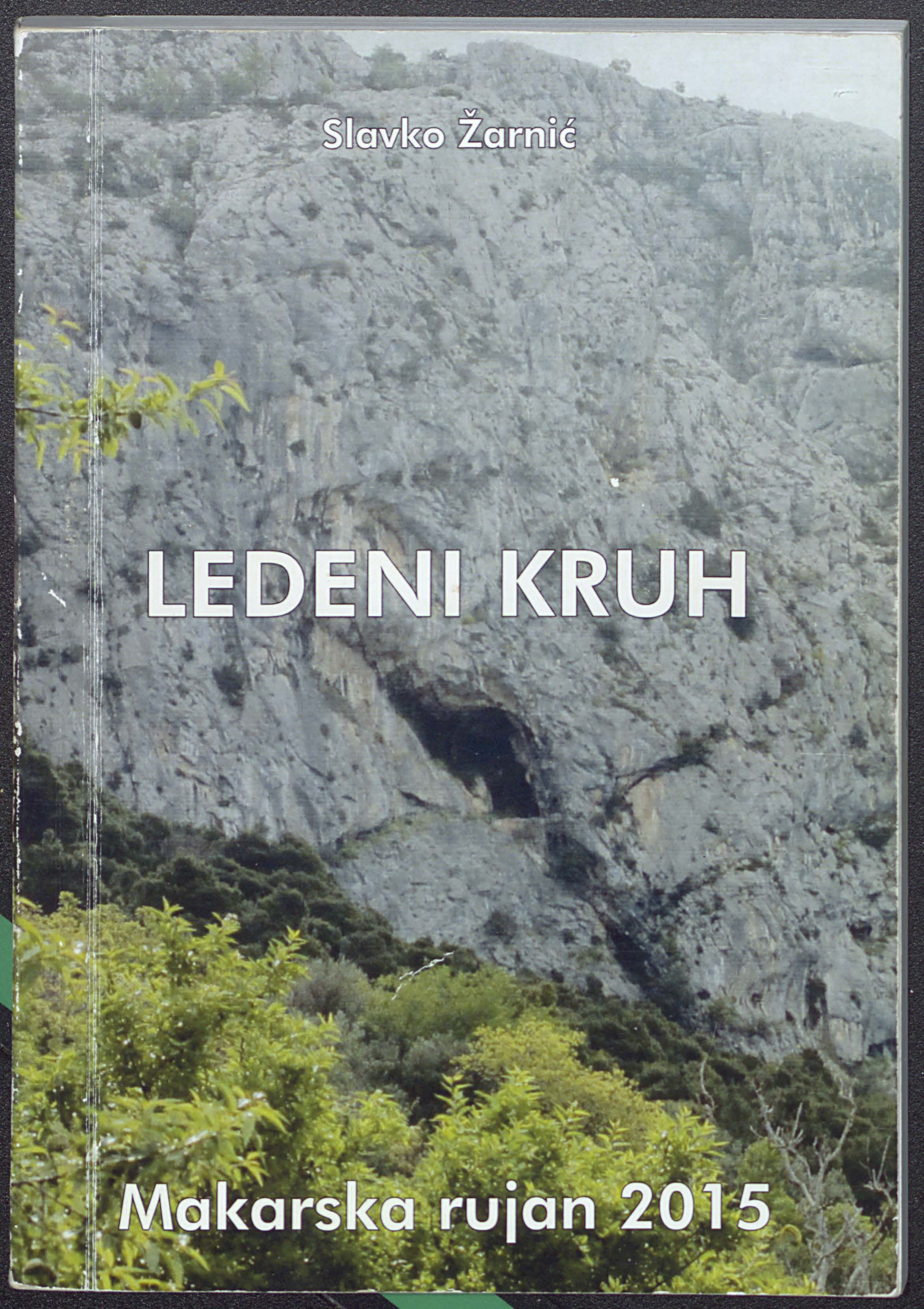
Slavko Žarnić
LEDENI KRUH
Makarska rujan 2015

Roditi Božiću

HVALA NA POMOĆI.

OPET HVALA

Lovro

Recezent:
prof.dr.sc.Božena VRANJEŠ ŠOLJAN

Korektura:
Dragica IVANDA prof.

Naknada: 50 primjeraka

ISBN 978-0-473-32440-7

Makarska, rujan 2015

Kazalo:

	Stranica
1. AUCKLANDSKI SAN O BIOKOVU	3
2. MAKARSKA BURA	6
3. KRPAŠ I KUVANJE KOŠTOFIŠA	8
4. MANUVALI PODRUMU	10
5. NA ŠTRBINI BABA KRNJE	11
6. NEUGODNOST, ILI?	14
7. NASTAVJA SE STARA TRADICIJA	19
8. NIJE SVE NI ZA VIROVAT	21
9. SVATKO IMA SVOJ KRIŽ	22
10. NIJE VRIDNOST SAMO U MUNITI	24
11. PLAČE LANJSKI SMIJ	25
12. KASNO USTAJANJE	26
13. POTEŽI, DUŠKO!	29
14. SVAKE VRSTE U NAŠEGA KRSTE	30
15. TETA KATE I RADIO LJUBLJANA	32
16. TORBICA, TORBA, ILI - TORBETINA?	33
17. NESAVJESNOST	35
18. USPELA SE TUGA NA NEVOLJU	37
19. ZANIMLJIVI I IZBIRLJIVI	39
20. ŠKOVACER	40
21. MAKARSKI KALIGERI	42
22. CINA DAROVANE KRVI	51
23. KADA NEĆE ON DAJ MENI!	60
24. LEDENI KRUH	61
25. NISAM UZLUDA ČUVAO OVCE	68
26. BALA JE KO MEDO	75
27. BOŽJI BLAGOSLOV	76
28. BOGATI SIROMAV	82
29. MRTVE TI TVOJE, UBE ME!	83
30. ČVOR TUGE	84
31. Vic o Svetomu Anti	90
32. Suzanina priča o papagali	91
33. DAMATINSKI TRAMVAJ	92
34. OSTAVI TE PRKJANIJE	101
35. DVA VJELIKA ČERNA OKA	103
36. ILI ONOGA BOGA VEŽI ILI ONOGA ISUSA STAVI NA NJ	104
37. IZGORI MU KESA	105
38. LIVAK U ŽEPU	107
39. Vjetka, Čajka i Morski Jastreb	108
40. MLADO LUDO, STARO BEZ PAMETI ili SRIĆA U NESRIĆI	110

Aucklandski san o Biokovu

Zaborav o proživljenom često nam se dogodi i prije nego i sami budemo zaboravljeni. Da bismo proživljeno sačuvali od zaborava, posežemo za bilježenjem onoga čega se sjećamo. Različiti su motivi koji nas potiču na vrednovanje proživljenog svijeta. No taj, jučerašnji svijet, nipošto nije i iščezli svijet jer njegovi ostaci opstoje i danas. Najčešće su to rasute uspomene iz djetinjstva koje konstruiramo kao prošlu stvarnost koja nam se iz današnje perspektive često čini više idiličnom nego li je stvarno bila. Slika svijeta viđena očima adolescenta neizbježno je drukčija od one koju ocrtava svijest odraslog čovjeka, no svjedočanstvo o proživljenom, uvijek je neprijeporni dokaz stvarnosti.

Takav dokaz pruža nam i ova zbirka od četrdesetak kratkih priča Slavka Žarnića, pod naslovom *Ledeni kruh*. Nije to dalmatinska knjiga tek po tematici i autoru koji ju je napisao, već je knjiga o senzibilnim osobnim traganjem za vlastitim identitetom. Prirodno nadaren, premda ne i pisac po profesiji, Slavko Žarnić u ovim je pričama svjedok vremena i prostora u kojemu je proveo djetinjstvo i svoje prve formativne godine. Rođen je 1933. u siromašnoj seljačkoj obitelji Ivana i Milke Žarnić kao jedno od šestoro djece u drevnom selu Makru, smještenom na južnim padinama planine Biokovo, geostrateški važnoj točki u sustavu komunikacija još iz razdoblja ranog srednjeg vijeka. Iz njega će se razviti gradić Makarska, kao njegova prirodna luka na moru te biskupsko središte već od 14. stoljeća. Kao i druga istočnojadranska komunalna središta, Makarska je tijekom mnogih stoljeća prolazila različite mijene, ali je uvijek ostala čvrsto povezana sa svojim štitom koji predstavlja Biokovo čije se padine spuštaju gotovo do sjevernog oboda mjesta. Na njegovim je obroncima stanovništvo oduvijek pronalazilo egzistencijalnu sigurnost od svake vrste ugroženosti pa i tijekom Drugog svjetskog rata kad su žitelji sela Makar pružali zaklon i utočište mnogima koje su progonile okupacijske vlasti u Makarskoj.

Većim dijelom na biografskoj podlozi, ali i osloncem na lokalnoj predaji i fikciji, Žarnić se u knjizi bavi ljudima i događajima iz svoje neposredne okoline s kojima je bio u svakodnevnom doticaju ili koji su na različite načine obilježili njegovo djetinjstvo i ranu mladost do odlaska u Novi Zeland u kojemu živi od 1961. do danas. U Makarskoj je polazio osnovnu i srednju strukovnu školu, u tom je gradu nakon izučenog zanata, odsluženog vojnog roka i ženidbe 1956. s Ankom Domjan iz susjednog sela Kotišine, 1961. sa suprugom i dvoje djece – na poziv rodbine odselio na Novi Zeland. Kao svi doseljenici, tako se i Žarnić u novoj domovini skučio, proširio obitelj za još dva člana i proveo svoj radni vijek, koristeći pritom svoju vitalnost, talent, marljivost, upornost, skromnost i druge prednosti koje je donio sa sobom iz Dalmacije. No, traumatično iskustvo napuštanja rodnog kraja, zacijelo doživljenog kao šok iskorjenjivanja, i u njegovom je slučaju potvrdio predvidljivi, neprekinuti stoljetni egzodus ljudi iz Dalmacije, samo tada u okolnostima gotovo zatvorenih granica, kakve je uspostavio socijalistički režim.

Da je zavičaj ostao Žarnićevom misaonom i emocionalnom preokupacijom,

svjedoče brojni autorovi književni i publicistički radovi koje je dosad napisao. Pjesme je objavljivao u Hrvatskoj, Australiji, Novom Zelandu i Argentini. Bio je dugogodišnji dopisnik australskog lista *Novo doba,* surađivao je s Maticom iseljenika Hrvatske, a različitim prilozima povremeno se javljao u *Slobodnoj Dalmaciji*, sarajevskom *Oslobođenju*, *Makarskoj rivijeri.* Prepoznavši vrijednost Žarnićeva pisanja, godine 1981. Matica iseljenika nagrađuje ga pozivom u domovinu i sudjelovanjem u Goranovom proljeću. Kada je u Melbournu 1986. osnovano Udruženje jugoslavenskih pisaca iseljenika Australije i Novog Zelanda, Žarnić je u međučlanskom natjecanju bio nagrađen za jednu pripovijetku i za jednu pjesmu. Njegovi radovi na specifičan način povezuju prošlost i sadašnjost, kroniku i povijest, literaturu i život. Tijekom više od pola stoljeća objavio je desetak naslova (*Domovini iz tuđine*, *Rastanak*, *Tuđina*, *Moj Makar i njegov narod*, *My new homeland*, *Milodrage uspomene*, *Tragom prošlosti i danas*, *Moj dom*, *Pisme podbiokovskog postolara*, *U slici i riječi*). Vrijedi također spomenuti da su mu neke pjesme i uglazbljene (*Makarsko draga*, *Zelena zemlja*, *Himna* Dalmatinskog društva u Aucklandu).

Iz knjige priča *Ledeni kruh* koja je pred nama čitatelj će lako uočiti ključno pitanje koje autora zaokuplja, premda ga otvoreno ne postavlja, - to je razlog odlaska u Novi svijet. Pri rekonstrukciji vlastitog identiteta, autor ujedno gradi čvrstu okosnicu svog socijalnog miljea kako bi jednostavnije ispričao priče o vremenu koje je ostavio iza sebe i ljudima koji su neka vrsta njegovih zrcalnih odraza. Žarnić u tim pričama, osobito onim autobiografskog karaktera, opisuje tu svakodnevicu kroz vlastito odrastanje, gradeći istodobno svoj osobni mali svijet u kojemu su ključne točke Biokovo, njegovo selo Makar, Makarska, roditelji i baka iz Brista koja mu, vrlo vjerojatno inspirirana likovima iz Kačićevih pjesmarica, potiče maštu pričama o biokovskim vilama. No tu su i drugi likovi. U njihovim se dogodovštinama i reakcijama mogu naslutiti i određene karakterne osobine tih likova. U tim je pričama fascinantno autorovo sjećanje na krajolik djetinjstva: gotovo fotografskim pamćenjem oživljava brojne toponime, vjerojatno zaboravljene i od današnjih mještana tih prostora. Govor priča dominantno je ikavski, preciznije, to je inačica ikavice Makarskog primorja.

Živopisne slike svakodnevice autorova najranijeg djetinjstva otkrivaju poslijeratno vrijeme u Hrvatskoj i Dalmaciji. Bilo je to vrijeme oskudice obilježeno ljudskim žrtvama i velikim materijalnim razaranjima, ali i vrijeme provedbe planskog gospodarstva u okviru novog političkog sustava. Kroz naoko nevažna zbivanja Žarnić nam zapravo pomaže da jasnije vidimo naličje sustava koji je prvim godinama poraća prolazio kroz duboku gospodarsku, socijalnu pa i političku krizu. Ta je kriza osobito pogađala sitne seljake u Dalmaciji koji se zbog strukture i veličine zemljišta nisu uklapali u planove države o zadružnom vlasništvu. Za obitelj kakva je bila Žarnićeva i suseljana u Makru, novi poredak tada još nije donio promjenu životnih uvjeta. Naprotiv, borba za preživljavanje bila je gotovo jednaka kao i stoljećima prije. Svakodnevno se moralo pješice uspinjati na planinu Biokovo gdje se u malim, iskrčenim docima kopao krumpir i kupus, iz biokovskih špilja vadio led,

gdje su žene na leđima nosile drva, a u rukama mlijeko u grad da bi prodajom mogle kupiti svojoj djeci kruh... Rascjep između sela i grada bio je više nego primjetan te se iz Žarnićevih priča može zaključiti da je siromaštvo i društvena marginalizacija seljaka do sredine 1960-ih godina bila živa stvarnost. Ipak, unatoč svemu, autor je takvom svijetu, opisanom u ovim pričama beskrajno odan. Voli ga i ne krije emocije prema ljudima i prirodi koja ga okružuje. Priče koje konstruira u narativnoj fantaziji odražavaju prije svega autorov osobni pogled na onodobni život, no neke su utemeljene na stvarnim događajima pa su u mnogim svojim elementima preslika onodobne stvarnosti. Mnoge su priče protkane humorom kao svojevrsnom maskom iza koje se kriju složene egzistencijalne sudbine.

A svojoj sudbini, kao uostalom i nitko drugi pa ni ovaj autor, nije mogao pobjeći. Držim da je ove priče napisao kako bi ublažio vlastitu emocionalnu izdvojenost i zaborav koji uzrokuje vrijeme provedeno daleko od rodnoga kraja. Makarska njegova djetinjstva danas je, dakako, značajno različita od one koja je pohranjena u njegovoj memoriji, no ove priče svjedoče o snazi, vrijednosti i utjecaju zavičaja na pojedinca. One su ujedno i vrijedno prozno, povijesno, jezično i etnokulturno svjedočanstvo.

U Zagrebu, siječanj 2015.

Prof. dr. sc.Božena Vranješ-Šoljan*

* Autorica ovog teksta redovita je profesorica na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu gdje predaje „Hrvatsku i svjetsku povijest 20. stoljeća – komparatističke teme“, „Europsku i svjetsku povijest 1918.-1945.“ i „Povijesnu demografiju“.

MAKARSKA BURA

Nedija ujutro. Kuri šesta ura. Cilu noć je po škuram urlala pomamna bura. Smlatila je verduru, očistila kale i nanila smeće u kočak, pod skale i portune.

More škuro, modro, putuju oblaci, kroz koje se naziru i sunčani zraci.

Put pod noge.

Bura još reži. Ja uz Malo poje, kroz Moču, Koromašnice, Poriće i mimo seosku vodu isprid Seoskog doma, di sritan postariju ženu, koju prati mačka i maže jon se oko nožni listova. Uz stari put do današnjeg protupožarnog puta, te nastavjan do ogranka koji još i danas vodi do Velikoga Brda.

Uzalud san nastoja pronaći Dvorje. Put je obrasta korovon te san odijo puton koji je spaja Makar s Velikin Brdon i prolazi samin podnožjen Biokova. Sićan se kad smo mi Makrani igrali na balun protiv Velobrđanina na Dvorju. Ulogu sudca je odigra jedan od stariji seljana.Velobrđani su nas dobili. Iđen daje i malo prije nego san doša do komšiluka Gojaci vidijo sam dva čovika na putu.

Nazva san jin *dobro jutro,* a jedan od nji me je oslovio po imenu, što me je uistinu iznenadilo. Još više me je iznenadilo i osića san se neugodno što nisan pripozna ja njega, ni njegova sudruga, s čijin san pokojnin braton bijo u prijatejskin odnosima.

Njegov sudrug a istodobno i drugi rodijak se umiša u naš razgovor i, moran priznat, bilo mi je vrlo ža što ni njega nisan pozna. Naši očevi su bili dobri prijateji. Pored spomenutog, u brata jednoga od nji smo ja i moja obitelj proveli jednu noć u Beogradu prid odlazak na Novi Zeland. To je bilo davne 1961. godine.

K nama se je pridružijo i dotad meni nepoznati makranski zet. Dok smo ćakulali, iz potjere za zecom se je vratila kuja za koju jedan od nji tvrdi da je najboji lovački pas u Makru i okolici.

Ivan je u niku ruku ima glavnu rič, a kada san ja doša do riči i ispriča dijo moji uspomena na prijatejstvo naši očeva, Ivan je ričima falijo moga pokojnoga oca i uviren san da je njegovo izlaganje bilo istinito.

Bilo je besida i o tićima, te Marin napominje da drži grdeline u Makarskon, a verdune u Makru. Kad su razdvojeni neće počinjat pivanje. Spomenuta je i pegula, te mi je obeća dat nikoliko baketina prije odlaska na Novu Zelandu.

Prije nego smo se rastali, Ivan je predložijo da bi bilo dobro da se sastanemo jedan dan u Mendešima, di ćemo štogod zgrist, popit žmuj bevande i dobro se naćakulat. Razišli smo se uz pozdrav.

Na putu do Makarske san svratijo u Julke Ljubić, žene pokonjega Jure. Julku i pokojnog joj muža san upozna u ranijin godinan života, a srili smo se i u australskom gradu Perthu, odnosno Fremantleu. Tude su oni nikoliko godina živili.

Gostojubjiva i prijazna Julka me je srdačno primila i počastila kavom i rakijon travaricon, i upelila mi da svratimo ja i žena do nje, pak da malo popričamo. Reka san jon da mojon ženi nije drago ustat rano iz posteje. Ne voli pješačit po suncu i vrućini, a nakon večere ne voli izlazit vanka, što znači da se Julkina namjera neće ostvarit. Svejedno, zafalijo san Julki na ponudi.

Otiša san prama Makarskon, svratio u sestrine mi ćerke Matije i njezina supruga Milana. Nada san se da san kod nji za vrime jučerašnje posjete ostavijo sunčane očale, ali su se moje nade izjalovile. Oko 10 sati i tridest minuta san ariva kući. Za priostali dio dana nisan ima nikakva plana.

Želin napomenuti da se sastanak s Marinon i Ivanon, nažalost, nije ostvarijo.

(22. 7. 2001.)

KRPAŠ I KUVANJE KOŠTOFIŠA

Prije svega da razjasnin značenje riči *koštofiš.* Po završetku 2. svitskog rata ondašnja je Jugoslavija dobivala pomoć od organizacije Ujedinjenih naroda.Ta je se pomoć dobijala i u hrani, među kojom se nalazila i jedna vrsta suhe i prislane ribe koju smo zvali - *koštofiš.*

U proliće se u našem kraju sve budi iz zimskog sna. Sunce se ujutro ranije rađa, a navečer kasnije zalazi.To godišnje doba na selu znači - više truda, više radnih napora.

Nedilja navečer. Cila obitelj za stolom, a moja majka, ko od kuće glava, će meni:

-Ti sutra nećeš u skulu. Ja i otac ti iđemo u Panju glavicu sadit kumpire, a ti ćeš izostavit skulu i skuvat nam večeru. Ja ću ti sve pripremit prije nego pođem na spavanje. Kašeta je puna drva, ima ti pokusa i šušarica u kašeti kraj špakera pa lipo naloži vatru oko tri bota popodne. Stivala san kostofiš i kumpire u teću, kako Bog zapovida. Kad počne vrit u teći, zatvori kola na špakeru tako da se kuva *na tiju,* a ne da zagori! Nemoj da te đava natanta pa da promišaš rânu, nego uzmi u ruke kanavacu da se ne opurjaš pa malo tresni tećon tamo-vamo da ne zagori! Mi ćemo se ustat i otić rano, a ti se ustani oko sedan uri i kvarat, pa pusti živinu iz pojate. Goni ji na Vučićinu glavicu u pašu. Popodne neka stoje u pojati, a ti vodi računa da bude večera gotova prije nego mi dođemo!

Sve to ja slušan ko sveto ivanđelje, a ona me već i po deseti put opominje da ne skupljam družinu i da na Malićevu (najboje i najdraže igralište mog života!) ne gonjamo *krpaš,* kako smo zvali nogometni balun. Pokojni Mirko Mendeš Kikin je bijo meštar za poplašit vune sa šufita, stavit je u kalcet, zašit ćoškon i pređon i eto ganjc novoga baluna!

Nadan se da se neće niko žardat ukrast muštru i obogatit se s pravjenjen krpaša, a ako se to dogodi, da se siti mene i dade mi koju paricu od lako stečena bogastva.

Otac i mater u Biokovu, ja čuvan živinu na Miškon glavici i mislin o tomu oće li družina arivat poslipodne na Malićevo. Živina je već u pojati, ja ništo brknen za užinu, nakon čega stavljan najprije dvi bijice drva, jednu do druge u špaker. Među nji stavjan bokun pokusa, a unda jednu šušaricu, zatin nikoliko komadića suvih maslinovi brstina i kad san prinijo plamen vulmine tomu, planilo je ko prav. Nije mi tribalo ni puvat niti govorit „Piri, Bože, našu vatru".

Pristizali su balunjeri na Malićevo. Teća je na špakeru, a vatra gori li gori! Sredili smo se i igra je počela. Ni na kraj pameti mi nije bilo kuvanje večere. U niko doba padne mi na pamet da triban pogledat šta se događa u kužini. Čin san doša na dno skala ositijo san vonj zagorine i kad san pogleda gori na vrata od kužine, ima san šta vidit. Dimi li dimi! Skinijo san teću sa špakera, stavijo je na tavan, zgrabijo bocu i otiša pod solar donit iz brimenice vode. Diga san poklopac i ulijo vodu u teću pa opet stavijo teću na špaker. Potaka san vatru i čeka dok je uzavrilo nadajući se da će bit sve u redu. Već su me počeli fatat komuši pri pomisli ako obrok ne bude kako bi triba bit, jer san zna kako će moja mater na to reagirat. Sijo sam gornju skalinu skala i

zurijo u put na Počivalima sve dok nisan ugleda moje roditeje koji su se trudni, umorni i ogladnili vraćali kući.

Još se mater nije ni isprtila, a ositila je vonj zagorenoga koštofiša. Očitala mi je sve letanije ovoga svita i nije tražila brstinu da me išiba. Podlanica je bila u điru i te kako dobro.

Otac je sve to gleda i muča i šta je on o tomu mislijo, neman pojma, a teta Kate Juričinka je pokušala stišati moje matere riči i odvratit je da me više ne mlati. Dobijo san *Papino odrišenje.*

Na Malićevu su čuli balunjeri viku i zapomaganje, te utekli ko opaljeni. To je jedna, ali ne jedina, uspomena radi koje se i danas, i nakon više od šezdeset godina, osićan neugodno. Osićan grižnju krivnje i neposlušnosti.

MANUVALI U PODRUMU

Puna kuća svita, radi se od jutra do sutra, ipak se kraj s krajen teško veže.To je sililo seljaka zemjoradnika da postane povrimeni nadničar pa čak i manuvalac u građevini. Srića je u tome što je Makarska sasvim blizu Makru, tako su seljaci zemjoradnici mogli da se zaposle kao manuvalci.

Kada se je popravja otel Osejava, dva čovika iz Makra su manuvalili zidarima. Mišali matler za inkarat, a po potribi su obavjali i druge posle.

Dok su zidari inkartavali na prvom katu otela, manuvali su mišali malter u prizemju. Nakon prvog pridaha pridloži Jure Anti:- Svorcajmo se malo i kad budemo imat dosta zamišana maltera, jedan od nas može pogledat okolo ne bi li našli digod kapac crnjaka. Tako su i učinili. Svako malo jedan od nji bi otiša u podrum i srknijo kapac i to je trajalo toliko dugo koliko i opravci na otelu. Posal se je bližijo kraju i dan prije njegova završetka pođe Jure u podrum sa škudelon u ruci, napuni je crnjaka, otegne i vrati se Anti.

-Sad ajde ti! - reče mu.

Ode i Ante, osladi se napitkon i tako su se povrimeno izminivali dok se nisu prilično dobro *nakitili.* Malo prije nego su tribali završit posal, ode Jure jopet positit podrum i napit se poslidnji put na ovom od Boga darovanom jin poslu. Budući da je bio prilično nakresan, stavijo je škudelu pod čep bačve u obrnutom položaju, tako de je vino tuklo u njezino dno, i, razumi se, vino se prolivalo po podu podruma.

Jure je muku mučijo dok je rupu začepijo, te se vratijo Anti pun sažaljenja jer nije osladijo usta ni zadovojio dušu. Juru su zvali Mucalo, jer je ima malo poremećen govor. Kad se je vratijo iz podruma reče Anti: - B b b enti n n eću reć zlo, a a li nikako da n n apunin šku d d d elu.

Ante otiđe s njin u podrum i Jure oće da mu demonstrira kako se ne može napunit škudela.

Tada je Ante primjetio da je Jure podmetnijo škudelu pod otvor u obrnutom položaju. Ante je bijo trizniji, tako su se još jednom zasladili omiljenin jin napitkon.

NA ŠTRBINI BABA KRNJE

Nezaboravni Božić. Marta je bila zabrinuta i nošenje nije bilo najugodnije.Težak fizički rad na selu, slaba rana i ratno puškaranje možda su na to uticali i došlo je do ranog poroda. Pozvali su babicu. Rodilo se dite i babica ga je proglasila mrtvin.

Dok su mu oblačili robu za ukop, mališan je propišijo i to je bilo veliko i prijatno iznanađenje - materi, ocu, ostalim članovima obiteji, pa i babici, i o tomu slučaju se s vrimena na vrime i danas priča u selu.

Mate je odresta uz starijega brata, nakon čega su dobili još jednog brata i sestru.

Godine su se odbrojavale i on se razvijo u zdravo, bistro dite, ali je ima jednu, i to obilatu, manu: bilo mu je drago govoriti, i po ričima pojedini ukućana i susida - priviše govorit.

Većina mišćana podbiokovski sela koji gledaju na Jadran imaju u planini doce u kojima su sadili glavati kupus i kumpir, a poneki su pokušali sadit i ostale poljoprivredne kulture, digod uspišno, a digod neuspišno.

Svakomu ditetu u ovim selima je žeja poć na Biokovo. Znatiželja vuče svakoga, tako i maloga Matu. Budući da je često kostolomijo roditeje, konačno su odlučili da ga jedno jutro povedu u Duvanjke. Tude će mu mater oplivat i okopat kumpire, a nakon toga užet i vriću trave koja je itekako potribna za ranit stoku u primorju. U ono je doba bila velika sramota doći iz Biokova i ne donit brime na kostima. Kad i ako bi to kogod pokuša, stariji mu ne bi nikad ni zaboravili niti oprostili.

Čin je mater Mati obećala da će ga povesti u Biokovo, trčkara je od kuće do kuće i kaziva susidima da će sutra ujutro otić s materon u planinu.

U susidstvu je živijo i barba Jure i čim mu je Mate kaza da iđe sutra u planinu, barba Jure ga je pita: - Mate mali, reci ti meni je li tebi iko kaza da na Štrbini žive jedna stara, ružna krnjasta baba i da svaki oni koji iđe prvi put u planinu mora nju pojubit?

-Nije, barba Jure - odgovori Mate.

-Pa šta ti o tomu misliš? Oćeš li otić u planinu i pojubit onu staru, ružnu i krnjavu babetinu ili ne?

-Oću, barba Jure, oću! - odgovori Mate.

Odma nakon večere Mate je otiša na spavanje, ali nije moga stisnit oko, pošto su mu se glavom vrzmale barba Jurine riči o onoj babi na Štrbini.

Konačno je zaspa. Brižna se mater ustala čim su pivci zapivali i pripremila odiću i obuću te ništo malo za zagrist. Rano ujutro Matu je mater probudila; nikad prije nije tako žustro usta iz posteje.

Marta je dozvala susidu Antonjetu i rekla jon da će krenuti na put čim Mate popije mliko. U nas se je užalo reć: - *Krst na se i prase prida se!* U ovom slučaju to je značilo *krst na se i put pod noge!*

Marta i Antonjeta su stavile svaka svoju torbu na kosti u kojon je bijo srp, vrića, uže, bokunić kruva i, dakako - kapula za smok.

Uputili su se. Prošli su priko Tadina mlina, isprid kapelice sv. Roka, mimo Pod

Kuk, Ive i Marije Sekine kuće, uz Dvorinu i konačno došli na Gornje brdo, otkud se vidi Makarska obasjana svitlom u još pridzornomu jutru.

Uz Polu, priko Donji i Gornji počivala sigli su do Biline pole, otkud ji je ništo manje uzbrditi put dovejo do Vrbe. Tude su malo odanili i napili se ladne, bistre planinske vode.

Nastavili su pišačiti, došli do Lokve, prošli ispod Male strane i dospili do Zavoda, di je resla povelika divja kruška.

Na Zavodima je tromeđa. Kreneš li nalivo, put će te odvest poviše Višnjica na Grabovu i unda prema Zavrtlinan u Veliko Brdo. Kreneš li nadesno, proći ćeš priko Maloga stupa, Međustupja, Velikoga stupa i naći ćeš se na kotiškin Zavodima. Nogu za nogon, trojka se je primicala Donjemu grabu. Prošli su ispod Vošca i konačno su tude - na domak Štrbine!

Sad je Matu naveliko mučila priča o staron babi. Već su na Štrbini. Zastali su i bacili pogled na Makarsku koja se upravo budila iz jutarnjeg sna. Ni oblačića na nebu. Ni daška vitra. Tišina. Grobna tišina, a arja čista i oštra.

U Matinin mislima su se još uvik kotrjale barbe Jure riči i u stravu očekuje srist se sa staron babon, ali, na njegovu sriću, tude je nije bilo. Kad je doša do spoznaje da je priča o babi *šurka babe Jurke*, počejo je pitanjima obasipat mater i tetu Antonjetu. Obasipa ji je ko *Maksim po diviziji*. Nji troje su se osićali lakše, jer umisto da se uspinju, put je skoro pod nogu.

Čin su prošli iznad Ivišina stana, spazili su cablo višnje koje je reslo odma uza zid, koji ga je zaklanja od čestog i prilično jakog vitra. Pogled jin je stiza i do Planinskoga doma, u kojemu su često našli konak strani i domaći gosti, ko i niki bolesnici, kojima je likar priporučijo udisati biokovsku arju. Dospili su do čatrnje i Matukina stana i nastavili odit prema Duvanjcima di su njiovi doci. Sad Antonjeta opominje Matu da bude oprezan i ne prilazi blizu jame i da u nju ne baca kamenje, pošto u toj vrlo dubokon jami žive vile vilovite, te ako baci kamen i udre vilu, one će se naidit i mogu ga čak odnit u jamu i u njon ga zadržat za vike vikova.

To je utralo strav u Matine kosti, i nakon što su ždroknili šturi doručak, majka mu i teta Antonjeta su pošle da opliju i okopaju kumpire. U jami su se jatile čavke i svako malo pokoja bi izletila iz nje ili uletila u nju. Mate je to promatra i istodobno obasipa majku i susidu raznin pitanjima, na koje je dobiva odgovor.

Oti dan je bio dan sv. Jurja. Odjednon je Mate bacijo pogled gori prama vrovku Biokova, zvanom Sveti Jure, i ugleda puno naroda na njemu, te reče teti Antonjeti: - Teta Antonjeta, vidi gori na onomu brdu svita!

-Vidila san ji ja, moj Mate, vidila! - odgovori ona.

-Teta Antonjeta, koji su ono ljudi?

-Ono su judi iz sela s one bande Biokova!

-A, teta Antonjeta, šta oni gori radu?

Teta Antonjeta je smatrala da je već odgovorila na dosta Matini pitanja. Tribalo je dovršit oplivanje i okopavanje kumpira, a nakon toga užeti vriću trave, te je smislila kako da zatvori Mati usta. Odgovorila mu je: - J..u staru Maru.

Mate je mukom umuka i nije izgovorijo njenke jednu besidu sve dok se na

povratku u primorje nisu približili Štrbini. Ovoga puta se nije usudijo postavit pitanje teti Antonjeti već je upita mater: - Majko, oće li ona stara baba sada bit na Štrbini?

-Vidit ćemo kad dođemo tamo - odgovori mu mater.

Došli su na Štrbinu. Babe nije bilo ni čut ni vidit. Mate je s olakšicom odijo korak u korak s materon i teton Antonjeton dok nisu umorni došli među zidove svoji kuća i među svoje ukućane.

Evo još jedne kratke fjabe o toj iston osobi

Odma po završetku Drugoga sviskog rata nogometni klub Ajduk se takmičijo

za prvenstvo države. Mnogi Ajdukovi navijači iz Makarske su se odvezli u grad pod

Marjanon da bi svoga ljubinca bodrili, ali su, razumi se, bili najvirniji i najviše su volili

makarskoga Zmaja ognjenoga.

Uoči jedne utakmice grupa Makarana se je vozila unamjenin autobuson u Split. Među njima se je naša i Mate, Bog ga poživijo, ali mu nije došlo ni na kraj pameti da

drži jezik za zubima.

Dogustilo to njegovin kumpanjolima i jedan od nji mu obeta da će mu dat 100 dinara ako mu pođe za rukon mučat jednu minutu. Mate privati ponudu obiručke, no nakon svega desetak sekundi držanja jezika za zubima došla mu štuga u štumak i od velike muke je povratijo jutranji obrok.

Bidan mali Mate. I pokoj mu duši.

NEUGODNOST, ILI?

Kao i većina mladića, Tomislav je imao priličan broj prijatelja, a najradije se družio s Đovanijem i smatrao ga najboljim prijateljem.

Đovanijeva majka Julija, rođena je Novozelanđanka, a otac Talijan. Julijina majka je emigrirala iz Engleske, a otac joj je bio Novozelanđanin.

Tomislavovo i Đovanijevo prijateljstvo je možda jedna vrsta nasljedstva, budući da su Tomislavovi roditelji došljaci iz Europe, odnosno Dalmatinci iz Hrvatske, što znači susjedi Italije preko Jadranskog mora. Njihovi su očevi igrali nogomet u istom klubu u Aucklandu, i tako su se dvije obitelji združile, a prijateljstvo prenijelo s očeva na sinove.

Nakon što je Julija završila školovanje i dobila svjedodžbu bolničarke, odlučila je poći u jednu od europskih država na radne praznike. Razgovarala je sa starijm poznatim ženama, raspitivala se kod turističkih agencija i sličnim ustanovama i, nakon što se obogatila znanjem, odlučila je poći u Italiju, i to u njen glavni grad Rim.

Po dolasku u Rim, teško je našla stan i nakon što je u njemu prenoćila, idućeg je jutra pošla u potragu za zaposlenjem. Na krilima mašte doletjela je u Italiju s vrlo malo uštedevine, a jezik naroda, s kojim je namjeravala živjeti i raditi neko vrijeme, nije poznavala. Izmoljenom pomoći pošlo joj je za rukom staviti oglas u novine u rubrici *Tražim zaposlenje u kućanstvu.*

Sreća je bila na njenoj strani jer je istog dana dobila odgovor na objavljeni oglas. Uz pomoć prevoditelja ugovoren je sastanak s obitelji koja je odgovorila na ponudu u oglasu. Razgovor je završio dogovorom i već idućeg dana Julija se našla u ulozi domaćice u jednoj imućnoj obitelji koja je imala dvoje nejake djece. Dječaku je bilo četiri, a djevojčici dvije i pol godine.

Obavljati kućne poslove nije prestavljao Juliji nikakve poteškoće, ali sporazumjeti se s domaćinima bilo je nešto sasvim drugo.

Mlada, inteligentna i, što je najvažnije, uporna da se održi na tom poslu, posvetila je mnogo pažnje slušanju i pamtila rečene riječi domaćice, jer je znala da se bez poznavnaja jezika neće dugo zadržati na tom poslu, a neki drugi joj neće biti lako pronaći.

S Novog Zelanda je donijela i riječnik engleskog i talijanskog jezika, koji je čitala kad god je imala vremena. Vrijeme je prolazilo, Julija je prilično dobro naučila novi jezik i domaćini su bili zadovoljni njezinim radom.

Dio Julijinih dužnosti je bio i izići s djecom u šetnju. Bio je vedar, sunčan i idealan dan za šetnju. Nakon dogovora s domaćicom, Julija je pošla s djecom u park koji se nalazio nedaleko od stana u kojem su stanovali. Park je bio lijep. Njegove rubove su natkrivale krošnje zimzelinh stabala, a ravna površina između njih prekrivala je zelena i mekana trava po kojoj su se igrala mnoga djeca, kao i osobe koje su vodile brigu o njima.

Na jednom je dijelu travnjaka i grupa od desetak mladića. Igrali su nogomet. Nedaleko od njih Julija je stavila kolica u hladovinu i igrala se s djecom. Među

igračima je bio i mladi Stefano koji je imao osobitu sposobnost približiti se nepoznatoj ženskoj osobi, bez obzira na to bila ona mlađa ili starija, udata ili neudata. Nije bio izbirljiv. Uvijek je, pa makar i s jednim okom, krstario okolišom, i kao ogladnjeli sokol vrebao na plijen. Svega nekoliko minuta nakon što se Julija počela igrati s djecom, Stefano je namjerno udario loptu i uputio je prema Juliji, te potrčao za njom da je dohvati.

Lopta se zaustavila vrlo blizu Julije, koja ju je uzela. U isto je vrijeme Stefano dotrčao tu i s đavolski lijepim osmijehom zamolio neznanu ženu da mu da loptu. Stefano je imao skoro sve prirodne nadarenosti, koje žene traže i obožavaju u muškaraca, a Julija je naoružana sposobnošću da te dobre osobine spazi, i to na prvi pogled.

Julija mu nije htjela dobaciti loptu već mu ju je pružila desnom rukom, a Stefano kao i svaki iskusni lovac, i na lovištima sviju vrsta, dohvaćajući loptu s obje ruke djelomično je i vrlo nježno dohvatio i desnicu ruku nepoznate žene, zahvalio joj se nastojeći da do tada nepoznatu ženu upozna i započeo razgovor pri čemu je shvatio da je ona strankinja u njegovom gradu i da talijanskim jezikom dobro ne vlada.To mu je dalo još više povoda da nastavi razgovore. Udarcem desne noge je vratio loptu svojim suigračima i nastavio razgovor s Julijom. Stefano nije gubio vrijeme. Ponudio je Juliji broj svog telefona, napisana na papiru što ga je nosio u stražnjem džepu hlača, i zamolio je za njezin. Premda je u podsvijesti itekako htjela rado udovoljiti Stefanovoj želji, ipak se nije usudila radi djevojačkog ponosa, a i pomisli na to što bi rekli domaćini kad i ako bi je Stefano nazvao.

S nekom vrstom bola u srcu odbila je Stefanov zahtjev. On je bio uporan da se opet sretnu, ako nigdje drugdje, onda makar tu u parku, i rastali su dogovorivši se da će se sresti na istom mjestu i u isto vrijeme idućeg dana.

Na povratku u stan Julija je jednom rukom gurala kolica, u drugoj držala ruku djevojčice.

Nije mogla vjerovati da je na prvom izlasku s djecom iz stana, u parku srela mladića koji joj je na svoj način dao neku vrstu nade u možda zajedničku budućnost. Po dolasku u stan nastavila je brinuti o djeci i kućnim poslovima, no onaj kratki susret sa Stefanom zapostavio joj je svaku drugu misao.

Iduće noći nije ni spavala kao do tada. Izgovarala je tiho riječi kojima će se služiti za vrijeme sljedećeg susreta sa Stefanom.

Svanulo je jutro i s njim i novi dan, dan koji je Julija cjelu noć uzbuđena, ali strpljivo, čekala. Domaćini su pošli za svojim poslom, a nakon dovršenih kućnih poslova Julija je s djecom otišla u jutarnju šetnju.

Kada se s djecom približila parku, pogledom je obilazila njegovu površinu, nadajući se vidjeti mladiće gdje igraju nogomet. Osjećala je veliko razočaranje, jer nisu bili tu.Tamo, nedaleko, pod krošnjom jednog stabla sjedio je mladić s knjigom u ruci i čim je spazio Juliju i djecu, skočio je na noge lagane i, više trčeći nego hodajući, u tren im se oka pridružio. Nazvao je *dobro jutro* i namjeravao gurati kolica, kako bi čineći Juliji uslugu još više pobudio u njoj interes za vlastitim bićem. Julija mu je odgovorila na

dobro jutro, ali mu nije dopustila da gura kolica. Nakon svega nekoliko minuta djeca su se igrala na travnjaku. Julija je pogledom jednog oka pratila dječju igru i njihovu sigurnost, dok je pogledom drugog oka kradimice promatrala Stefanovu fizičku ljepotu i do tada neviđene pokrete ruku s kojima je htio reći ono što riječi nisu mogle objasniti.

Na sjedalu klupe, na kojoj je Stefano sjedio dok je uzbuđeno i nestrpljivo čekao Julijin dolazak, nalazila se ručna torba. Stefano ju je dohvatio, izvadio iz nje podeblji priručnik, pokazao ga Juliji govoreći: - Evo maleni poklon za Vas! Ovo je riječnik talijanskog i engleskog jezika.

Uzimajući priručnik iz njegove desnice, Julija je s objema rukama dodirnula njegovu ruku, kao da bi htjela uzvratiti njegov jučerašnji učinak, pri čemu je osjetila sebi samoj neobješnjeni osjećaj u nutrini. Licem se razdraganog Stefana razlio radostan osmijeh koji se je nazirao i u njegovim golemim crnim očima.

Sjeli su na klupu sasvim blizu jedno drugome, kao da se poznaju odavno. Razdraganom Stefanu se odriješio jezik. Izgovarao je riječi tiho i osjećajno i primakao se još bliže Juliji koja se borila sama sa sobom da ne pokaže osjećaje koji su je preplavili. Odjednom Stefano nježno prebaci desnicu ruku preko Julijina ljevog ramena i onda oko vrata, te ju nježno poljubi u ljevi obraz. To nije bio prvi poljubac koji je Julija iskusila. Nije se otimala njegovom nepotpunom zagrljaju i poljubcu, jer joj se u tom trenutku rodila žudnja za onim pravim, punim zagrljajem i poljupcem usnama.

Samo djevojački ponos ju je spriječio da se ne prepusti osjećajima.Taj njihov drugi sastanak trajao je oko jedan sat i nakon što su se rastali i pošli svatko svojim putem, Julija je, vraćajući se s djecom u stan, lebdjela među oblacima i zvijezdama ne skidajući s uma susret za koji se nadala da će se uskoro ponoviti.

Vrijeme je činilo svoje. Julija nastavlja s radom za istu obitelj i u istom stanu.Talijanskim je jezikom vrlo dobro ovladala. Susreti sa Stefanom su česti i u njima nalazi neizrecivi užitak.

Stefano i Julija su otkrili i povjerili jedno drugom sve svoje tajne i namjere. Bilo je mnogo razgovora o sklapanju braka. Datumi na kalendarskim stranicama su odbrojali dane Julijnog radnog odmora u Rimu, te se zahvalila svojim domaćinima i poslodavcima i s njima se pozdravila.

Budućnosti plan je učinjen. Zadana su obostrana obećanja. Stefano je upoznao Juliju s članovima svoje obitelji, koji su je primili obječučke i srčano priredivši joj veliku oproštajnu gozbu dan prije njenog povratka na Novi Zeland. Na svemu im je od svega srca zahvalila i sa suzom u oku su se pozdravili i rastali s vrućom nadom u srcu da će se Stefanov i Julijin plan ostvariti.

Po povratku na Novi Zeland Julija je pričala ocu o mladiću kojeg je upoznala u Rimu i planu kojeg su ona i Stefano planirali. (Julijina majka je davno preminula.)

Oca je obradovala kćerkina novost i uslijedila su traženja papira kod novozelandskih vlasti, da bi privoljeli Stefana na Novi Zeland. Pisma su dolazila i odlazila, a vrijeme prolazilo, te je napokon došao trenutak da se ostvare Stefanovi i Julijini planovi i prilično dugi snovi.

Pripremljen je veliki doček budućem suprugu i zetu. Nekoliko dana po dolasku na Novi Zeland Stefano se, iako nije znao engleski, zaposlio u jednom industrijskom poduzeću u predjelu Aucklanda zvanom Panmure.

Preko puta zgrade poduzeća u kojem je Stefano radio bila je zaposlena njegova buduća žena Julija.

Kratko vrijeme nakon Stefanova dolaska na Novi Zeland svanuo im je željno očekivani dan. Vjenčali su se.

Stefano se uklopio u novi način življenja i snašao na Novom Zelandu, a nije imao mnogo poteškoća ni na poslu, kao ni djelomično ovladati engleskim jezikom i pored stalnog zaposlenja zaposlio se je honorarno u jednom hotelu. Istodobno se pridružio jednom nogometnom klubu u Acklandu i postao njegov član.

Igrajući nogomet i radeći u hotelu pružila mu se prilika da upozna osobe izvan obiteljskog kruga. Njegovo atletski razvijeno tjelo, oblik lica i nepravilnost izgovaranja engleskog jezika pobudili su interes kod mnogih ne samo neudatih već i udatih žena.

Julija je zatrudnjela. Rodio im se sin i dadoše mu ime Antonio.

Stefano je ostavio prvi posao i zaposlio se kao trgovački putnik. Prevozio je i prodavao živežne namirnice. Posao u hotelu i igranje nogometa su ovladali Stefanovim životom, a obiteljski način života i potpora ženi i djetetu dobrim je djelom zanemarena.

Julija je negodovala zbog suprugova ponašanja i odnosa prema njoj, a on je i nakon toga nalazio užitak u društvu drugih žena. Julija je uspjela nagovorit supruga da kupe restoran, nadajući se da Stefano tada kad budu skupa radili na istom poslu neće imati prilike zabavljati se s drugim ženama.

Restoran je kupljen. U početku zarada i ušteda nisu bile najbolje, ali se s vremenom to popravilo.

Dok su njih dvoje radili i brinuli o poslu, o sinu im je vodila brigu žena koju su u tu svhu unajmili i plaćali.

Njihov se rastoran nalazio u dobro prometnoj ulici i posao je odlično napredovao, no njihov je zajednički život postao skoro nesnosan i konačno je došlo do rastave braka. Nastale su prepirke oko mnogočega uključujući i to tko će voditi brigu o zajedničkom jedincu sinu. Na sudskoj obiteljskoj raspravi otkrivena je Stefanova tajna. Uspostavilo se da je on imao dva izvanbračna sina, pa je sudac odlučio da o njihovom zajednikom sinu vodi brigu majka

Julija, a da otac Stefano treba plaćati Juliji za uzdržavanje djeteta, te da može povremeno posjećivati sina.

Julijin je ponos okrnjen, ali nije imala drugoga izbora već se pomiriti sa sudbinom. Antonio je počeo pohađati školu i stjecati prijatelje u njoj i izvan nje. Stefano je nastojao ovladati Antonijevim srcem primjenjujući metodu kupnje i podmićivanja zajedničkog djeteta. Pri svakom posjetu Antoniju, ili pak kad bi Antonio posjetio njega, Stefano bi tiskao u džep novčanice od po 50 ili100 dolara.

Bez obzira na dob ljudskog bića, svakome je novac drag, pa je tako mladi i već od

oca potkupljeni sin jedva čekao kad će ga otac posjetiti ili kad će posjetiti on materijalno bogata oca. Za razliku od Antonijeva imućnoga oca, njegov najbolji prijatelj Tomislav je sin roditelja koji su zaposleni u tvornici i svoje prihode razvlače da bi podmirili dnevne izdatke i uredno otplaćivali pozajmljeni novac s kojim isplaćivaju nedavno kupljenu kuću.

Petkom poslijepodne i nakon završene tjedne školske nastave Antonio i Tomislav bi se dogovorili idućeg dana poći u Auckland i gledati film. Tomislav bi došao kući i kazao roditeljima o njegovoj i Antonijevoj sutrašnjom namjeri.Tomislavova majka je slušala sinovljeve riječi dok je raspoređivala obiteljsku tjednu zaradu od koje je nakon podmirenih izdataka ostalo vrlo malo, ali i pored toga nije sinu uskratila izlazak s prijateljem već mu je dala dovoljno novca za autobusnu i kino-kartu, te sok za vrijeme stanke filma. To je bilo sve što je mogla priuštiti. Tomislav je primio novac i zahvalio roditeljima.

Odlazak Antonija i Tomislava u kino često se ponavljao i jednog popodneva, kad je Tomislav bio na nogometnom treningu, na Antonijev telefonski poziv je odgovorila Tomislavova majka i prenijela sinu poručeno, a on je odmah pozvao Antonija i odbio njegovu ponudu da izidu u grad.

Tomislavova majka je pripremala večernji obrok i čuvši da je on odbio izlazak s najboljim prijateljem u grad, iznenađeno ga jeupitala: - Što je razlog da si odbio Antonijevu ponudu za izlazak u grad?

-Osjećam se poniženim u njegovu društvu - odgovorio je Tomislav.

Tomislavov otac je sjedio u primaćoj sobi i gledao televiziski program. Osjećaj neravnopravnosti je mučio Tomislava, te je želio ispričati ocu i majci o kupnji karata za kino i izdatku za napitak za vrijeme pauze filma.

-Antonio uvijek kupuje napitak za mene, a ponekad mi kupi i kartu za kino. Molim vas, nemojte me krivo shvatiti. Iako sam još maloljetan, ipak shvaćam i razumijem da vaše novčane zarade taman pokriju obiteljske izdatke i podmirenje duga. Ja sam zahvalan na onome što činite za mene, a pogotovo na našem obiteljskom zajedništvu. Ja se ne mogu mjeriti Antonijevom mjerom. Zbog toga sam odbio večeras njegovu ponudu, a sutra ću mu za vrijeme školskog odmora kazati da se osjećam poniženim zbog toga što moj džep nije dubok kao njegov. Nadam se da će me razumjeti.

NASTAVJA SE STARA TRADICIJA

Pripovida mi je pokojni otac da su u Makarskon bila dva trgovca koji su se zakačili radi niki poslovni stvari, a radi ponosa, uzgornosti ili tvrdoglavosti nisu se tili ponizit i razgovarat se i sporazumit ko obični judi, te je jedan od nji priko advokata pozva drugoga na sud.

U Makarskon je bijo samo jedan advokat, kojemu zakon ne dopušta zastupat dvi osobe u sporu, pa je tako optuženi trgovac tražijo uslugu advokata u gradu pod Marjanon. To se je odigravalo u vrimenu kad su imućni roditeji školovali svoju dicu u velikin mistima, a često i u mistima Italije, i tako bi potomci bogataša nakon završeni študiranja i po povratku u rodno misto namirno se sramotili zanemarujući vlastiti jezik i ponosno parlali talijanski.

To su oni činili iz više nego jednoga razloga. Prvi razlog je bijo da se mogu štravidit prid običnin pučanima kako oni znaju parlat talijanski, a drugi, i za nji još važniji, da mogu međusobno vodit razgovore, a da obični čovik ne razumi o čemu govoru. Zlo za nji je bilo u tomu što su jad i nevoja silili mnoge naše jude da se odmaknu od majčina komina i pođu trbuvon za kruvom. Tako su niki od nji radili ko mornari na brodovima koji su plovili Jadranskim i Sredozemnim morem i brodon koštavali u luke gradova čije pučanstvo govori talijanski jezik. Često su radili s mornarima kojima je jedini jezik bijo talijanski i, razumi se, nakon nikoliko godina uz Talijane naučili su govorit talijanski.

Od suda je doša poziv optuženon trgovcu, u kome je naveden dan, datum i vrime kad se triba prizentat na sud, tako da advokati obrazložu sucu u čemu je spor, a sudac će na temelju toga donit pravednu odluku (ako nije unaprid podmićen) i imenovat dobitnika ko i gubiteja parnice.

Idrenjaci teretnjaci gonjeni vitron su u ono doba plovili morima, a parni vapori su privažali putnike iz mista u misto. Dan prije početka parnice u makarsku je luku uplovijo vapor i nakon šta je akošta uz mul, iz njega se je iskrca splitski advokat, kojega je rašireni ruku i s omjehon na licu dočeka makarski kolega. Nakon srdačnog pozdrava otpočeli su razgovore (razumi se na talijanskom jeziku) o imovnon stanju zavađeni trgovaca.

S užitkon je makarski advokat obavistijo svoga splitskoga sudruga da su obadva trgovca dobro stojeća uz napomenu: -Evo nan idealne prilike da napunimo džepove! Budimo razboriti i razvucimo parnicu dok ji obojicu ne osiromašimo, a kad ji opjačkamo, unda neće imat zašto da se parniče!

Otišli su u obližnju krčmu da se oslade hranon skuvanon na način na koji samo makarski kuvari kuvat znaju, i zaliju žmujon dobroga opola. Dok su u tomu uživali, nisu ni slutili da je njiov razgovor i pljačke plan prisluškiva jedan stari mornar, koji je radijo u Makarskoj ko fakin i nije puza prknon po školskin klupaman dok je učijo talijanski jezik, već ga je naučijo radeći ko mornar, s talijanskin mornarima i na talijanskon idrenjaku.

Pokuca je na kućna vrata optuženog trgovca i upozna ga o planu dvojice advokata.

Makarska je u ono doba bila malo misto u kojemu je svak svakoga poznava, a bivši mornar i tadašnji fakin je uživa glas vridnog radnika, koji je besidijo istinu, za razliku od oni koji su se bavili sa *smućaj pa prolij*.

Tako je optuženi trgovac dobro nagardijo fakina za njegov trud, a kad je splitski advokat pokuca na vrata njegova doma i nakon što se je iz juske pristojnosti s varalicon rukova, upita ga: -Šta san van dužan, šjor?

-Dobri čoviče, kakvo je to pitanje?! Moj posal počinje tek sutra - odgovori zbunjeno advokat.

-Ne, šjor. Recite mi, molin Vas, koliko san van dužan za putbinu i dnevnicu. Vaša mi usluga ne triba.

Obrukanon advokatu nije priostalo drugo nego stavit rep među noge, pokrit se ušima i tornat se u grad pod Marjanon.

Zavađene stranke su našle zajedničku rič, počele i nastavile živit u skladu, što i dolikuje pravin judima.

Današnji se pljačkaši dogovaraju pomoću elektronski naprava, a ponekin porotnicima i sucima je rađe, slađe i unosnije izmamit i uzimat mito nego dilit pravdu. Nadan se da oni gorikerac nije oglušijo, očoravijo ni razum izgubijo. Da ji kaštiga kad mu se prizentaju na vrata rajski dvora!

NIJE SVE NI ZA VIROVAT

Nije lipo jude ni imenovat. Iako oni nisu više među nama, njiovi mlađi su tu, te bi se mogli uvridit kad bi proštili ono šta se o njima piše, a pogotovo ako su to zli jezici izventali.

Svejedno, započeto triba dokrajčit, te nastavjan.

Bijo je visok, malo ponorit i ne baš najlipše face. Učenje mu nije odilo za rukon, a tribalo je ist. Mäna nije padala s neba nikomu pa ni njemu, što znači da je tribalo zasukat rukave i radit. Zanat nije izučijo. Sa lapišon nije zna baratat. Priostalo mu je samo jedno, a to je da iđe na žurnate i manuvali.

U najbojin godinan mladosti, zdrav ko cekin i prostran, nikad se za kućnin stolon nije uspijo naist. Iako obitej nije bila velika, rane nikad nije bilo do mile volje.

Užanca je da naš čovik težaka dobro na žurnati rani. Ubrzo su gazde uvidili da nije lako zasitit onu judesinu, te ga više nisu ni pozivali na žurnatu. Tako se je on na svoju sriću uklopio u radni odnos jedne vrste poljoprivredne djelatnosti i sam sebe po vlastiton mogućnosti snabdiva sa spizon.

U Makarskoj nije moga nać ni ženu, već se je oženio iz drugog mista. Govorili su da je moga progucat mašur girica i karijolu kruva. I da je moga posrkat oveću buraću bevande.

Ako su lagali, neka ji Bog kaštiga. Istina ili laž, ja se skužajen i molin za oprost što ovo opetujen.

SVATKO IMA SVOJ KRIŽ

Nebojša je rođen u malom selu makarske zagore. Tu je uz ostale članove obitelji radio na poljoprivrednom dobru u vlasništvu svojih roditelja.

Prihodi od tog posla su iz godine u godinu bili različiti, a on kao i ostala mu braća, pored ishrane i krova nad glavom dobivao je od oca džeparac, koji po njegovom računu nije pokrivao ni dio uloženog truda.

Danju i noću sanjao je o životu u gradu i u tim snovima je sretao idealnu ženu s kojom će sklopiti brak, doći do vlastitog krova nad glavom i odgajati djecu.

Godišnji plodovi su pobrani ujesen i nebom su se počeli nadvijati teški kišni oblaci. Nebojša je sjedio i gledao televiziju. Otac mu se pridružio i sjeo pored njega.

-Oče, želio bih s tobom razgovarati!

Otac isključi televizor te reče: - O čemu želiš razgovarati sine?

-U poslijednje sam vrijeme razmišljao o mnogočemu, pa i o mogućnosti mog odlaska sa sela. Ja bih želio poći u grad!

-Pa što ćeš tamo?

-Život se mijenja. Zemlja više ne daje plod, kao što je davala ranije. Osim toga i cijena naših proizvoda je svake godine manja. Uzimajući sve to u obzir, odlučio sam poći u grad. Zreo sam i za ženidbu, a danas je skoro nemoguće naći ženu koja je spremna zasukati rukave i raditi poslove na sleu, koji ne samo da su teški već su i dugotrajni.

-Moj sinko, razmisli ti malo bolje o tome! Nemoj ti misliti da je život u gradu ružičast.

-Razmišljao sam o tome dugo i dosta, samo nisam znao hoćeš li se ti s time složiti ili ne.

-Ja bih želio da ostaneš tu, ali pošto želiš u grad, ja te neću siliti da ostaneš.

Došao je u grad, mukom našao posao i zbog visoke cijene stanarine pridružio se jednoj djevojci koja je preko novina tražila nekog s kim bi stanovala i dijelila izdatke stanarine. S vremenom su se zbližili, tako da je jedna soba i krevet u njoj ostao prazan.

Radio je kao prijevoznik i posao ga je doveo do skladišta na aeredromu. Tu je potražio skladištara da bi predao dovezeni materijal.

-Gdje Vam je lista s popisom materijala? - upitao ga je skladištar.

-Tu u džepu. Nećete valjda to sve prebrojavati. Već je kasnije doba večeri, a i vrijeme je ne samo vlažno već i hladno - odgovori vozač.

-Ako ne trebate moj potpis da sam primio robu, u redu stvar, a ako želite da Vam potpišem listu o primopredaji materijala, onda ću ja to prebrojati i ako bude sve tu, i potpisati za primljeno.

Nakon što je sve prebrojano i sve bilo na broju, on će skladištaru: - Eto vidite. Sve je tu. Ja sam nepogrešiv!

-Na moju veliku žalost i ja poznajem jednu osobu koja uvijek tvrdi da je nepogrešiva. Ja mislim da bi Vas dvoje bili idealan par.

-Tko je ta osoba?

-Moja, po njenim riječima, bolja polovica.

-Ma nemojte mi ništa govoriti o ženama. Ja sam živio s jednom dvije i pol godine. Nikad nije među nama došlo do ikakvih nesporazuma, i prije dva mjeseca, i na moju nesreću, prihvatio sam njezin prijedlog i oženio je. Vjerujte mi da otada još nisam prespavao noć u miru, niti proživio jedan dan u zadovoljstvu. Bila je mirna kao buba, a sada da te Bog sačuva!

-E, moj prijatelju! Svatko nosi svoj križ kroz život. Mnogi od nas oženi vuka u janjećoj koži. Ja sam se oženio davno. Djeca su nam odrasla. Imamo auto te sam djecu podučio da voze. Stalno zahtijevaju da im dam auto da voze. Meni nekidan nisu bili svi *brodi u portu*, te sam odbio sinov zahtjev. Znate kako je. Djeca nisu više kao što su nekad bila. Ono što i ako oni zarade, drže za sebe, a roditeljsko djele i koriste. Sin se potužio majci a ona će meni: „Auto je obiteljsko i djeca imaju pravo da ga koriste." Kako da se ja njoj suprostavim? Radi sve kućne poslove. Zaposlena i zarađuje novac, a ponekad mi dobro dođe i u krevetu, pa da bih održao mir u kući, ustupio sam sinu auto da vozi. Neki dan se nešto desilo s motorom i budući da se ne razumijem u mehaničke poslove, pozvao sam mehaničara da ga popravi, nakon čega sam čovjeka platio za njegov trud. Navečer smo svi bili za stolom i dam djeci do znanja da sam ja za popravljeno auto platio račun u iznosu od 89.50 $ i pitao mogu li oni pomoći platiti račun? Nasuprot meni za stolom je sjedila moja golubica. Skočila je na noge kao da ju je netko ubo šilom u stražnjicu, te reče: „Auto je tvoj užitak i tvoja briga. Ostali članovi obitelji s autom nemaju ništa!" Eto, moj prijatelju, to je mjera poprečne, a ne uzdužne daske križa, koji trpno nosim!

(Auckland, kolovoza 1985

NIJE VRIDNOST SAMO U MUNITI

Svega nikoliko miseci prije nego je jedan momčić iz našega sela otiša u Ameriku, Jure je dovejo svoju bračnu drugaricu iz jednoga sela koje se nalazi s one bande Biokova.

Mlada nevista je rađala dicu, odgajala, udala i pomogla ćerama i zetovima odgojit njiovu dicu, svoju unučad. Otpratila je voljenog muža na vično počivanje pod čemprese na grobje isprid crkve svetoga Ivana.

Zafaleći progresu koji je već odavno zavatijo dobar dijo zemajske kugle, pa i našu domaju, i odnosu mlađi sunproć svojin starijima ili drugima, ostala je na pokojnega muža očevini, ali - za ne reć krivo - nije ostala sama. Virne su jon ostale kokoše i staro magare. To je njezina kumpanija.

Mlađi dođu materi kad ji zove, nakon šta štogod parića jin dade.

Jednoga jutra, ka i po običaju i potribi, natovarila je na magare brimenice i stavila u intreše naramak robe za oprat i pošla na izvor vode - zvan Vrutak. Na Žarnića glavici je zastala s jednon mišćankon, kojon se je požalila zbog poreza.

-Drugo moja, nomande san dobila od općine račun i tražu od mene da jin platin porez.

Oni bi tribali znat da neman radne snage u kući i da jedva sastavjan kraj s krajen. Jedini način da jin platin porez je da pogledan ako ima još išta oko *mande* da ostrižen i ponudin na prodaju i ako mi kogod za to štogod plati, platit ću jin porez. Đava u nje uletijo ko u Kjakića galu.

Rastale su se i pošle svaka za svojin poslon. Na putu ispod Gubavice srila je čovika, koji je ka mladićič otiša na Novu Zelandu. Čin ju je vidio, upita je: - Kako ste teta Senka?

(To je bila naša užanca da se starija žena oslovi *teta*, a starije jude *barba*, a nisu ti tribali bit ni u rodu ni u porodu. To se je činilo iz poštovanja prama starijemu.)

-Dobro san moj čoviče. Fala na pitanju, a reci ti meni koji si ti?

-Ne mislin da će te se Vi mene sićat, jer ja san otiša u svit one godine kad ste vi došli u naše selo. Moji roditeji su Anđelko i Julija. Živili su u donjemu komšiluku.

-Tvoji roditeji su čestiti judi, a vidin da si ti mladica od staroga panja. Evala ti, ujudan si i pristojan. Živoga ti boga, teško mi je virovat da se ti nakon toliki godina u tuđini još sićaš mene. To je, moj čoviče, živi dokaz da ovde ne živeš, jer da si ovde, sigurno bi se ponaša prama nami starijima ko i drugi naši mlađi. Uobraženi, posiljeni, uzgorni. Pasaju mimo čejadeta pa ni janke beside! Doživu li starost, njiovi mlađi će rešpetat nji kako oni rešpetaju nas. Šta posiju, to će i požet!

PLAČE LANJSKI SMIJ

Često se je događalo da bi pop živijo izvan svoje parokije, a vrlo ritko da bi odijo do sela u kojen je govorijo misu, jer bi ga obično koji seljanin povejo na konju ili mazgi, i to u oba pravaca.

Iz nepoznatog razloga jedne nedije ujutro pop se uputi pješice u selo. Bilo je vruće litnje doba, a debeljuškasti pop bez kondicije. Zamoren sidne na gomilu u ladovinu i opazi na ledini mladoga čobanina, koji je čuva ovce, te mu reče: - Faljen Isus, čobane!

-Valjen Isus i Marija, pope - odgovori momčić.

-Koga ti imaš u obiteljii? - upita ga pop.

-Iman dida, babu, oca, mater, brata i sestru. Najmlađi san u vamiliji.

-Što ti danas rade djed i baka?

-Oni su ostarili pa će polako otkacat do crkve da slušaju misu - odgovori mu momčić.

-A što ti otac radi?

-Otiša je sa izidenin u mlin - odgovori mu čoban.

-Kakva li je to *šurka babe Jurke*? - reče pop.

-Nije, pope, ne. Nomande je mater uzajmila u tete Luce bukaru brašna. Danas je otac ponijo malo šenice u mlinicu i kad vratimo pozamjeno brašno možda nan ostane tek toliko da nan mater zamisi u plis pogaču.

-A šta ti radi brat? - upita ga pop.

-Težači, pope. Šta bi drugo?!

-Ne valjda danas u svetu nedilju?! - reče pop.

-Nami se seljanima, težacima, ne zna ni svetac ni petak! - reče mu čobanin.

-Što ti sestra radi? - upita ga pop.

-Plače lanjski smij, pope! - odgovori mu čobanin.

Taj odgovor pobudi kod popa interes te počne dubje rovat u ti, kako čoban reče, *lanjski smij*.

To čoban obrazloži popu: - Lani se je, pope, s mladićon divertila i ostala zbabina, a kad mu je to kazala, on opanke na noge i put pod noge. Izgubijo se bez traga. Obanduna je.

Pop nije otijo zalazit dubje u temu, videći da je životna škola znanjen itekako dobro naoružala još malolitno čobanče, te reče: - Ajde, mali, k vragu!

-A ti, pope, s Bogom! - reće mu čoban.

Pop nastavi put pod noge, a mali ostane čuvajuć ovce. Odjednon je pop ositijo šušur u glavi. Osića se je neugodno i u niku ruku bilo mu je ža šta je reka čobaninu da ide k vragu, pa stane, okrene se i dovikne čobaninu: - Oj, mali čobanine!

-Šta je, pope? - odazove se čobanin.

-Ne bilo ti šta sam ti rekao!

-Ni tebi, pope, što ja reko tebi! - odgovori mu čobanin.

(Auckland , 2007.)

KASNO USTAJANJE

(subota 2.1. 2001.)

Jutros nisam prevario zoru, već je ona prevarila mene, i to ne bî radi mlade žene. Nakon doručka sam se uputio u Kotišinu. Iznad magistrale sretnem Bartula Ivanova i brata mu Jerka. Nakon pozdrava i kratkog razgovora nastavljam pješačiti. Na Grmi sam sreo Martina Stipina. Oko njega se motaju dva lovačka psa. Dakako, tu je i puška, a nije sezona od lova.

Kad sam se približio Kotišini, opazio sam u jednom vrtu na Vrbici čovjeka. Želio sam sresti se s njim iako nisam znao tko je. S puta sam mu nazvao *dobro jutro.* I on je mene pozdravio istim riječima. Želio sam znati koga sam pozdravio pa sam započeo razgovor nadajući se da ću vidjeti lice te osobe.

To je bio Kruno Brkin kojeg poznajem od rane mladosti. Zajedno smo običavali zapjevati i popiti čašu bevande, a ponekad i zaigrati na karte ili buće.

-Jesi li to ti, Kruno?

-Jesam - odgovori on, ali ne podiže glavu niti upućuje pogled prema meni.

Moram spomenuti da sam ga prije dvije večeri sreo u makarskoj crkvi sv. Filipa za vrijeme koncerta, gdje su besprijekorno lijepo pjevale makarske klape *Adrion* i *Grdelin.*

Vraćam se na razgovor s Krunom ili, bolje rečeno, na moju upornost u nastojanju da pošto-poto obratim njegovu pažnju ne na sebe već na ono što, nažalost, naš čovjek gubi - pažnju prema čovjeku. Naprosto nisam htio dopustiti da me po drugi put ignorira.

-Daj, podigni glavu, da vidiš s kim razgovaraš!

On nastavlja s branjem fažola.

-Zar te ne zanimaju ljudi? - upitao sam ga. Odgovor je bio kratak i neočekivan: - Ne!

-Zar čak i onda ako osobu dobro poznaješ, a niste se vidjeli poslijednjih 17 godina?

E to ga je konačno ponukalo da podigne glavu. Uputio je pogled prema meni i prepoznao me. Sav ushićen uputio se prema meni izgovarajući riječi koje nisu uvrštene u riječnik našeg jezika, ali i to se u doba u kojem živimo ljudima ne zamjera, pa čak i onima njegova zanimanja, koje iz opravdanih razloga ne želim spomenuti. Uspeo se uz gomilu na put i počeo me grliti i ljubiti.

Konačno smo se pozdravili, ali nisam mogao shvatiti ni razumjeti mentalitet čovjeka. Napomenuo sam mu da sam ga pokušao pozdraviti u crkvi sv. Filipa prije dvije večeri, da mi je pružio ruku ne pogledavši me i ne pokazujući nikakav interes da dozna tko ga pozdravlja, te ga upitah: - Zašto si mi pružio ruku?

Pokušao je blagim riječima da opravda svoju nepažnju.

Ne ide mi u glavu da se ljudi mogu tako odnositi jedni prema drugima. Rekao sam mu ono čega je i on svjestan, a to je da munjevitom brzinom nestaje i ono malo ljudskog što je ostalo u žiteljima pod ovim meni dragim nebom.

Ipak se interesirao o broju moje djece i unučadi i je li mi žena došla sa mnom u posjet domovini i rodbini.

Tek što sam počeo odgovarati na njegovo prvo pitanje, on me je preduhitrio i počeo pričati o svojim novčanim primanjima s kojima se teško održati na životu. Iz daljnjeg slušanja, jer sam samo mogao slušati, pričao mi je da pripada jednoj klapi u kojoj pjeva. Jednom tjedno se sastaju u nekom makarskom lokalu.

Lenka Aničina i njen muž su došli po vodu i nazvali nam *dobro jutro*. Mi smo im odzdravili.

Potom će Kruno: - Pozdravljate li vi samo mene ili i ovog čovjeka do mene?

Nakon toga smo se rukovali, zagrlili i poljubili kao stari znanci.

Nastavio sam putem kroz Kotišinu i pored crkve sv. Ante sam sreo Josipa Bepova, s kojim sam pješačio putem do Bučevici. Tu smo se razišli.

Nastavio sam putem do Marasa, kroz Pašaliće u Čoviće i cestom do Makarske. U Čovićima sam vidio ono što nisam imao priliku vidjeti u novoj mi domovini. Netko je pred kućom objesio janjeće kožice da se suše.

Malo prije nego sam stigao na Voliciju, na lijevoj strani magistrale vidio sam hrpu bačenoga otpada. Stao sam, gledam i pitam se zašto ljudi odlažu otpad gdje god im se prohtije i pokušava li itko odvratiti ih od tih ružnih navika?!

Evo jednog osobnoga iskustva o bacanju otpada u Novom Zelandu. Za vrijeme mijenjanja mjesta boravka poduzetnik koji je preveo naš namještaj ponudio je da će otklonuti naše otpatke. Mi smo se s tim složili i, dakako, platili mu za njegovu uslugu. Nekoliko dana nakon toga dobio sam pismo gradske uprave koja me optužuje da sam odložio kućni otpad na mjesto koje nije za to predviđeno. Nakon što su našli otpad prebirali su ga i u njemu našli moje ime i kućnu adresu. Pošao sam u zgradu gradske uprave i obrazložio ljudima na koji je način moj otpad dospio tamo gdje su ga našli. Mene su oslobodili plaćanja kazne, no platio ju je poduzetnik koji je prekršio zakon.Tako se na Novom Zelandu postupa s onima koji krše ljudske zakone.

Prolazim mimo Juretićevu-Šmanjinu kuću na Voliciji. Na kući je ploča na kojoj piše: „Pomoz bog, putniče. Sinovi Mate Juretića.1914 godine." Ako se ta rečenica zanemarila, danas bi se itekako trebala čuti. Pomoć je uistinu potrebna! Ali...

Tu na magistrali pored spomenute kuće zaustavilo se auto registracije LUSO 179 i skoro zakrčilo promet. Vozač se kroz pritvorena vrata sagnuo i povraća. Iza njega se čuju sirene i psovka nestrpljivih vozača. Dolje i na putu prema gradu maloljetnik vozi neregistrirani motocikl, i to bez kacige na glavi! Prema gradu je pješačio neki čovjek, a u suprotnom pravcu njegov poznanik, koji reče: - Tri dana neću imati sreće nakon što sam tebe sreo!

Reagiranje na upućene riječi ne želim navesti.

Prolazim mimo nakadašnje tvornice Metalplastike, gdje sam neko vrijeme i radio u livnici, te ispod Kampa, Gradskog groblja i iznad novosagrađene bolnice. Na magistrali vidim kredom nacrtan lik ljuskog tijela. Nekomu je *kukavica zakukala*. Tu se dogodila prometna nesreća.

U vrtu ispred jedne kuće bujno su rasle rajčice. Zastao sam i zadivio se uspjehu vrijedne osobe koja o njima vodi brigu. Dok sam o tome razmišljao, iz podruma kuće

je izišao čovjek - poznati Zmajev igrač. Ljudski smo se pozdravili i započeli razgovor ne o rajčicama već o grdelinima i verdunima. Kaže da ima oko šezdest grdelina i verduna. Žali se da je u posljednjih nekoliko dana izgubio šest, i to zbog toga što je stavljao otrov da bi se riješio mravi.

Pružio mi je priliku slušati i kazete na kojima su snimljena pjevanja grdelina i verduna.

Pomoću tih snimki on podučava mlade ptice da uhvate *batudu* koja se njemu najviše dopada. Bilo je riječi i o novom višću ili peguli. Pričao mi je kako je s društvom lovio ptice na Zagonu. Napravili su granu, namotali baketine i postavili rečame oko grane.

Počela je kiša, a oni se sklonili u sotu. To je trajalo oko petnaest minuta, a kad su se vratili i pogledali na granu, našli su 15 zalijepljenih verduna!

Jedanaest je sati. Ženina mi sestra Marica kuha njoke. Pozvani smo na ručak i idemo na

Veliko polje

POTEŽI, DUŠKO!

Naše je selo bilo malo, u njemu je živilo pedesetak obitelji, a budući da nan je bilo u Makarskon sve osin vode, grobja i crkve, skoro svak je često u Makarsku zalazijo. Sve donedavno i Makarska je bila mali gradić i svak je svakoga poznava. Tako su i Makarani znali da Dušku nisu sve duge pod obručima.

Među Makaranima ko i među judima svakoga mista, manjega ili većega, ima oni vuncuta kojima je drago zbijat šale i, razumi se, na račun drugoga, tako su dvojica makarski berekina ponudili Dušku da pođe s njima u kaić, da će se provozat malo priko makarske plaže.

Bijo je lipi vedri dan. Ni kapi vitra, a more mirno ko uje. Stavili su kaić u more isprid tvornice srdela i Dušku ponudili da sidne na krmu. Budući da je to njemu bijo prvi put da je uša u kaić, dočin je sijo ufatijo se rukan za bande kaića, jer nije tijo izgubit mladi život radi te vožnje.

Čin su kajić otisnili, jedan od vuncuta dade kraj konopa, koji je bio privezan na viticu na provi kaića, te mu reče: - Kojega đavla se tišćiš za bande broda. Molaj to i evo poteži ovi konop, a nas dvoje ćemo veslat i tako ćemo brže plovit po moru.

Duško je zgrabijo konop, stiska zube i poteže li poteže, a nji dvojica crkavali su o smija. Kad su se vratili s vožnje, koga god su srili puten idući kući, ispričali su mu kako su nasamarili naivnoga Duška.

SVAKE VRSTE U NAŠEGA KRSTE

Jesu li ljudi izmijenili vrijeme ili je pak vrijeme izmjenilo ljude? Mnogi se to pitaju, a čini se da nitko nije našao odgovor. Svejedno. Današnji način života umnogome se razlikuje od onoga iz nedavne prošlosti.

Dalmacija je uvijek bila siromašna zemlja, a i pored toga njezini vrijedni ljudi crpili su život iz krša joj i mora. Industrije nije bilo. Zanata je bilo malo, pošto se narod većinom bavio poljoprivredom, stočarstvom i ribarstvom.

Kovači, samardžije i zidari, poneki opančar - uglavnom su bili zanati onog vremena. Planinski kraj, svježina zraka, bistrina mora i mukotrpni život utjecali su na razvoj sposobnosti ljudi našeg lijepog kraja.

Ljudi naše Zagore su često živjeli nomadskim životom. Neke su europske zemlje, poput Austrije, Njemačke i Češke, bile dobro industriski razvijene. One su upale u oko mnogim ljudima Makarske zagore, koji su iz tih zemalja uvozili namirnice za domaćinstvo.

Galanteri - tako su ih nazivali - uvjek su bili, za naš seoski pojam, gospodski odjeveni i obuveni. Pred sobom su nosili neku vrstu pokretnoga dućana, u kome su izlagali češljeve, igle, škare, britve, noževe, mašine za šišanje, mirisne vode i druge sitne potrebštine.

U gradovima i većim mjestima postojale su trgovačke radnje. Zbog toga su se galenteri uvijek držali sela. Među stanovnicima sela su nalazili kupce. Svoj su maleni izlog remenom opasali oka vrata i išli od kuće do kuće. Nedjeljom bi došli pred seosku crkvu, znajući da se tu okupljaju stanovnici sela.

-Navali narode, svake vrste u našega Krste!

Tim su riječima obraćali pozornost na sebe i na ono što su nudili. Na svom su životnom putu stjecali ne samo prodajna već i životna iakustva. Neki od njih su bili toliko sposobni trgovci, da bi uspjeli prodati čak i ono što kupcu nije bilo potrebno. Svako je mjesto imalo svoju feštu. Na Zadvarju je bio pazar svakog petka. Fešta na Sv. Antu i Sv. Bartula - to je bilo nešto izvanredno. Ljudi su pješačili dobar dio noći da bi stigli na dernek.

Dernek je turska riječ, koju još i danas upotrebljavamo. Na dernecima su se sastajali kupci i prodavači.Tu su se *zamirile* mnoge djevojke, a poneke i *ujagmile*. Pored kupoprodaje tu se odigravalo i štošta drugog. U ono doba društveni se život sastojao od sijela i prela. Na dernecima su se manifestirali i narodni običaji. Igrala su se narodna kola. Obučeni u narodne nošnje, momci i djevojke su poskakivali korak svojih lokalnih umijeća. Jedni su pjevali gangu, drugi reru, a Primorci svoje *lipe slatke pisme*.

Galenteri su se često našli i u ulozi posrednika između prodavača i kupca. Na jedan takav dernek došao je Primorac u namjeri da kupi kravu. Pogađao se sa Zagorcem i nisu se mogli nagoditi. Tu se, dakako, našao i galenter, koji je bio Zagorac. On je posredovao i došlo je do prodaje. Nakon obavljenog posla Primorac se vraćao kući. Nije prevalio ni pola puta, a noć je prekrila zemlju. Došao je kući

umoran i doveo životinju, uveo je u staju, zatvorio vrata, te se pohvalio ženi kako je kupio kravu. Ona odmah uzme svijeću uljanicu i lonac. Pođe u staju da kravu pomuze. Objesila je uljanicu o čavao, primakla se životinji i traži vime. Životinja se repa.

(Ljudi su u ono doba vjerovali u svašta. Radi toga su često izricali neke riječi prema okolnostima i prilikama.)

Žena, prije nego je počela musti, reče: - Ne budi urok!

Umjesto vimena uhvatila je za nešto drugo, bacila lonac i istrča na polje vičući: - Ne budi uročak, nije krava nego vočak!

Na račun ove propovijetke mnogi su se ne samo nasmijali već izrugivali s nama Primorcima, jer im je pošlo za rukom prodati nam vola za kravu. Jednom sam čuo i o tome kako je neki Primorac poveo na Zadvarje prodati magarca. Čekao je kupca. Mnogi su došli da bi kupili životinju, a jedan se cjelo vrijeme vrtio oko Primorčevog magarca. Dopao mu se, pa nakon izvjesnog vremena upita: - Kaži ti meni, prijatelju, iz kojeg razloga prodaješ magarca?

-Bogati, brate, zašto?! Za novac! - odgovori Primorac.

-Znam ja to, ali imaš li dva magarca, ili ti više ne trebaš magarca?

-Ma reći ću ti istinu. Staro je pa liga.

-E, kad si tako pošten čovjek, častit ću te užinom i pićem!

Te je večeri ovaj opet doveo magarca kući, pa kad je kazao bratu zašto nije prodao magarca, ovaj će na to: - Zar nisi mogao naći kojeg galantera, da proda magarca, kad ti nisi umio?!

U ovo moderno doba sve je manje i manje derneka, pazara i galentera, a magaraca?! Odgovor prepuštam čitatelju.

TETA KATE I RADIO LJUBLJANA

Pojava struje podigla je kvalitetu života u našem selu. U komšiluku Žarnićima, na Malićevu, nalazio se osigurač odnosno prekidač za cijelo selo. Nije više trebalo kupovati petrolej, koji je izgarao u „feralu" ili „lumeti", nije više trebalo strahovati da će se razbiti stup lanterne ili ferala, nije više trebalo nalijevati uljanicu uljem ili „murgom", niti paliti luč kraj kamina.

Imućniji su seljani počeli kupovati električna kuhala, pećice za grijanje i slične naprave. Seoski su odbornici organizirali akciju prikupljanja novca za nabavu radioaparata kako bi narod u seoskom domu mogao slušati vijesti iz zemlje i svijeta.

Akcija je, naravno, uspjela. Zaključeno je da nije dobro da radio cijelo vrijeme stoji u prostoriji seoskog doma, pa je povjereno na čuvanje Martinu Lukinu. On bi ga svake večeri, nakon što bi večerao, na ramenu donio u seoski dom. Čuvao ga je kao oči u glavi.

Većina seljana bi se okupila oko radija i napeto slušala vijesti. Sjećam se (kao da je jučer bilo) kad je pokojni Nikola Tomin kupio radio. Žena bi mu se ustala prije zore i slušala Radio Ljubljanu. Zvuk s tog tranzistora čuo se i do mnogih drugih kuća. Čuli su ga čak i Gornji i Donji Piraci, a možda čak i stanovnici Mlinica.

Bilo je, dakako, i onih ljubomornih seljana, koji su znali reći da se Pirkuša „stravidi" jer ima radio. Malo pomalo i druge su obitelji uspjele nabaviti tu čudesnu napravu, većina na obročnu otplatu, ali „šoma de la šoma" – imali su ga!

I Žarko Mandin je kupio radio. Kad bi mu žena Ivka ustala, odmah bi ga upalila i „naštimala" na Radio Ljubljanu i, kao da konkurira Pirkuši iz Mendeša, cijela kuća bi se tresla, a tresla bi se i kuća mojih roditelja koju je s tom kućom dijelio zajednički zid.

Na Žarnića glavici stajala je kuća pok. Juriške u kojoj je pored ostalih živjela i Kate Tonova. Jednoga jutra i nakon što su se milozvučne slovenske pjesme razlile po komšiluku i dalje, teta Kate je „ko perla finta" došla u Žarkove žene Ivke iz „kurijožnosti" da tobože pita koliko je sati. Ušla je u kuhinju, pozdravila s "dobro jutro" i upitala: - Ivka, koja je ura?

U taj isti trenutak radijska spikerica izgovori: - Sada je točno sedam sati.

Teta Kate će na to: - One mi Gospe, čula me je!

TORBICA, TORBA, ILI - TORBETINA?

Nad svakin selon Makarskog primorja sa zagorske bande Biokova među sivin kamenjen krša planinski su doci, koje su žujevite ruke naši predaka iskrčile. U tin se docima uglavnon sadi kumpir i glavati kupus.

Za vrime Drugoga svitskog rata doci se nisu sadili, a u poratnin godinama malo ih se vratilo zemji u primorju, a još manje onoj u Biokovu. Zemju porušenu i opustošenu ratnin razaranjen tribalo je obnovit. Undašnji je režim u Jugi da judima priliku da se zaposlu, pa je mašklin i motiku zaminila borša i olovka, tako da su u puno slučajeva i polupismene osobe postale činovnici. Važnije je bilo bit odan sistemu nego imat u tikvi soli.

Puno je judi, a i poneka žena, ostalo u vojnon službi i na tin način nisu samo zarađivali kruv svakodanji, već su se domogli državnog stana i uživali ostale privelegije koje su išle usporedno sa zaposlenjen na državnon poslu. Oni koji su se vratili na zemju i nastavili živit načinon na koji su živili njiovi preci, obrađivali su zemju, i istovrimeno su bili zaposleni u državnon sektoru bilo koje vrste, jer obrađujuć zemju čovik nije moga da održi obitej na životu, a nije ima zdravstveno ili bilo koje drugo osiguranje. Radeći na državnon poslu, bili su socijalno zaštićeni, imali su godišnji odmor i ostale povlastice, dok je čovik radeći samo na zemji muku mučijo da trudon sastavi kraj s krajen i priživi iz dana u dan.

Među povratnicima na zemju bijo je i Toma, stasit čovik, tvrdi radnik iz poznate vridne težačke obiteji. Pet dana u sedmici je radijo u građevinskon poduzeću *Radnik* ka manuval, a suboton i nedijon je održava vinograd u Brgunji, maslinjak u Zagumanju i vrtle na Vrbici, kao i doce u biokovskom Stikovcu.

Budući da je zemja u docima na Biokovu prileža za vrme trajanja rata, usađeni kumpiri su podivjali. Cima je naresla i dosezala čoviku do pasa, a kad je došlo vrime da se kumpiri kopaju, bilo ji je ko kalupa i - šta se ono uža reć - i kumu i drugu.

Toma je ima mazgu, ali s njome samon nije nikako moga stirat kumpire u primorje, prije nego dođe jesen i padne nebo na zemju. Za vrime marende na poslu Toma upita Kažu, da bi li mu on s magareton da ruku stirat kumpire s planine.

Kažo je ima punu kuću nejake dice i to sve jedno drugomu do uva i ta ponuda mu je itekako dobro došla. Privatijo je Tominu ponudu, a za uslugu će dobit torbu kumpira.

Dakle, dojduće subote ujutro Toma će oko četri ure ujutro čekat Kažu isprid kuće i otić će s mazgon i magareton u Biokovo, iskopat kumpire i dotrat ji u Primorje.

Doba je jesensko, arja još prilično vruća, sve dok nisu arivali na vro kotiške strane Biokova, a unda su ositili frišku planinsku arju. Do vrovka je bilo uzbrdo, a otuda ili *treso ili pod nogu*. Došli su na dolac zvan Stikovac, izili šta je ko donijo sa sobon, napili se slava i unda - motiku u ruke i uvatili se kopat kumpire.

Dok je Toma izabira kumpire, stavja *ranjene* na bandu i odvaja one podesne, koje će ostavit za sime iduće godine, Kažo je kopa rupu u koju će zakopat sime. Suva planinska zemja je ko prpuška, pa je nije teško privrćat s motikon, ali kad čovik

motikon cabla četri-pet uri bez pristanka, to i te kako dojadi.

Sime je zakopano, vriće, ka i torba, napunjene kumpirima i iznešene na ravnicu iznad doca, di će se tovarit žvotinje. Toma je iz obližnjega špija donijo soraću, za poduprit vriću dok natovare drugu na živinče. Zašto se kilavit i podizat piz sam? Udvoje je puno lakše. Krst na se i životinje prida se. I tako, nogu za nogon, put pod noge i prama primorju.

Tomina mazga je bila vridno živinče, inače je on ne bi linu ranijo. Nosila je brime oko sto kila i s priličnon lakoćon. Kažo je ima uškopjenog pulca, kojega su seljani uvršćavali među jaču magarad u selu, i slidijo je ukorak Tominu mazgu. Dobar je dijo puta Kažo nosijo torbetinu s kumpirima, čije uzice su mu se usikle u ramena, a kad je put bijo malo boji, unda je i torbetinu pridoda pulčevu teretu. Bez neprilika su stigli u primorje, ali prid sami sumrak.

Rastovarili su životinje isprid Tomine kuće. Kažo je pomoga Tomi unit kumpire u konobu, nakon čega je stavijo torbetinu s kumpirima pulcu u intreše, pozdravijo se s Tomon i otiša goneći pulca svojon kući i obiteji.

U ponedijak ujutro su se Toma i Kažo, ko i obično, našli na istomu poslu u Radnika. Za vrime marende Toma je priča ostalin suradnicima kako su on i Kažo bili u subotu na Biokovu i da je Kažo za svoj i magareći mu trud dobijo torbu kumpira.

-Di nećeš, đavle.

Na to će Kažo: - Nije ono bila torba, nego torbica.

-Ma, đavla izijo u kapuli, šta bulazniš? Dok si nosijo torbu, govorijo si kako su ti se uzice od torbe usikle u ramena, a kad si je stavijo magaretu u intreše, reka si da će piz od one torbetine slomit magaretu kičmu, a sad eto kažeš da san ti da torbicu kumpira za tvoj i magareći trud. Ajde, odluči se i reci judima je li ono bila torbica, torba, ili - torbetina? - dokrajčio je Toma razgovor.

NESAVJESNOST

Sinoć je dogovoreno sa Žarkom Božinovićem da ćemo poći njegovim autom u Drvenik, a odatle na otok Hvar, gdje sam namjeravao posjetiti mjesta u kojima sam neko vrijeme boravio kao izbjeglica za vrijeme teških dana Drugoga svjetskog rata - Pokrivenik, Stari Grad, Jelsu, Vrbosku, Pitve, grad Hvar, Paklene otoke, a možda i poneko iz pamćenja mi isčezlo mjesto.

Ugovoreno je da ćemo se sresti pored nadvožnjaka iznad Malog polja u 5,45 ujutro. Žarko je još uvijek relativno mlad čovjek i nedavno po drugi put ženjen, te nije ugodno rastati se u ranim jutranjim satima s voljenom ženom, i tako je on prilično zakasnio na ugovoreno mjesto.

Dovezli smo se u Drvenik nakon što je trajekt otplovio. Sjeli smo pored trajektne lučice, popili kavu, dogovarali se - i odluka je pala da idemo u Međugorje.

Dok smo pijuckali kavu i razgovarali, u luku je pristao trajekt. Obradovali smo se nakon što nam je jedan član posade rekao da trajekt plovi na otok Hvar, ali i razočarali jer nam je rečeno da oni voze benzin, te da ne smiju prevoziti putnike. Po riječima prodavača putnih karata, idući trajekt će otploviti za Hvar za nekih deset ili dvadest minuta.

Vrijeme je prolazilo. Kazaljke na satu su se pomicale, a trajekta nije bilo ni čuti ni vidjeti. Žarko i ja smo pošli do prodavača putnih karata da saznamo što se to događa s trajektom. Prodavač onako *mrtav hladan* (kao i većina službenika u Lijepoj našoj na službenim mjestima, koje došljak najbrže i najlakše uoči) i baš ga briga što nam je dao pogrešnu informaciju i prodao vozne karte za vozilo koje ne postoji, jer smo doznali da idući trajekt za otok Hvar odlazi tek u devet sati.

Četrdeset i više godina u tuđini priviklo me je na ne samo urednije već uredno poslovanje, gdje ljudi na radnim mjestima, čak i ako rade za drugog, vrše svoj posao svjesno i savjesno. Dobili su zaposlenje na temelju iskustva i znaju da im poslodavac neće gledati u brk ako mu oštete posao. Tu korupcija ili bilo kakve veze uopće ne dolaze u obzir.

Nisam mogao odoljeti već sam prodavaču karata rekao: -Nakon što smo zakasnili na prvi trajekt i stvorili drugi plan, na osnovi onog što ste nam rekli, mi smo taj plan odbacili jer ste nam dali pogrešnu informaciju i, što je još gore - prodali nam putne karte za vozilo koje ne postoji! Sretni ste da živite i radite tu, inače ne biste zadržali posao ni 24 sata.

-Otkud ste vi?! - upitao me je.

-Nije važno otkuda sam ja, ali je važno to da bi ljudi zaposleni na poslu kakav je Vaš trebali vršiti svoju dužnost svjesno i savjesno.

Vratio sam mu putničke karte i dobio novac. Iz pristojnosti sam mu ipak zahvalio, ali uistinu ne znam za što.

Ove i slične njima *krupne sitnice* bacaju ljude u nesigurnost i tako gube povjerenje u osobe koje očito ne uzimaju svoje greške ozbiljno, a ustvari mi koji smo se makli iz naše domaje i navikli poslovati s ljudima koji obavljaju svoj posao kako

treba, pri iskustvu ovakve vrste nađemo se u dilemi, te ozbiljno razmišljamo o tome hoćemo li i ubuduće naći hrabrosti da posjetimo naš dragi zavičaj, u kojem smo rođeni, i naše drage u njemu.

(Četvrtak, 26. 7. 2001.

USPELA SE TUGA NA NEVOLJU

Godina je na izmaku. Svi su usjevi požnjeveni i spremljeni u malene ambare. Snijeg je prkrio krš. U mnogim selima nema nego samo jedna krosna (na njima se posao odvija sporo), a i tkalje su rijetke.

Mjesec prosinac. Upravo njegovo ime govori da je nevolja tjerala ljude u prošnju. U to su se doba godine mnogi stanovnici iz Dalmatinske zagore spuštali u Primorje i s krunicom u ruci prosili. Gotovo ni jedan od tih prosjaka nije posjećivao malene gradiće Primorja, već su prosili od onih siromaha-seljaka koji su bili možda i od njih siromašniji. Ta prošnja je bila protkana lukavštinom. Jednom prilikom je jedan Primorac prisluškivao razgovor dviju prosjakinja.

-Seko moja, ova se prošnja, bome, nama isplati! U našoj su kući tri štapa!

Kroz bogato iskustvo prosjaci su dobro ocijenili ljude od kojih su prosili, te su znali u svakom selu koja je obitelj dobrodušna. Tako su svake godine tražili *konak* kod istih obitelji.

Primorci su uvidjeli lukavštinu prosjaka Zagoraca, te su poneki odbijali da im što daju. A bilo je i onih koji su se nastojali na neki način prosjacima i okoristiti.

U jednom selu Makarskog primorja, koje je dobro poznato po urodu maslina, živio je čovjek s prilično velikim posjedom. Zagorski prosjaci su napuštali svoja ognjišta, da bi od Primoraca isprosili ulje. Sijali su žita, sadili krumpir, gojili stoku, a maslina ne uspijeva s onu stranu Biokova. Dan se bližio kraju i jedan sredovječni prosjak pokuca na vrata.

-Dobra večer, gospodru. Daj brate, za milost Božju, da sklonim glavu pod tvojim krovom. Prenoćit ću gdje bilo, samo da sam *u soti*. Vani će me zamest mećava.

Primorac ga je primio. Sjeo je prosjak pored ognjišta, na kome je plamen izjedao suho maslinovo granje. Nije prošlo ni deset minuta, a opet netko kuca na vrata. Domaćica otvori vrata, kad eto ti jedne prosjakinje. Opet pozdrav, opet molba. I ta molba bješe uslišana.

Sad se pored ognjišta grije njih dvoje prosjaka. Svatko od njih drži zdjelu na koljenima. Gazda je odškrnuo od svoga gladnog grla.

Nakon večere gazdarica je donijela dva stara sukanca i nekoliko vreća, te reče prosjacima:

-Evo vam ovo što imam, pak prostrite svaki svoj ležaj. Nemojte se primicat blizu vatri da se ne bi roba, a ni vi zapalili.

Prosjaci su blagoslivljali domaćicu. Vani je puhala makarska bura. Zrakom se mogla nazrijeti i poneka pahulja snijega. Studen je prodirala do kostiju. Oko devet sati domaćini su pošli na počinak. Sutra treba poći u berbu maslina. Mnoga stabla su nad putevima i pored potoka. Bura će otresti plodove, te ako ne urane, mnogo toga će propasti. Treba plod *škapulat*.

Prosjaci su ostali sami u čađavoj kuhinji. Pojeli su po malo kupusa, napili se bevande, a i ogrijali se pored vatre. Nije im bilo do spavanja, te su pričali do kasno u noć. Sjedili su jedno pored drugog i ona je malo zakunjala, te je glavu naslonila na

njegovo rame. Vidi prosjak koja ura kuri, pa će prosjakinji: - Najbolje da mi prostremo ležaj.

Stavio je vreće na zemljani pod kuhinje, a potom i sukanca. Napravio je samo jedan ležaj.

-Gdje ću ja prenoćiti? - upita ga prosjakinja.

-Lezi ovdje, Božja bila, zar se bojiš muške glave?

Milo ga je pogledala i prihvatila ponudu. Na kominu je gorjela vatra. Njen je plamen obasjavao njihova ispaćena, ali i razdragana lica. Uvukli su se pod sukanac i zagrlili. U gorčini prosjačkog života našli su zajedničku slast ljubavi. Bura je potresala trošan krov kuhinje.

Gazda nije mogao spavati. More ga misli. Htio je na neki način da se riješi tih dosanih prosjaka i njihove lukave navike. „Uredit ću ja njih", pomisli te ustane iz kreveta. Omotao se sukancem i pošao do kuhinje da izlije uprošeno ulje u svoju kamenicu, i zamjeni ga s *murgom.*

Pažljivo je otvorio vrata da prosjake ne probudi.

Njih dvoje su vodili ljubav u stahu Božjem, i čim su se vrata otvorila, prosjak je sav preplašen skočio na noge junačke. Zaprepašteni domaćin poviče: - Što to vas dvoje radite?

Na to će prosjakinja: - Oprosti nam, gospodaru. Uspela se tuga na nevolju!

ZANIMLJIVI I IZBIRLJIVI

Bijo je stvorenje svoje vrste i da san mu ime Zanimjivi, a i judi njegove vrste su dio juskog društva i unašaju ružnu lipotu u justvo, među narod, jer zamisli kako bi bilo kad bi sva juska stvorenja bila skrojena po istomu kalupu, trpni život na ovon zemji bijo bi još dosadniji.

Nije bijo poznat ko radiša, a oni koji ne radi, taj ne zaradi, a ako nije zaradijo, unda - razumi se - nema šta ušćedit, prama tome, da bome, ne može bit ni šćediša.

Život je u niku ruku čudo, jer ako osobu - neman pojma ko - Bog ili priroda s ničin osakati, unda ga nadari s nečin drugin. Tako je bilo i sa našin Zanimjivin.

Bijo je povučen i govorijo je samo kad i ako je više-manje bijo prisiljen da govori, i bijo kakav da bijo, dočujo je da jedan boljestojeći Makaranin ima pasa i toliko ga je razmazijo da je bijo i previše izbirljiv u pogledu ishrane.

Gazda i, razumi se, gazdraica su obožavali razmaženu beštiju, koju su često vodili u šetnju kroz Osejavu i Sveti Petar i usput prolazeć priko rive uživali slušat jude i žene koji su falili kerova, kako je lip, debel i kako mu se runja sjaji poput popove brade, ali sluškinja je bila žrtva pasje razmaženosti, jer nije više znala šta da mu ponudi.

Dozna Zanimjivi o ponašanju izbirljivca i iskoristi priliku da razgovara s izbirljivčevin gazdom, te mu reče: - Dajte pašče meni dva-tri dana, i obećajen van da će ist i pečene kruške!

Kad je gazda doša kući započejo je razgovore sa ženon i sluškinjon i odlučili su dat nekoliko dana izbirljivca Zanimjivome.

Dovejo Zanimjivi izbirljivca na ličini i priveza za jasen isprid kuće. Stavijo je kraj njega zdilu s vodon, da beštija ne bi crkla o žeđi, ali mu ne nudi *vrag kusa* zagrist. Navečer ga uvejo u pojatu i priveza za tremezan, a ujutro ga izvejo iz pojate i jopet priveza za jasen. Počelo je pašče cvilit i svojin pasjin jezikon umoljavat za štogod progucat. Zanimjivi je razumijo jezik izbirjivoga, ali nije obadava, oće da pašče prigladni kako triba da vaja i da skoro pricipita.

Osvanilo je drugo jutro otkako je izbirljivi doša Zanimjivomu da študira o životu i življenju i sad triba ili položit ispit ili gladovat dok se ne odvikne loši navika. Zanimjivi mu baci komadić suva kruva, koji se je izgubijo među žvalima izbirljivoga, ko da je bokun pancete. Drža je Zanimjivi izbirljivca još dva dana na uzici i na oskudnon spizi i kad se je Zanimjivi uvirijo da je izbirljivcu gladon istra vice iz guzice, dovati uzicu i povede ga u Makarsku, njegovu bogatomu gazdi.

U primopredaji će Zanimjivi bogatašu: - Evo van ga natrag. Od danas će ist i pečeni krušaka!

ŠKOVACER

Litnje doba, polovica srpnja. Sunce grije li grije! Mater mi od stare lumbrele sašila mundantine za kupanje i ja izmolijo od nje da me pusti na kupanje. Odobrila mi, i odo ja! Kupa san se pod Osejavon sa svojin vršnjacima, većinon Makaranima.

Došlo je vrime da oden kući pustit ovce u pašu. Kad san prolazijo priko Marinete ferma me makarski ribar, te reče: - Je li, ti mali iz Makra, daj mi ruku izvuć mrižu. Ajde, molin te ko Boga, ne mogu je izvuć sam.

Ja se nisan nećka. Često su mi roditeji rekli da pomognen osobi kojon pomoć triba. Iako san rođen svega nekoliko stotina metara od mora i poznate makarske plaže, nas su makarski vuncuti smatrali i zvali da smo primorski Vlasi. Nikad do tada nisan ima priliku potezat mrižu.

Kaza barba Niko meni kako obavit konop oko pasa i reka mi da destožo potežen.

Izvukli smo mrižu. U njon je bilo dva-tri kila sitni riba. Čini mi se da su bile girice. Nada san se da će mi dat šaku ribe, pa san se s tin moga opravdat prid materon kad dođen kasno kući. Uputijo san se prazni ruku. Moran priznat, čovik mi je zafalijo.

Misto da san otiša priko Ličtuna, pijace i kraj škole uz, kako smo mi to zvali, ***našu kalu*** i priko Maloga poja uz Dolac, mene ko da je đava natanta i tijo san proć kraj bolnice, kraj Kampa uz Veliko poje i kroz Mlinice kući.

Doša ja taman prid dvorišna vrata bolnice, a tude na katrigi sidi čovik (zvali smo ga Škovacer). Prezime mu, a ni ime, nisan zna unda, a niti ga danas znan niti želin znat. Kad san proša mimo njega on će meni: - Je li, ti mali, voliš li kunce?

Moj otac je ranijo kunce. Ja mu odgovorin: - Volin.

-Dođi vamo. Vidi' ćeš jednoga!

Ja u stopu za njin. On priđe omanjoj zgradi s live strane dvorišne ograde bolnice, otvori vrata i gurne me unutra. Ima san šta vidit! Na toli je leža mrtvac. Lupa san šakama po vratima, plaka i zaklinja Škovacera da otvori vrata i da me pusti vanka. To je konačno i učinijo, ali ja san od stra skoro napunijo gaće. Do kuće san više trka nego odijo.

Kad san doša kući dobijo san bulinovo. Nisan moga sist na prkno za cilu šetemanu.

O tomu ružnomu iskustvu san prvi put ispriča prisutnin osobama, uključujući moje roditeje, kad smo slavili njijov zlatni pir. To je bilo u kolovozu 1977. Dakle trideset i jednu godinu nakon što me je Škovacer zatvorijo s mrtvacon u bolničku mrtvarnicu. Moj pokojni otac je sluša s napolak otvoreni usta i povrimeno vrtijo glavom, a kad san ispriča cili ishod događaja, pokrijo je lice dlanovima obiju ruku. Čujo san ga kako tijo i bolno jeca. Moja mater je na to reagirala na svoj način: - Ben ti dušu. Šta mi nisi kaza unda kad je to pogrda učinila. Otišla bi bila odma k njemu i oprala mu uši. Naštotala bi ga kako triba da vaja!

Dok su pojedine osobe to povezale s kriminalon i sigurnin gubitkon posla da san ga prijavijo upravi bolnice ili vlastima, moja mater je u mislima pribirala sićanja i

unda se sitila: - A to je bilo unda kad si doša kasno s kupanja! Ja san te dobro izdrišila šta si kasno doša kući.

To je bilo jedno, ali ne i jedino, moje ružno životno iskustvo.

MAKARSKI KALIGERI

Posljedice ratnoga razaranja još su očite na mnogim zgradama lijepe Makarske. Rat je izmijenio razmišljanja ljudi, koji su vidjeli da im život kroz prošlost nije dao mogućnosti da žive kao ljudi.

Između makarske tržnice i crkve Sv. Marka nalazila se zgrada u čijem je prizemlju bila obućarska radionica, u kojoj je radilo dvadesetak radnika.

Jednoga ponedjelka ujutro pošao sam s majkom do te radionice. Majka se, nakon pozdrava, obratila poslovođi: - Meštre Ive, moj mali bi tijo učit zanat, hoćete li ga primit? Molim Vas!

Meštar Ive je pred sobom iamo čistu bijelu traversu, na kojoj su se isticali rubovi od glačanja. Bio je pognut i očito kratkovidan, jer nas je promatrao iznad naočala. U ustima je držao cigaršpic.

-Čekajte ovdje! - reče i pođe u drugi dio radionice.

-Daj Bože da te primu. Moje dite, vidiš, svi tvoji vršnjaci iđu na zanate. Nema više kruva na motiki - reče mi majka.

S meštrom Ivom je došao i predsjednik zadruge, čovjek četridesetih godina, svježe obrijan i crne kose kao ugljen. Bio je podebeo i niska rasta. Poznavali su ga svi mještani kao dobra majstora, a i poljoprivrednika, a osim toga i kao vrlo ćudljiva čovjeka.

Nakon što smo izmijenili pozdrave, predsjednik nas je zadruge pozvao u ured, gdje je namještenik uzeo moje podatke, a nakon toga smo se uz pozdrav i zahvalnost oprostili. Na rastanku su nam rekli da će o tome razgovarati na prvom sastanku i obavijestiti nas o svojoj odluci. Otuda smo nas dvoje pošli u kupnju, a nakon toga kući.

Dva-tri dana nakon toga majka se vratila iz Makarske te mi reče: - Bog jin da zdravje. Prmili su te na zanat!

Izvadila je iz torbe bokun mušuline koju je odmah odnijela susjedi da mi napravi traversu.Već idućega ponedjeljka ujutro našao sam se među makarskim kaligerima. Poznavao sam ih gotovo sve, ali sam ipak mjerio svaki korak i svaku riječ, dok se nisam oslobodio i uklopio u njihovu sredinu. U onom dijelu radionice gdje se pravila i popravljala obuća postavljena su dva duga banka. Oko banaka su postavljeni karegini, na kojima su sjedili majstori i šegrti. Svaki karegin je imao škafet, u koji su radnici spremali svoj osobni alat - nož, raŠpu, ocaklin, kavafilet, i tako dalje, dok je zajednički alat bio prostrt po banku.

Tarapije su držane kraj nogu, kako bi se po potrebi mogle na brzinu dohvatiti. Po dužini radnje, prikovana uza zid bila je velika stalaža s nekoliko polica. Na njoj su stajali kalupi, poredani kao mornari na brodskoj palubi, nestrpljivo čekajući da ih se obuče radije novim nego starim postolama. Između dvaju ulaznih vrata bila su dva visoka banka na kojima su heri kteri stojeći na nogama krojili gornji dio obuće ili takozvane *drite*. Tu pored njih je i šteparica, stroj za šivanje *drita*. Nasuprot šteparice pored zida je i cilindarica, na kojoj se vršilo šivanje opravaka.

Meštar je Ive kao poslovođa imao pored karegina i zasebni mali banak u čijem je škafetu držao libar poslovanja i *skužane munite*. Osim vođenja radnje, rezao je koram, punio škatule brokvama, izdavao radnicima špag, vosak i sve ostalo potrebno za rad. Pored jednih vrata bilo je poveće maštilo u koje se potapao koram da bi se prije upotrebe omekšao. Tu nitko nije gubio vrijeme.

-Čekaj samo minutu - reče mi meštar Ive, pa nastavi: - Dat ću ti posao!

Ma kakav posao, pomislim ja. Što ja znam o poslu te vrste?

Vratio se i nosi u ruci klupko canove, komadić pčelinjeg voska i komad krpe.

-Prije svega trebaš naučit kako se pravi špag. Gledaj, slušaj i pamti. Ako se špag ne napravi u redu, cijeli posao će poći naopakao - reče, i onda nastavi: - Ima više vrsta špaga, ali za sada ti trebaš naučiti kako se pravi špag za šavrapunati i za šivanje šjola, jer te dvije vrste najviše upotrebljavamo. Slušaš li ti što ja govorim?

-Jesam, meštre Ive - odgovorih.

On izmjeri tri puta po tri paša kanove, prebaci jedan kraj preko ključanice na vratima, izjednači ga po dužini, a onda desnu ruku preko lijeve, pljune u podlanicu desne ruke i počne *rašvilavati* kanovu. Zatim je noktima palca i kažiprsta izvlačio njegove niti, dok kanovu nije učinio tanjom na vrhu.

-Gledaj ovamo! - reće mi meštar.

Po koljenu je dlanom povukao ona tri kraja kanove, najprije prema sebi, a onda od sebe i na taj način napravio cimu.

-Ovo je najvažnije, ako cima ne valja, na valja ni špag. Ja ću napraviti još jednu cimu, a onda ćeš ti pokušati - reče mi meštar.

Nakon napravljenih cima, on je zavio špag. Opet je pljunuo u dlan desne ruke i valjao špag samo u jednom pravcu i to od sebe na koljenu,onda je uhvatio obje cime u jednu ruku i potezao špag naprijed i nazad, da bi izjednačio navoje, a nakon toga ga je *strišao s traversom*. Uzeo je *pegulu* i povlačio je gore-dolje po špagu, dok ga nije ugladio. Kao posljednja operacija toga naoko laganoga posla, on je komadom tkanine skidao višak pegule sa špaga i konačno je špag bio gotov.

Gledao sam kako on to radi, slušao što mi govori i u sebi pomišljao: To je lako. Ne treba za to nikakva škola.

Međutim, praksa je pokazala sasvim suprotno, tako da sam cijeli tjedan dana proveo praveći špage, a i pored toga mnoge cime nisu bile kakve su trebale biti. Idućih sam desetak dana proveo promatrajući što i kako meštri rade.

Jednog mi jutra reče meštar Ive: - Dođi u magazin, dat ću ti alat.

Pošao sam za njim. Dao mi je lancetu, nož i čekić.

-Ostali alat, po potrebi, pozajmi od meštra Tome. On će te poučavat. Evo ti par postola, promini take. Što ne znaš, pitaj, bolje ti je pitat, nego napravit naopako! – tim je riječima završio.

Vratio sam se na svoje radno mjesto i počeo raditi ili, bolje rečeno, muku mučiti. Kupao sam se u potu, kao žaba u bunaru. Nisam znao odakle započeti.

Meštar Toma mi je objasnio koji alat mi treba za koji posao i na taj način ublažio moje brige.

Izravnavajući one nemilo srušene pete, mislio sam na onog nevoljnika koji ih je

tako bezdušno srušio. Konačno sam ih izravnao, izmjerio da budu iste visine, a meštar Toma sve preko oka gleda što ja radim.

-Sad ću ti pokazat kako se pravi štanap.

Uzeo je komadić novinskog papira, položio ga na petu, jednom rukom pridržavao da se ne izmakne, dok je podlanicom druge ruke trljao po rubovima pete. Njegova znojna podlanica je ostavila trag i ocrtala rubove na peti. Za tim je dohvatio nožice i izrezao štanap.

-Odnesi ovo meštu Ivi, on će ti odrezat koram, pa ga potopi u maštilo u vodu da se omekša - savjetovao me je meštar Toma. Tako sam i napravio. Koža se otapala u vodi svega nekoliko minuta. Pošao sam da ju izvadim, a voda je bila crna i zaudarala po vonju kože, iako smo je svakog jutra mi šegrti mijenjali na česmi i redovito *fregali* maštilo.

Malo pomalo i iz dana u dan, tako sam uz pomoć meštra Tome, a i ostalih, počeo svladavati vještinu zanata.

Petak je bio najomiljeniji dan za nas kaligere. Dan isplate mjesečnih dnevnica. Petkom je uvijek *pala pisma*. Među nama je bilo dobrih pjevača. Za vrijeme ljeta, kada je Makarska puna furešta, mnogi od njih su stajali pred vratima kaligerske radnje i s uživanjem slušali naše pjevanje. Ako bi netko od nas mlađih *deštonava*, meštra Ive dobro uho bi odmah to uhvatilo. Tada bi prišao dotičnome, povukao ga za uho, i obično rekao: - Imaš sluh kao magare!

Neki od nas su igrali *balun* u nogometnom klubu Zmaj, koji je bio ponos svih građana Makarske, a svi ostali su sa zanimanjem pratili njegove nastupe i ishode natjecanja. Utakmice su se odigravale nedjeljom, te ako bi Zmaj dobio, onda se pjevalo i ponedjeljkom, a ako bi izgubio, umjesto pjesme su se čuli prijekori i skandali, zbog loše igre i lijenosti. Svaki gubitak Zmaja je prouzročio skandal.

Meštar Toni je bio najvatreniji Zmajev navijač. Bio je prilično brz na jeziku i čim bi se zagrijao, ustao bi s karegina i počeo mlatarati rukama, kao neplivač za vrijeme utapanja.

Kaligeri - tako su nam ime dali i tako su nas zvali od pamtivjeka. U prošlosti su nastale i prepričavane mnoge priče i sprdnje na račun kaligera, koji su po mnogočemu bili poznati. Među njima nije bilo mnogo pohvalnih. Mnogi kaligeri su bili skloni piću, a kad se čovjek *obloče*, onda od sebe čini redikula ili kampjuna.

Većina nas je bila iz Makarske ili iz okolnih sela, a među nama su bila i dva-tri furešta. Dvojica od njih su došli u Makarsku *na dotu*. Jedan od njih se čak i odrekao svoje vjere, da bi mogao oženiti jednu od domaćih djevojaka. Zvao se je Ljubiša. Bio je niska rasta i zdepast. Nije se ni brijao. Nosio je mornarsku kapetansku kapu, a lulu je rijetko kada ispuštao iz usta. Iz dubine je srca bio zaljubljen u lozovaču, te je redovito, gotovo svakog sata, posjećivao oštariju na rivi, gdje bi srknuo čokanj domaće rakije. Zimsku hladnoću i rakiju junački je podnosio, ali makarska ljetna omarina i lozovača nisu se s njim najbolje slagali. Svejedno. Nije se on htio poniziti. Poneki put bi se meštar Ljubiša preduboko utapao u svoje boli, te se na taj način izlagao šporkim jezicima Makarana. Započete šale bi se ponekad završile skandalima, a idućeg dana - kao da se ništa nije ni dogodilo - opet prijatelji, kakvi su

i bili.

Navršila se godina dana otkako sam počeo učiti kaligerski zanat. Dat mi je materijal da napravim nove cipele. Još uvijek me hvatala trema, ali uz dotada stečeno znanje, osobitu pažnju i meštra Tomu, prepreka je svladana. Dok sam ih pravio i zabijao drvene brokve u njih, mislio sam o tome na kakve noge će one dospjeti. Pri tome sam se sjetio one narodne poslovice - *Teško kapi na šašavoj glavi, a čizmama na krivim nogama!*

Uložio sam toliko truda i pažnje dok sam ih napravio i jednostavno nisam želio da ih nose krive noge. U Splitu smo imali prodavaonicu u kojoj smo prodavli naše proizvode. Mušterije su dolazile k nama u Makarsku za opravke i narudžbe novih cipela. Jednog je dana došla jedna mještanka i zamolila poslovođu da joj pokaže *muštre*. Gledala je čak i u *figurin*, ali nije uspjela naći ama baš ništa što joj se dopadalo. Meštar Ive je nastojao privoljeti je da se odluči nešto naručiti. Sve je bilo uzalud. Na kraju se lijepo ispričala, pozdravila i otišla.

Svanuo je još jedan ponedjeljak. Zmaj je igrao u Solinu i izgubio. Nitko ni s kim nije govorio. Svatko je bio *dešperan ko ćukov*. Odmah nakon ručka u radnju je ušla ona mještanka koja nekidan među našim proizvodom nije mogla zadovoljiti svoj ukus i nešto odabrati. Bila je sva sretna. To je i bez riječi izražavao osmijeh na njenim obrazima.

-Dobar dan, gdje je meštar Ive? – upitala je već s vrata.

-O, dobar dan, gospođo! Evo me - na to će on.

-Vidite, meštre Ive, morala sam poći u Split za naći pošteni par cipela. Ja ne znam zašto vi ne biste mogli ovako nešto učiniti?!

Sva radosna je vadila cipele iz kutije i pružila meštru Ivi. Meštar je grickao od ljutnje onaj cigaršpic, ali se je ipak smješkao. Nije joj dao gušta, pa će na to: -Da, gospođo. Svaka čast ljudima. Bolji su meštri od nas. Šta možete?! Kad je tako, tako je!

U isti mah je namignuo predsjedniku zadruge i prstom mu pokazao na unautarnji dio cipele, na kome piše - *Postolarska zadruga Makarska.*

-Gospđo, ja sam malo ćorav. Oćete li mi pročitati što ovdje piše?

Čim je gopođa pročitala, njeno se lice oblilo crvenilom i za tren se oka izgubila iza ugla. U radionici je nastao smijeh povrh svih muka što je Zmaj izgubio utakmicu. Nakon toga je meštar Ive poveo pjesmu: *Opatice stara, jezik o krakuna, prođi se ti mene i moji kantuna!* Svi smo mu se pridružili i preostali dio dana je proveden u dobrom raspoloženju.

U radionici je visjelo i nekoliko krletki, ili – prema našem lokalnom izrazu - *kajbi*, u kojima je meštar Marin držao grdeline. Mnogi Makarani su bil ptičari, odnosno, kako smo mi govorili - *tičari*. Znali su provesti cijele noći na jednoj od ledina. Tu bi hvatali ptice pjevice - grdeline, verdune, lugarine, faganele i frzeline. To je tradicija Makarana, koju smo naslijedili od svojih predaka. Mnogi su od nas željeli imati kanarinca, ali njih je bilo samo nekoliko u cijeloj Makarskoj, i to samo u onih koji su se smatrali gospodom.

Veći dio makarskog stanovništva se okupio na Blatu, gdje će se odigrati

nogometna utakmica između *Postolarske zadruge* i *Građevinskog poduzeća 'Radnik'*. Tjedan dana prije utakmice plakati su nalijepljeni po zidovima gradskih kuća, a interes je bio tako velik kao da dolazi splitski Hajduk. Mi kaligeri jedva smo uspjeli sastaviti tim. *Radniku* je bilo lakše. Zapošljavali su mnogo više radnika. Među nama je bilo visokih i niskih, mršavih i debelih, starih i mladih.

-Gledaj Jerini' šprajaka - čuo se neki posprdni glas iz publike.

-Ej, Bevando, drži ruku na prsima, da ti srce ne iskoči - neki bezdušnik je dobacio.

Najveća atrakcija je bio sudac Luka Babauk, koji je umjesto pištaljke nosio u ruci zvono.

Netko je i njemu dobacio: - Jesi li podmaza šprajke?

To nije bila nogometna utakmica već priredba, u kojoj su svi mještani uživali i o tome pričali na dugo i široko. Te iste večeri imali smo zajedničku večeru u hotelu *Osejava*. Bilo je rižota i pečenja, a na stolu se u bocunima crvenio opol, kao i lica mnogih od nas. Nakon večere se i zapjevalo, onako kako Makarani znaju i mogu - odlično.

Pored praktičnog rada mi šegrti smo provodili svako poslijepodne u školskim klupama. Među nama je bilo i djevojaka, koje su se osposobljavale za trgovačke pomoćnice ili ugostiteljske radnice.

U toj lijepoj kiti djevojaka isticala se Olga, svojom lijepom smeđom kosom, crnim očima i rumenim licem na kome je uvijek osmijeh sjao, kao zvijezda na vedrom nebu ili kao galeb nad površinom mirnog mora. Sitni joj bijeli zubi poredani kao biseri, a sladak i umiljat glas dopirao joj je do mog mladog i u ljubavi neiskusnog srca. Pri svakom našem susretu doživljavao sam bolove slasti, koji su se odražavali šutnjom i samo šutnjom u želji da se nađemo sami i prošetamo preko lijepe i glasovite makarske plaže ili poluotočićem Sv. Petrom. Da zajednički promatramo plavenilo plićaka, u njemu gledamo svoje sjene. Volio sam je mladenačkom ljubavlju, a zauzvrat i bio voljen.

Ponekad bismo prošli preko lijepe makarske plaže i kroz gustiš borove šume Sv. Petra. S hridi smo gledali bonacu i slušali tišinu naših mladenačkih srdaca, koja su i šutnjom govorila mnogo. Iz tih tišina zemaljskog raja rodio se prvi poljubac. Nikad nezaboravljeni poljubac mog života. Treptali smo kao zvijezde na nebu, dok sam osjećao toplinu njenih grudi naslonjenih na moje. Tu i s njom sam prvi put osjetio slast života. Bilo je divno. Neopisivo. Iz crnine njenih očiju izviralo je i teklo zadovoljstvo. Usne su nam se srele i dirnule srca, koja su groznicom užitka tresla naša tjela. U predahu su tišinu narušavale samo riječi - *Volim te*. Iako smo bili jedno s drugim sretni, ipak su nas životni putevi odveli na različite strane svijeta. Sudbina je nadjačala mladenačku ljubav.

Za vrijeme jednog odmora meštar Luka je otišao malo prošetati rivom i uhvatiti *friške arje*, jer je postolatrija zadisala vonjom kože i kole. Dok se on šetao, jedan od majstora mu je stavio na karegin kolu i pokrio traversom. Sve je učinjeno s velikim oprezom. Čim se meštar Luka vratio i dohvatio traversu, primijetio je kako se ljepilo razlilo po traversi i kareginu.

-Koji je magarac ovo napravio? - planuo je kao suha slama na vatri.

Za gornjim je bankom smijeh sve obuzeo. Dok su neki meštri nastojali da od šale ne dođe nešto ozbiljna, upleo se meštar Ante i onako, kao u rukavicama, potpiruje oganj. Tamo u drugoj prostoriji radnje poslovođa je rezao koram. On je volio šalu, kao i svi ostali, ali je njegova dužnost voditi posao i brigu o disciplini.

-Pustite ljudi ludarije na bandu! - s vrata je dobacio meštar Ive.

I ta se bura stišala, bez polmljenih jarbola. Te sve zgode i nezgode oko učenja zanata i pohađanja škole privedene su kraju i nakon položenog ispita dobio sam svjedodžbu. Učenje zanata je značilo mnogo više od osposobljavanja za pravljenje i popravljanje obuće. Za te sam tri godine naučio toliko dotada nepoznatih riječi. Većina njih, ako ne i sve, preuzete su od naših susjeda preko Jadrana - Talijana. Mnoge od tih riječi sam zaboravio, pošto ne samo da se ne bavim više s tim poslom, kao ni većina onih s kojima sam u Makarskoj radio, već i zbog toga što se te riječi ne čuju na ovom djelu svijeta gdje živim.

Nažalost, i taj kaligerski zanat izumire. Sjećanja na učenje postolarskog zanata u Makarskoj i na ljude s kojima sam proveo tri godine za radnim bankom ponukale su me napisati ovaj kratki zapis o makarskim kaligerima.

Gledam u pučinu Pacifka. Iz šuma njegovih valova razabirem pjesmu makarskih kaligera.

Naziv alata kaligerskog ili postolarskog zanata

Acalin	alat za oštrenje noževa
Alac	platneni ili kožni uložak za ojačanje dijela obuće gdje se ista vezuje
Arđentine	vrsta metalnih klinčića
Banak	radni stol
Bižigul	alat za uglađivanje donjeg dijela cipele
Cavat	vrsta obuće
Cilindarica	stroj za krpljenje i popravak obuće
Cima na špagu	istanjeni dio špaga za šivanje obuće
Cveke	okrugli metalni čavli. Oni čuvaju poplate i pete *teretnih* cipela od prebrzog narušavanja
Čekić	alat za zabijanje drvenih ili metalnih čavlića
Čodini	splošteni metalni čavlići s kojim se prikuje gornji dio peta na cipeli
Dešormavanje	stavljanje voska na donji dio cipele pomoću topline glačala
Drvene brokve	drveni klinčići; ima ih raznih dužina i debljina
Duro	kožnati ili platneni uložak koji ojačava prednji dio cipele. Nalijepi se između postave i vanjskog dijela cipele
Finta	uzani kožnati remen koji se prvi prikuca na cipelu i na to nadograđuje ostalo
Fondista	majstor koji pravi donji dio obuće
Fondo	čitav materijal za gradnju donjeg dijela obuće
Fudra	postava, može biti platnena ili kožna
Gazjanje	strojno šivanje ili *štepanje*
Herikter	krojač gornjeg dijela obuće
Igla	za šivanje popleta
Iigla	za šavrapunat
Inkolavanje	lijepljenje
Kalup	ili forma na koji se postavlja gornji, a onda nadograđuje donji dio obuće
Karegin	obućarsko sjedalo s ladicom za alat
Kavafilet	metalni alat za obrezivanje finte
Kava-forme	matalni alat pomoću kojeg se vadi kaup iz obuće
Kola	ljepilo jedne vrste
Krpa	kožnati komadić kojim se zakrpi gornji dio obuće
Krupon	dio kože koja se proteže od prednjih do stražnjih nogu goveda
Kušin	ili jastuk koji se stavlja na karegin i obućar na njemu sjedi

Lanceta	kombinacija drva i željeza. Bušilica za bušenje korama
Limenka	limena posuda u kojoj se drži petrolej za zagrijavanje alata
Lišo	alat za uljepšavanje pomoću voska donjeg dijela cipela
Ljepilo	služi za lijepljenje kože na kožu ili robe na kožu i slično
Makineta od bojete	malo se razlikuje od obične makinete, a služi za istu svrhu
Makineta	metalni alat koji se zagrije i topi vosak s kojim se uljepšava donji dio cipele
Maškarin	prednji ojačani gornji dio cipele
Maštilo	metalna posuda
Mezo-šjola	polovica poplata
Muštra	primjerak
Nož	ili kortelin
Papuć po Porićku	vrsta papuče; nazvana prema nekoj osoba u Puharićima koja ih je izumila
Papuć	vrsta obuće
Pegula	vrasta voska za navoštavanje špagova
Pločice	metalne potkovice, koje zaštićuju donji dio obuće od deranja
Rašpa	matalna naprava koja služi za obradu korama
Rebot	kožni uložak koji se stavlja između vanjskog djela i postave da ojača petu cipele
Rodula	matalni alat pomoću kojeg se uresi popleta cipele
Stopa	matalna naprava na koju se stavlja obuća pri zakucavanju metalnih čavlića
Svića	u njoj izgara petrolej, a služi za zagrijavanje alata
Ševrapunat	šivanje gornjeg dijela cipele na šjoletu
Ševrotak	gornji dio na peti cipele
Šilo	alat kojim se prave rupe na gornjem ili donjem dijelu obuće
Šjola	poplata
Šjoleta	dio obuće koji se stavlja na kalup i na njega nadograđuje ostali dio obuće
Škaja	komadić korama kojim se djelomično opravi dio poplate ili pete
Škancija	polica za smještaj kalupa, alata i slično
Šoto-šjola	donja poplata na cipelama koje imaju dvije poplate
Špagovi	ima ih više vrsta kao i njihove primjene
Špic tanaja	metalni alat s uskim vrhom, prikladan za natezanje gornjeg dijela cipele na kalup
Štanap	ili muštra

Šteparica	mašina za šivanje gornjeg dijela obuće
Šubin	alat sličan šilu samo puno tanji. Služi za probijanje kože pri šivanju
Tak	peta ili gornji dio pete
Tanaja	alat, služi za uljepšavanje donjeg dijela cipele
Tarapija	naprava od konopa ili kože. Služi za držanje obuće na koljenima obućara
Traversa	ili kecelja.Štiti robu obućara od nešistoće
Tumera	kompletan gorni dio cipele
Tvrdilo	vrsta ljepila. Premazom ojačava prednji dio cipele
Verete	okrugli metalni kolutići s rupom u sredini kroz koje se pomoću zaveza vezuje obuću
Vosak	za dišormananje ili ukrašavanje cipele
Vosak	za voščenje špaga. Najbolji i najskuplji je pčelinji.

(Naveo sam ono što sam znao, a koliko sam zaboravio – ne znam ni sam!)

Nakon što smo skonšumali večernji obrok, zazvonio je telefon. Podiga san slušalicu: -Brate, dobio san pismo od sestre Tonke iz Makarske. Piše da je otac slábo.

To je izgovara prigušenin glason iz kojega san ositijo bol u njegovu srcu, a ta se bol pretočila i u moje. Nakon kraćega razgovora s braton, počejo sam dogovor sa ženon. Razgovarali smo o posjetu domu u nadi da ćemo zateći stara i bolesna roditelja na životu. Već sam sutradan nazvao sestru u Makarskoj, koja mi je potvrdila bolnu vjest o očevu zdrastvenom stanju, nakon čega sam razgovarao i s majkom.

-Sine, kako si?

Njezin glas je bijo staložen i miran, ko da se kod nji ne dešava ništa neobičnog, a meni su riči zastale u grlu i jedva san uspijo odgovorit: - Mi smo svi dobro. Hvala na pitanju. Kako si ti, majko?

-Dobro san, sine.

-Kako je otac? - pita san plačnin glason.

-Ne plači, sine. Otac ti je star čovik, skoro mu je devedeset godina.

-Ja i Anđelija ćemo doć doma dočin sredimo potribne dokumente. Puno pozdravi sve naše, a posebno oca. Znam da je stari ispaćen, ali ipak se nadam da ćemo ga zateći na životu. Do viđenja, majko.

-Do viđenja, sine.

Nesritni slučaj na poslu me je onesposobio za rad i pored moje vruće želje da posjetin umirućeg roditeja, triba san tražit odobrenje socijalni službi za odsustvo iz države. Kad san jin rasložijo u čemu je stvar, odgovorili su mi: - Ako ste sposobni putovati toliki dug i naporan put, sposobni ste i raditi.

Preostalo mi je samo jedno, i obratijo san se predstavniku radničkog sindikata za pomoć. Rezultat njiove intervencije je osvježijo moju nadu, nakon čega san otiša tražit doktorski savit. Ispriča san doktoru čitav slučaj i dobio odgovor: - Idite, a ja ću preuzest odgovornost na sebe.

Zabrujali su avionski motori i Auckland je ubrzo nestaja iz vida, dok se konačno nije potpuno izgubijo u tami noći, a jesenje nebo su prikrili ablaci otežani kišon. Sletili smo na Tahiti, a nakon toga u Los Angeles. U Londonu nas je orosila kiša i bilo je vražje studeno vrime. Tude smo prinoćili, a ujutro smo autobusom pošli do zračne luke, otkuda smo „Jatovim" zrakoplovom letili za Zagreb. Premda se bližila polovica lipnja, vrime ni tu nije bilo najugodnije. Neobično ladna zima u kasnon proliću još se osićala u zraku.

Odsjeli smo u Savskoj cesti, kod ženine mi sestre i njezine obiteji. Odma san nazva sestru u Makarskon.

-Halo, sestro. Kako si i kako je otac?

-Halo, brate, fala, dobro san, a i svi ostali. Otac se je prilično oporavijo. Sad je puno boje nego je bijo.

-Čuj sestro, kad je već tako, mi ćemo ostat u Zagrebu koji dan. Tribamo povesti

sina kod specijaliste. S njim nešto nije u redu. Puno pozdravi oca i mater, kao i ostale naše. Vidit ćemo se za koji dan.

U Zagrebu smo ostali nekoliko dana. Razgovarali smo s pet specijalista, uključujući jednoga u Celju. Svaki dan smo nazivali Makarsku da provirimo očevo zdravstveno stanje i konačno smo ugledali pučinu Jadrana, otoke i vrovak Biokova, na čijin skutima leži to naše drago i pitomo rodno misto.

Opet kiša, kao da i vrime plače za našin izgubjenin danima u tuđini, daleko od svoji najmiliji. Susrit s roditejima je bio dirljiv i uzbudljiv. U zagrljaju s ocem ositio sam bol i radost, popraćene uzdisajima, jecanjem i suzama. Niz materino staračko lice su tekle vrile suze radosnice. Pravi neprisušni izvor materine jubavi. Uskoro se okupila skoro čitava obitej i susidi.

Idućeg smo dana otišli na druga stranu Makarske positit ženinu mi staricu majku i ostale jon ukućane. Opet sličan prizor. Starica je bila snažnija od ćere, koja je suzni očiju jecala u materinu zagrljaju.

-Zašto plačeš, ali ne vidiš da san dobro? - rekla je mater rasplakanon ćeri.

Nekoliko dana po našemu dolasku otac se je osića prilično dobro, te smo pošli i na plažu da se okupamo i uživamo na suncu našeg podnebja, ali naše uživanje nije dugo potrajalo. Očevo se zdravstveno stanje jopet pogoršalo.

Otac je godinama ima neprilika pri mokrenju, a istodobno nije sluša priporuke likara da se operira. Sad ga je bol stezala sve više i više. Premda je nastoja da se suzdrži od jecanja, bolovi su se odražavali na njegovin obrazima i izobličenin usnan. Njegovu bol smo svi osićali bespomoćno gledajući njegove patnje. Pozvali smo likara koji, nakon što ga je vižita, ponovno priporučuje odlazak u bolnicu.

-Pustite me da umren na svojon posteji. Znan ja šta je bolnica.Tamo neću imat njegu koju iman ovde.

Našli smo se u situaciji iz koje je teško izać. Nismo imali snage siliti ga i protiv njegove voje uputiti u bolnicu, a u isto vrime smo znali da mu i pored najboje voje nismo mogli ublažit bolove. Bolovi su postajali sve jači te je ponovno pozvan likar.

-Barba, dat ću Vam injekciju za smirenje bolova, ali to nije ono što je Vama potribno. Treba Vam stavit gumicu za odvod mokraće.

Likarov pokušaj je bio neuspješan.

-Barba, ja ovdje ne mogu ništa učinit. Mokraćni kanal je skoro potpuno zatvoren. Morate poć u bolnicu. Tamo će naći užu cjev.

Otac opet protestira. Nije nan priostalo ništa drugo već ga nagovoriti da pođe u makarski Dom zdravja. I konačno je prista. Tude su mu ispumpali mokraću, nakon toga smo ga dovezli kući. Bolovi su olakšali, a on kao da je zaboravio gorka iskustva protekli dana. Priča nan je o svemu i svačemu. Sidijo san pored njega. Počejo mi je pričati o doživjajima iz Prvoga i Drugoga svitskog rata.

-Slušaš li ti, šta ja govorin?

-Dakako da slušan! - odgovorin ja.

-Slušaj s pomjon i što god zapantiš, ispričaj bratu kad se vartiš u Zelandu!

Ne da je se sića samo imena judi, otkuda su i što su bili po činu, već je spominja i datume i misece pojedini događaja. Bistar ko voda na izvoru, budan ko mater dok

bdije nad bolesnin diteton. Osjetiv poput mimoze. Taki je bijo moj dobri otac. Povrimeno je nastoja zatajiti bolove koji su ga mučili. Ćutijo san njegovu bol, koja je izazivala suze u mojin očima. Rânē je uzima sasvin malo. Živio je od tekućine. Mokriti nije moga, a mijur je pun.

Spustijo se još jedan sumrak. Sparina je duboko zadirala. Tu je noć provejo budan, u teškim bolovima, a ranin je jutron jopet likar tude kraj izmučenog starca.

-Barba, ovako se daje ne može. Morate u Split u bolnicu. Tamo će Van stavit gumicu i bolovi će proć.

-Znan da će proći, jer neću više bit živ!

Svi smo mu predlagali da posluša likarov savit i uz sve muke je prista. Bolnička su kola već prid kućon. Bolesnikova će ga unuka, medicinska sestra pratit do bolnice.

Dovezli su ga u Vojnu bolnicu, predali likarsku uputnicu, i dobili slideći odgovor: - Mi ga ne možemo primit. Odvedite ga na Firule.

Premda je medicinska sestra ne samo negodovala, već i protestirala protiv njiove odluke, svejedno nije bilo drugoga izbora, i poveli su ga na Firule.

Uputnica je uručena odjeljenju Hitne pomoći. Svega nekoliko minuta kasnije uputnica je vraćena medicinskon sestri, uz riči: - Povedite ga u bolnicu u Vojnu bolnicu.!

-Sad smo ga otuda doveli - odgovori medicinska sestra, te nastavi: - Oni su nas uputili vami.

Uzaludni su bili svi pokušaji i tog su izmučenog čovika ponovno odveli na Firule. Medicinska sestra je stajala prid prijemnim šalterom s uputnicon u ruci. Pot ju je obliva od glave do pete, više od ida nego od vrućine. Obratila je se portiru: - Ovo je prišlo sve granice. Vi ste nas poslali u Vojnu bolnicu, a oni nas opet vraćaju k Vama. Čovik je u teškin bolovima. Zar nemate ljudskog osićaja?!

Konačno i na sve muke, bolesnik je primjen u bolnicu i tu su mu pokušali uvući cjev u mokraćni kanal, ali pošto je bio sasvin zakrčen, morali su mu puntiranjem izvršit taj zahvat. Od vrućine je gorilo i drvo i kamen, a prometna je gužva još više razmakla šezdesetak kilometara udaljenosti od Splita do Makarske.

Doveli su ga kući, kako se u nas uža reć - ni živa ni mrtva! Na vlastiton posteji, među svojon obitelji i lišen bolova, osića se malo boje, ali to boje nije trajalo dugo. Već idućeg dana u prozirnon plastičnon kesi s mokraćon je bilo krvi. O tomu je upoznat likar, koji je reka: - To se obično pojavi kod vaki slučajeva i može trajati četiri do pet dana. Likarov odgovor nas je malo smirio, ali ne oca. On je izgubio povirenje u likare. Krvarijo je sve više i više i čin bi podiga glavu s kušina da uzme napitak ili da prokašje, izgubijo bi prisutnost. U toku jednoga dana, pet puta je gubijo svist. Stavjali smo mu na čelo obloge od razvođene kvasine i vlažili mu usne i ruke. Komadon kartona smo mavali da bi stvorili malo bave.

Pored svi bolova i predosićanja dolaska smrti, još uvik je bio bistar i pri svisti te je želijo okupiti članove obiteji oko sebe, da se sa svakim oprosti, osin sina Luke i njegove obiteji koji su u tuđini. Blid, umoran i izmučen, leža je mirno na posteji. U mojon oznojenon desnici ležala je njegova blida i ladna ruka, ruka koja je uz pomoć

majčini nan ruku odgojila šestero nas. Povrimeno san ositijo iznemogli, a možda i poslidnji stisak staračke ruke.

-Kad se vratiš u Zelandu, puno pozdravi brata, njegovu ženu i dicu. Isto tako pozdravi i svoju dicu. Ja vam svima želin svako dobro u životu. Sve otkad ste otišli u tuđinu, srce mi krvari šta živite tako daleko od mene i vaše matere, sestara, brata i ostale rodbine.

Iz zatvoreni očni kapaka izvirale su suze, a glas mu je bijo tij i prožet bolovima. Mene su prožimali trnci od glave do pete. Plastična je vreća bila puna skoro zgrušane krvi. Naprezao se kako bi iskašja sluz koja mu je zatvorila zračni kanal. Podiga je glavu, nakašja se, pri čemu je krv šiknula u mlazu na otvoru stražnjice. On o tomu nije ništa zna. Pozvali smo likara.

-Ovo su slabi znaci.Vjerojatno je tumor prsnuo uslijed naprezanja za vrijeme kašljanja. Moramo ga hitno odvesti u Split u bolnicu - rekao je doktor.

Čim mu je spomenuta bolnica užasno je negodova.

-Barba, izgubili ste dosta krvi. Ako ne dobijete transfuziju, življenju je kraj.

Dok smo ga polako i pažljivo presvukli, došla su i bolnička kola. Legli smo ga na nosila i ponili prama kolima, a on će vozaču: - Zaklinjen Vas Bogon, vozite polako!

Protiv njegove voje još jednom ga vode u splitsku bolnicu. Nije ima snage oduprit se likarovu nalogu ni želji članova obiteji te sugerira vozaču da vozi sporo nadajući se da će podleći ranama, a ne pasti na milost i nemilost bolničkog osobja. Odveli su ga u Split. Među članovima obiteji zavladala je grobna tišina, koju su prikinile materine mi riči: - Oće li mi ga dovest natrag živa?

Premda smo i mi tribali da nas kogod tiši, mi smo tišili nju.

Moj brat i sestra pratili su oca do Splitske bolnice i prid sumrak su se vratli kući, rekavši:

-Otac je osta u bolnici i sad što bude, bit će!

Te noći niko nije naša mira ni počinka. Imali smo na umu samo jedno - što će bit s njime. Sutradan smo nazvali bolnicu i informirali se o očevu zdravju. Odgovor je bio kratak: -Nije loše. Nazvat ćemo Vas kasnije.

Svi smo stali kod kuće i bez riči gledali u prazninu koja je nastala očevin odlaskon u bolnicu. Po strmin padinama Biokova juskon mukon je usičena staza, koju je moj otac ko i ostali mišćani Makra tisuće puta pripješačijo, što bosonog, što sa opancima na nogan, i to s bremenon na kostima! Gori pozadi Vošca planinski su doci, di je on ko i ostali težaci sadijo kumpir, kupus i ostalo povrće. Iz biokovski je vrtača prinaša na kostima bukove sukove i sa Štrbine ji vaja sve do na Kuk u Makru. Po njegovin je strmin krševitin padinama žejo travu da prirani stoku u zimsko doba. Iz duboki i po život opasni ledenica vadijo je led i nosio ga do Makarske. Krvavo i pošteno je zarađiva komadić tvrda kruva, uz nesebičnu pomoć virne i arne supruge, dok šestorici žutokjunaca ne niknu i podrestu perušine na krilima da bi se razletili po bilomu svitu. Između tvrdog biokovskog kamena i žala na makarskon plaži koje more oplakuje, nalaze se maslinjaci i vinogradi u koje je većinu svoji životni godina izliva krvavi pot. Iako mu je more svega stotinjak metara daleko od kuće, on bi moga na prste jedne ruke izbrojit koliko puta se je u njemu okupa. Cili svoj patnički život

je provejo u trudu, neimaštini i patnji. A sad, eto, u dubokon starosti ni smrt neće da ga vazme. Ko da još ništo duguje životu?!

Bilo je oko dva sata poslipodne, kad je zazvonijo telefon: - Halo, ovdje splitska Vojna bolnica. Ja sam doktorica Čirić. Vaš je otac u vrlo lošem zdravstvenom stanju. Još gubi krv. Njegova krvna grupa je „-0". Potrebna nam je krv te grupe, ali i bilo koju drugu grupu ćemo uzeti. Dovedite u bolnicu što god možete više osoba da daju krv i što prije, to bolje!

Nas je sedmero silo u dva auta i odvezlo se u splitsku bolnicu. Došli smo tamo oko tri i po ure popodne i obrazložili dežurnom Odilenja za davanje krvi zašto smo došli.

-Mi radimo samo do jedne i po ure poslipodne. Dođite sutro ujuro!

Još nas pita i jesmo li svi krvne grupe minus „0" ?

-Među nami ima osoba koje ni ne znaju koja jim je krvna grupa, a rekla nan je doktorica Čirić da je bilo koja krvna grupa dobro došla.

-Ne. Nami triba samo "-0" - odgovorio je dežurni.

Pošli smo u prizemjje bolničke zgrade. Tude smo ja i sestrin sin razgovarali s doktoricom Čirić. Iz razgovora s njoj smo saznali malo više o zdrastvenom stanju bolesnika i kazali joj što nam je reka dežurni u vezi krvi.

-Pričekajte malo, ja ću to provirit - rekla nan je doktorica.

Nakon nikoliko minuta doktorica Čirić se vratila i rekla: - Da, najpotrebnija nam je krvna grupa „-0", ali i ostale grupe ćemo uzeti.

-Doktorice, postoji li mogućnost da vi posudite potribnu krvnu grupu od civilne bolnice na Firulama?

Uslidio je uistinu žalostan odgovor: - Odnosi između ove dvije bolnice nisu kakvi bi trebali biti, a ako bi to i bilo moguće, mi bismo tu krv morali platiti, i to skupo!

Eto što nan je donilo *bratstvo i jedinstvo.*

Po dolasku u Makarsku i za vrime noći pošlo nan je za rukon organizirati devet darovateja krvi i idućeg jutra rano smo se odvezli autima u splitsku Vojnu bolnicu. Šef krvnog odjela je bijo očito zadovojan što je nas devet došlo dat krv. Njegovo raspoloženje i odnos prama nami se znatno prominijo kad je sazna da samo dva darovateja krvi imaju odgovarajuću krvnu grupu, odnosno „-0".

-Jučer van je rečeno koja nan je krvna grupa potribna - reka je skoro razjaren.

-Doktorica Čirić je rekla da je provirila s vašin odjelon i da ćete pored spomenute grupe uzesti i bilo koju drugu - nastoja san ga uvirit, ali on nije obadava šta ja govorin.

Suzdržava san se iskazat svoje razočaranje i nepovirenje u nji i cili jin sistem oskrbjavanja krvi, ali se nisan usudijo reći ništa, iako me je mučilo, te san htio reć da je taj čovik, moj otac plaća socijalno osiguranje i da je dužnost bolnice osigurat bolesnicima ono što jin je neophodno potribno u bolnici.

Moja žena nije šćedila riči, te je rekla: - Ovo je judska bruka i sramota, koja se može desiti samo ovde i nigdi drugo na svitu. Moj svekar je judsko stvorenje. Oćete li dopustit da čovik umre, zbog međubolnički trzavica?!

Taj ogorčeni protest s naše strane je ponuka šefa krvnog odilenja da proviri

točnost našeg razgovora s doktoricom Čirić. S velikin smo nestrpjenjen čekali na ishod provire, i kad se vratijo, reka je: - Doktorica Čirić konstantno poriče da vam je spominjala ijednu krvnu grupu osim „-0".

Te su nas riči još više razjarile i bilo je još prilično zagrijani prigovora. Dok su dvojica davaoca odgovarajuće krvne grupe davali krv, obratijo san se jednom službeniku: - Oprostite što Vas smetan, ali bi Vas želio ništo upitat!

-Izvolite! - reče službenik.

U ovoj hajci na jude za davanje krvi, između ostalog mi je rečeno da postoji mogućnost da vojnici obližnjeg garnizona digod priskoče u pomoć osobama kojima je potribna krv. Ako ste u stanju organizirat to, mi smo spremni to novčano nadoknadit.

Stavio mi je ruku na rame govoreći: - Poslušajte, prijatelju. Ovo je država u kojoj vlada socijalistički sistem. Ovdje se krv ne kupuje, a niti prodaje. Malo vi, malo ja, malo onaj treći i krvi je uvijek dosta!

Oh, kako su me te riči ohrabrile. Odma san posumja u istinu onog koji mi je jučer reka u Makarskoj da u dvorištu bolnice na Firulama judi sidu u ladovini i čekaju koga će zadesit prometna nesrića ili bilo koja druga. Kako oni koriste nesriću onih koji u potribi i nevoji žele spasit život svoga bližnjeg, a često plaćaju krv judima pohlepnin za novcen i na sramotu onih koji dopuštaju da se to događa.

Osim te priče o krvi čuo san još jednu. Još tužniju i žalosniju. Naime, čujo san da Vojna i Civilna bolnica u Splitu prodaju krv, a što je još žalosnije, da je prodaju bolnicama izvan granica Jugoslavije. Prije povratka u Makarsku želijo san razgovarat i s doktoron koji vodi brigu o očevu zdrastvenon stanju i, nasreću, san uspijo.

-Ja sam doktor Jović. U društvu kolega jutros sam pregledao Vašeg oca. On je još u kritičnom stanju. Odlučili smo operirati ga. Da bismo to učinili, potrebno nam je još krvi, kao i Vaš potpis kao suglasnost da izvršimo operaciju.

-Doktore, naša mater je još živa. Osin toga ja nisan jedini potomak moji roditeja. Nakon što buden razgovara s materon i ostalin članovim obiteji, mi ćemo Vas nazvat i obavistit o odluci.

-Po svemu sudeći Vaš otac ima tumor na mjehuru, koji je obuhvatio kanale za odvod mokrače i bubrege. Mi nismo u stanju garantirati ishod operacije. Budite pripremni za ono najgore.

Po povratku doma upozna san ostale članove obiteji o onome što je reka doktor Jović i nakon nekoliko telefonski poziva i razgovora nas dvojica smo pošli do predsjednika Društva za dobrovoljno davanje krvi u Makarskon.

Čovik je uzejo bilježnicu, provirijo koji član može dat krv i imenova šestoricu nji. Imenovani su radili u poduzeću Metalplastika u Makarskon.

-Ne bi bilo lipo da se vi obratite ovim judima već pođite rano ujutro u Metalplastiku, obratite se sekretaru poduzeća, a on neka jude zamoli. Virujem da će se odazvati pozivu.

Postupili smo kako smo svitovani i judi su se odazvali. Pored nji šestorice iz Metalplastike računali smo i na još trojicu i organizirali tri auta i vozače. U pet uri i trideset minuta smo ja i jedan radnik iz Metalplastike bili prid vratima imenovanog

poduzeća i moj sudrug je zaustavjao jude i upozna ji sa slučajem. Uz suglasnost predradnika četverica su pošli s nama u Split, kao i trojica koje smo mi uspili organizirati privatno.

Od nji sedan osoba samo trojica su dali krv. Iako su bili svi odgovarajuće krvne grupe, ipak je postoja razlog da jin se krv ne uzme. Dok je uzimanje krvi bilo u toku, još jedna osoba je došla iz Makarske autobusom, tako je i njegova krv dospila do krvne banke. Vratili smo se u Makarsku. Cila obitej je bila na okupu. Jopet smo razgovarali o tomu oćemo li dat odobrenje da se oca operira ili ne. Nakon kraće diskusije svi smo se složili i nazvali bolnicu, i rekli jin da operiraju.

Izvalčijo se je sporo još jedan dan u neizvisnosti i te večeri san posjetio znanca koji je živio na službi u unutrašnjosti države. Ispričao san mu o prilikama u kojim se nalazimo u odnosu na krv. Taj čovjek je oficir JNA. Pošto se radi o Vojnoj bolnici, zamolijo san ga ako je moguće da on razgovara s dr. Jovićem te da se predstavi kao obitejski prijatej bolesnika.Tako postoji mogućnost da će dr. Jović gledati na čitavu stvar drugačije. Vridno je spomenuti i još jednu žalosnu, ali u isto doba istinitu činjenicu da se na taj način, ako se ne uzmu u obzir plave koverte, mita i darovi, koje svak nije moguć ponuditi, najlakše otvaraju mnoga birokracijom zakrakunata vrata zdrastveni i ostali ustanova u državi u kojoj navodno vlada socijalištički sistem.

U redu, prijatelju. Sad je već kasno da čovika pozivam u ovo doba noći, ali ću ga nazvat ujutro - reka mi je prijatelj iz ditinjstva.

Sutradan smo iz razgovora s Vojnom bolnicom saznali da je otac preživijo operaciju i da se osića prilično dobro. Na očevu i našu sriću pretpostavka o tumoru je bila netočna. Ta novost nam je donila veliku radost, jer kad se govori o tumoru, unda se ustvari govori o raku, koji malo judi prikuburi, a njiova smrt je teška ne samo bolesnicima već i obiteji.

Kućni red Vojne bolnice dopušta positu bolesnicima samo dva puta na šetemanu, i to četvrtkon i nedijom. Dogovoreno je u obiteji ko će posititi oca u četvrtak. Ja, moja žena i naše dvoje mlađe dice smo došli u posjet domovini izričito da vidimo roditeje i sudbina je tako otila da se otac strašno razbolijo. Mlađa mi sestra živi s obiteji u unutrašnjosti zemlje, te i oni žele da se vrate kući, radi čega smo zaključili da ja i sestra s našim obitejima pođemo u četvrtak ocu u posit. Tako je i bilo. Došli smo na bolničku kapiju s propusnicon u ruci. Znali smo da oni dopuštaju samo jednoj osobi da positi bolesnika. Ponijo sam sa sobom pasoše ko svidočanstvo da su naša dica rođena izvan naše države. Iako me je stid, moran priznat da oni slabo govore materin jezik. Kad san se suočijo s portirom, obrazložio san mu naš slučaj i zafaljujući njegovon razumivanju, pustijo nas je po dvojicu da positimo oca i dida.

Otiša san sa sinom na drugi kat bolnice do sobe broj 19. Zasta san prid vratima u namiri da odanen i stišam otkucaje srca, koje je odbijalo brzo i snažno. Proša san pogledon po sinovin obrazima. Bilo je očito da i on proživjava najteže momente svog mladenačkog života. Ušli smo u kameru, pogledon san je obaša i spazijo bolesna roditeja.

Izraz na licima je rekao sve
Marjo se oprašta sa djedom

Čin su nan se pogledi srili, suze su navrnule na njegove staračke i umorne oči. Uzalud san se suzdržava. Objica smo jecali zagrljeni. Izminili smo svega nikoliko riči prije nego su se dide i unuk zagrlili. Jecanje se nastavja.

-Kako si? – zapita san oca.

-A, evo vidiš.

-Izgledaš prilično dobro. Puno te pozdravja mater i svi ostali.

-Fala. Pozdravite i vi nji.

-Ti znaš da bi mi volili ostat s tobon duže, ali vrime je kratko. Došlo nas je osmero, i svi žele da te vide.

-Vi se vraćate u ponedijak u Zelandu?

-Da, ali ćemo nastojati da te još jednon vidimo prije odlaska.

Nakon toga otac nastavi: - Čujo san kako oko mene šapju. Govorili su da se je niki potpukovnik interesira za me. Ko je ti čovik?

-To je moj prijatelj Lovre Zdravković.

-Zafali mu i pozdravi ga - rekao je otac.

-Lovre je razgovara s doktorom Jovićem malo prije nego su te operirali.

-Kad ga jopet vidiš, puno mu zafali.

Iz poluzatvorenih očiju suze su tekle niz staračko neobrijano lice.

-Kako to da te nisu obrili?

-Ima već tri dana da san ji za to zamolijo, ali kako vidiš, nisu.

Želio san imat još jednu, a možda i poslidnju uspomenu, uspomenu na roditeja, koji je prižividjo životnu kalvariju odgajajući nas šestero dice, te san ga zamolijo ako je moguće da ga slikan.

-Očeš li da sidnen?

-Ne. Ostani u istom položaju.

Udaljio sam se od posteje. Moj sin, njegov unuk drža je didovu blidu i iznemoglu desnicu u svojon desnon ruci. Obojica su jecali bolno.

Došlo je vrime našega, možda poslidnjega, rastanka, momenta kojeg jusko biće nerado doživjava i proživjava. Rukovanje, zagrjaji, suze i uzdisaji. Bijo san prisiljen otrgnuti sina iz didova mu zagrjaja i nisan ima snage da se pri izlazu iz kamere obazren. Oni zadnji rastanak i danas mi srce razara.

Doli u bolničkomu prizemju su nas čekale moja žena, ćerka, kao i sestra mi, njen muž i njiova dva sina. Uručijo san propusnicu ženi i pokuša reći da otac izgleda dobro, ali mi se u grlu veza grop. Moj sin se izgubijo. Ja i sestra smo ga tražili i spazili ga iza kantuna bolničke zgrade naslonjena obrazon na zid. Kad smo mu se

javili, tra je suze s obraza.

Posita ocu ostali članova obiteji je bila isto toliko teška, ali usprkos svemu rastanak je noodgodiv. U nedilju su ostali članovi obiteji pošli u posit ocu. Na povratku iz bolnice mater mi je rekla: - Fala Bogu, otac izgleda dobro. Kaže da se dobro i osića. Čak su ga i obrili. Pita me je jesi li i ti doša. Kad san mu rekla da nisi, reka je u suzan: *Obeća mi je da ćemo se jopet vidit prije odlaska.*

-Ja se nadan, majko.

Te smo večeri imali oproštajnu večeru, bez onog uobičajenog. Nismo pozvali prijateje, već je samo, i to nepotpuna, uža obitelj bila na okupu. Nije bilo veselja, šale, ni pisme. Zbog očeve bolesti odbili smo ponudu moji drugova iz ditinjsta, da u rodnom Makru, i možda poslidnji put, proslavimo. Istodobno smo namiravali proslaviti i očev 89. rođendan.

U ponedijak ujutro ja i žena smo otišli u grad da se pozdravimo s rodbinon, prijatejima i znancima, zaželivši jin dobar ostanak, a i oni nama zaželiše sve najboje, ko i sretan povratak u novu nan domovinu. S dubokon smo se tugon u srcu rastali od svoji najmiliji i put do Splita proveli skoro bez ijedne riči. Odložili smo prtljag u garderobu na željezničkoj stanici, unajmili taksi i pošli do Vojne bolnice. Priša san dežurnom oficiru, pozdravio ga i obrazložio mu da odlazimo natrag u Novu Zelandu.

-Tude u bolnici nam je bolestan otac, dide i svekar, te bi ga želili još jednon vidit!

Pričekajte, molim - reče dežurni.

Dovatijo je telefonsku slušalicu i razgovara s nekim, virovatno s portirom.

-Pođite dolje do portirnice i javite se portiru.

Zafalijo san mu se. Na ulazu u bolničku zgradu dočekao nas je čovik bez ruke.

-Ostavite pasoše kod mene. Vaš je otac na drugom katu, u sobi broj 19. Nemojte se zadržati duže od deset minuta! - rekao nam je portir.

Tih desetak minuta su najteži doživjaj u momu životu, a isto tako i doživjaj moje supruge i naše dvoje dice, a da i ne spominjem osićaje stara i bolesna roditeja, s kojim smo se tada i zauvik oprostili.

Eto što je život u kletoj tuđini i kako se i koliko plaća darovana krv!

(Auckland, kolovoza 1985.)

KAD NEĆE ON, DAJ MENI!

Koliko god se daleko u prošlost mogli vratiti sjećanjem, i bez obzira na sva ljudska predviđanja i proricanja, nažalost, mora se zaključiti da se sve uvijek svodi na **ono** bez čega se zemaljsko pučanstvo ne može održati i postojati, a to nešto se zove – **novac**.

Nije teško odgovoriti na pitanje: Mijenjaju li ljudi vrijeme ili vrijeme mijenja ljude?

Davno sam čuo sljedeću pripovijetku.

U prošlosti su ljudi običavali držati mrtvaca u obiteljskoj kući dvadeset i četiri sata nakon smrti, a razlog tomu je što se prije događalo da su osobe prerano pokopavane.

Siromašne ili siromašnije obitelji svoje su pokonjike čuvali u vlastitoj kući i tako pružili priliku rodbini, prijateljima, susjedima i znancima da odaju posljednju počast pokonjiku i da se s njim oproste.

Za razliku od siromašnih, imućnije bi obitelji unajmile i platile dva čovjeka da čuvaju umrlu osobu u omanjoj mtvačnici, koja se nalazila na groblju.

U mjestu je tako umro čovjek imućnije obitelji i rodbina je unajmila dva čovjeka da ga odnesu u mrtvačnicu na groblje i čuvaju do ukopa. Namjesto električne svijetiljke mrtvačnicu je obasjavalo oskudno blijedo svijetlo uljanice, pri kojoj se, što se kod nas kaže, nije moglo vidjeti ni prsta pred očima.

Njih su dvojica sjedili na klupi pored mrtvaca, pijuckali, pušili i ćakulali, a kad je nestalo u *demejani* bevande, osjećali su potrebu da se i preostali dio noći s njome slade.

-Pođi, Mate, u krčmu i kupi još vina! - reče Jure.

-Jesi li ti lud? Vidiš li kakvo je vrijeme? Pada kiša ko iz kabla i mračno je ko u paklu! -odgovori Mate.

-U redu stvar, ti ostani kod mrtvaca, a ja ću poći u krčmu.

Uzme Jure demežanu i ode. Čim je izišao iz mrtvačnice, Mate je izvadio mrtvačevo tijelo i posjeo ga na banak prislonivši ga na zid da ne padne i kad je čuo odbijanje Jurinih koraka blizu mrtvačnice, legne u kapsel.

Mate zadihan uđe u mrtvačnicu i ponudi Juri da se napije iz demežane. Budući da je Jure učinio berekinadu, mrtvac mu nije mogao prihvatiti demežanu i napiti se iz nje te nakon druge ponude Jure progovori iz kapsela: - Kad neće on, daj meni!

Mate ispusti demežanu iz ruke i od straha - ni živ ni mrtav - istrča iz mrtvačnice! Kad je Jure shvatio da je vrag odnio šalu, iskoči iz kapsela i poviče: - Mate, ja sam, ne boj se!

Mate je trčao, što se ono kaže, glavom bez obzira i, kao da nije ni čuo Jurine uzvike, od straha skočio s rive u more, gdje ga je zatekla prerana smrt. Tako mi pade na um jedna stara izreka, koja kaže: *Od šale je umro Mate, zbilja.*

LEDENI KRUH

Dolje, gdje se kopno spaja s morem, mjesečina je stvorila romantičan prizor prelijevajući žućkasto svjetlo po plavenilu mora i sivoj hridi oko njega. Svjetla hotela Osejave su se odražavala na tihoj površini mora makarske luke, iz koje je isplovljavao putnički parabrod lokalne plovidbe. Kroz tihu se noć čulo odbijanje jedanaestog sata s tornja crkve sv. Marka.

U to doba noći svi u selu spavaju, umorni od raznih težačkih poslova minulog dana. Mjesečina se prelijeva po bijelim krovovima zbijenih kuća, a u sjeni ona stara Kaštela mirno bdiju nad borovom šumom. Rekao bi da su izrasla iz čvrste stijene, a ne da ih je netko tu sagradio. Starci u selu o njima pričaju i govore da su korištena kao skloniste za nejaku djecu i starce za vrijeme turskih najezda. Vješte su ih ruke našega vrijednog čovjeka uzidale uz strmu stijenu klisure, te su činile nepristupačno skloniste s tri strane. Sudeći po načinu i mjestu izgradnje, priča starih je istinita. Iz gaja je dopirala jednolična pjesma ćuka, i rekao bi da se mehanički stvara, budući da je razlika između dvaju glasova odmjerena.

Suh je jarak potoka što dijeli selo na dva djela. O izblijeđeno se kamenje odbijaju traci mjesečine, koji se gube u gustišu kupine. Iz maslinjaka dopire neprijatan glas sove, a iz staje pijetao navješćuje svojom pjesmom rađanje novog dana.

Selo je oživjelo u ranim jutarnjim satima i brižne majke spremaju djecu na kalvariju novog dana. Čuo se udar kopita, pod čijim potkovama poneka iskra sijevnu. Tko ne pozna taj kraj, vjerojatno bi pomislio da je nekome iz staje pobjegla životinja. Premda se ljudskog glasa nije čulo, ipak je očito po njihovu udaru da su koraci usmjereni prema Biokovu. Na njegovoj površini i u utrobi mu leži blago siromaha. Po njemu je proliveno više znoja nego bi ijedan potok mogao primiti i ponijeti.

Tu se i tamo pokazala svijetlost i opet isčeznula, jer je svijetlost dana potisnula tamu noći.

Istočna je padina Vošca obasjana suncem, dok dolje planinski dom još u sjeni ozebao drijema. Iz njegova se dimnjaka suče oblačić sivog dima, po čemu se može zaključiti da je domaćin već na nogama.

U tom je trenutku Božin glas odjeknuo još pospanim planinskim vrtačama. Otvore se vrata doma, na čijem pragu se pojavi čovjek. Mahnuo je rukom u znak odgovora na Božin pozdrav, inače bi kao po običaju već s te udaljenosti nastavio započeti razgovor. Nije želio rano buditi goste koji još spavaju. Božin se otac kretao sporo, oslanjajući se na golemu toljagu koja mu je služila umjesto štapa, a on korak u korak za mazgom, koja je vješta teškom i neravnom putu toga krša.

-Mora da doli ima stranaca - čuo se glas staroga upućen sinu.

-Lako je meni za nji! - odgovori Bože.

-Ja bi se u njiovin postolima osića ka kralj, a da oni uđu u moje pričanke opanke samo za danas, pantili bi dok su živi, i to ako bi od truda i nevoje ostali na životu.

Stari zavrti glavom, pa reče: - Bolan, Bože, nije ti ovo prvi put da ideš u planinu po led.

-Znan da mi nije prvi, ali bi želijo da mi bude zadnji - na to će Bože, sav prožet gorčinom.

-Ne govori takve besmislice! - opomenu ga otac.

Stari je bio neuk i sklon vjerovanju. Kod takvih ljudi i u takvim trenucima rađa se osjećaj straha. U njegovoj su se glavi počele mrsiti misli, potaknute sinovljevim riječima. Bio je sklon i razmišljanju naglas.

-Hm, zvizde ti, o čemu on govori? Ko zna šta se može dogodit?

Koračao je sporo po uskoj kozjoj oputini, oslanjajući se na toljagu. Već su pristizali vrtači u kojoj se nalazila ledenica. Mrkov (tako su zvali mazgu) se zaustavio i bez Božine opomene. Znao je gdje ga njegova kleta sudbina vodi.

Dok je Bože poskidao prtljagu sa samara, i stari je pristigao. Nije bio zadihan. Tempo njegova hoda, rada i govora bio je nešto sporiji nego u većine ljudi u selu. Pored toga, po širini njegovih ramena bilo je očito da mu pluća mogu primiti dovoljno kisika i opskrbljivati zdepasto tijelo bez ikakvih naprezanja u disanju.

Odmah se prihvatio posla. Savio je konope oko staglaca na samaru, popustio poprug i naveo životinju na šturu orošenu travu, na čijem se struku i lišću pod zracima jutarnjeg sunca blistala jutarnja rosa poput srebrenih kuglica.

Bože zavuče ruku u ostarjelu zobnicu i izvadi komad crnog kruha i jedan crveni luk. Opet se nagnu na stranu, te dohvati buraču, čiji sadržaj nije bila vino već njegov nadomjestak - ocat.

Drveni je grkljan burače okrnjen, a poruba nevješto sašivena. Bože uzme nožić i rasječe luk na dva dijela, te nožić ponovno stavi u džep. Prelomi kruh i počeše jesti. Tek što staviše prvi zalogaj u usta, začu se mukli udarac i hrzanje Mrkova.

Stari je bio neoprezan. Nije pokupio i privezao ular za krstac. Dok je Mrkov tragao za hranom, lanac se uglavio između dva kamena i na taj način prouzročio nezgodu, koja je mogla završiti sa smrću Mrkova. Tada bi ova dva siromaha postali pukim siromasima. Bože je potrčao Mrkovu i oslobodio ga zategnutog lanca, ali jutarnji obrok nije nastavio prije nego što je ocu prigovorio tu nepažnju. Stari se osjećao krivcem i nije se ni pokušao braniti. Završili su obrok, ako ga se obrokom može nazvati. Stari ustade sa zobnice na kojoj je sjedio, otpasa uzicu kojom se opasao umjesto remena i ustegnu uredno okrpane, ali i dotrajale hlače. Zatim igrajući ulogu neke vrste domaćina pod vedrim nebom, malo pospremi ono prtljaga, dok je Bože vršio pripreme za veliki podvig. Omotao je komad vreće oko dobro dotrajalih opanaka, vezao ih ličinom, dohvatio sjekiru i reče: - Koliko mi je priša i želja otić u ovu jametinu, zaboravijo san i popušit španjulet.

U unutarjem džepu poderane jakne, koju je vjerojatno naslijedio od pradjeda, nalazila se *duvankesa*. U to su doba ljudi ovog kraja držali duhan u svinjskom mjehuru i tvrdili da se na taj način ne presuši, a zna se da previše suh duhan prebrzo izgara.

Stari nije nikada pušio, ali se sjeća pokojnog djeda koji ne samo da je držao duhan u svinjskom mjehuru, već je pored toga u džepu uvijek imao kremen, trud i ognjilo, što mu je služilo da potpali cigaretu ili duhan u luli.

Bože nije imao papiriće za pušenje, te je iz džepa jakne izvadio komad novinskog

papira, otkinuo komadić i savio prilično obilatu cigaru. Kad je htio da je pripali, stari će mu: - Čekaj, bolan, dok prikupin malo suvari. Znaš da nemamo nego samo tri fulmine. Triba i na to računat!

Stari je skupio malo suha lišća, povrh toga stavio nekoliko tankih bukovih grančica, te reče sinu: - Ajde, sad užgaj!

Bože kleknu na desno koljeno, kao da moli Boga da mu grijehe oprosti. Upalio je vatru, a potom pripalio cigaretu. Nakon što povuče iz nje prvi dim, reče ocu: - Ti priveži ovi kraj konopa za kamen, a ja ću se s drugin krajon vezat oko pasa, pa me pomalo spušćaj u ledenicu.

Bože se opasa konopom, uze sjekiru, te se uputi prema otvoru ledenice. Na samom rubu te duboke i mračne jame zastade. Podiže ruke, usmjeri pogled prema nebu i iz svega glasa povika: - Zašto sam rođen?, te nastavi u stihovima:

-Što da me vodi sutrašnjem danu,
jučerašnji mira nije mi dao.
U današnjem neću naći užitak.
Oh, zašto sam rođen, i to mi je žao!

Stari je uzalud pokušavao riješiti se misli koje su ga uznemiravale. Zabrinut je zbog Božinih riječi koje mu neće sići s uma sve dok se on ne vrati iz ledenice. Ako dođe do nesreće u ledenici, onda će on i umrijeti s osjećajem krivnje. Nije on kriv. Kriv je Bog koji ih je stvorio, ako ni za što drugo, onda makar zato što im nije omogućio živjeti na neki drugi način.

-Zvizde ti, Bože, skalaj mene u ledenicu, a ti paričaj štogod za zagrist - predložio je otac sinu.

Možda bi Bože i pristao na tu ponudu, ali što bi rekli momci u selu, a posebno djevojke ako bi doznali da je on uputio staroga oca u ledenicu.

-E, vala, nečeš! - odgovori Božo.

Stari je držao konop dok je Bože dosegao dno ledenice. Dok je stari prikupljao drva za podržavanje vatre, neprestano je prisluškivao kako bi mogao čuti udarce sjekire po ledu. U ledenici je pored hladnoće i mračno. Površina leda je glatka i klizava. Bože je nagao u radu i ne žali truda. Žurba može prouzročiti i nezgode. Starom je laknulo čim je čuo sinovljev glas:- Poteži, stari!

Priđe otvoru ledenice, dohvati konop, zapre nogom za kamen, pljunu u dlanove i poče izvlačiti led, pri čemu je mislio o sličnoj mu prošlosti. O budućnosti nije mnogo razmišljao. Ostario je. Izgubio je nadu u bolje sutra. Njegov jedini spas su bile godine, koje su ga već dovele u životno predvečerje. Izvuče vreću s ledom, odriješi konop i dovikne sinu: - Evo ti konop!

Nakon što je bacio konop u ledenicu, ode po posudu u kojoj će skuhati obrok. Nedaleko od otvora ledenice prignu se i izvuče hrđom nagrizenu i ulupljenu posudu. Potom priđe vatri. Uze toljagu i zadjenu je u kamenu pukotinu. Napuni posudu ledom te je objesi iznad vatre da se led otapa, pri čemu je nesprestano prisluškivao udarce sjekire u ledenici.

Sunce se već dobro popelo na nebu, a tišinu jutra osim lupanja sjekire narušavalo je i praskanje suhog granja što su ga plameni jezici pretvarali u žar i pepeo. Led se

otapao dok je stari dolje u vrtači prikupljao koprivu, koja će napuniti njihove ispražnjene trbuhe kad se Bože vrati iz ledenice. U naramku je donio koprivu koju je kidao *bakovitim* prstima i stavio u posudu uzavrele vode, pri čemu je voda istodobno poprimila tamnozelenu boju. Pjenušavi gogolji su počeli prelaziti preko posude. Stari dohvati komad grane i počne pritiskati gogolje da im smanji vrenje i tako ne pogase vatru.

Pored otvora ledenice Bože je ostavio preostali dio duhana, kao i novinski papir, jer nije želio pušiti u ledenici, kako bi što prije ugledao sunčavu svijetlost. Stari dohvati duvankesu i papir, te pokuša saviti cigaretu. Nije bio pušač, te mu je tog dana to bio najteži posao. Istina, to nije bila njegova obveza, ali je želio iznenaditi sina po povratku iz ledenice.

Stavi cigaretu pored duvankese, vrati se k vatri, raspiri je i provjeri je li kopriva gotova.

Na komadu grane izvadi iz posude komadić koprive i prinese ga ustima.

-O, zvizde mi, nisan stavijo u vodu njanke zrno soli! - poluglasno će stari.

Iz zobnice izvadi sol, omotanu u komad tkanine i usu je u posudu koju nakon nekoliko minuta skide s vatre. Iscijedi sok u priručnu posudu s kojom će, kada se ohladi, napojiti Mrkova. Hrani dodade malo maslinova ulja, te sve to promiješa komadom drva.

Starog je obuzeo strah pošto nije čuo udarce sjekire u ledenici. Sav preplašen pošao je prema njenom otvoru. Tek što je došao do otvora, začuo je sinovljev glas: - Poteži, stari! Odjednom se osjetio sretnim. Sinovljev ga je glas uvjerio da je sve u redu u onoj tamnoj grdosiji. Izvukao je jednu vreću, bacio sinu konop, ponovo pljunio u dlanove i počeo opet potezati. Druga, a i treća vreća su uskoro ležale pored njegovih nogu. Sada je izvlačio sina.

-Fala ti, Bože, sve je prošlo bez neprilika! - promrmlja stari.

Obojica su umorni. Sjeli su pored zdjele iz koje se - iako je sunčan i topao ljetni dan - puši para. Navalili su na hranu kao gladni vuci. Da ih je netko sa strane promatrao, pomislio bi da je u zdjeli neka rijetka poslastica. Uistinu je i bila rijetka, ali ne i poslastica. Bez mnogo su napora ugledali dno zdjele.

Bože dohvati buraču, prinese je ustima i dobro iz nje potegnu, a zatim je stavi pored očevih nogu i baci pogled prema duvankesi, a kad ugleda savijenu cigaretu, nije mogao vjerovati vlastitim očima, te poče u mislima prebirati ranije izrečene riječi zbog kojih je, znao je, stari bio zabrinut.

Stari je otišao dovesti Mrkova, a Božo je obastirao led bukovim suhim lišćem, da bi ga makar donekle zaštitio od sunčeve žege i kako bi se tako manje leda otopilo na dalekom putu u primorje.

Bože je iznio obje vreće na podesno mjesto, gdje će natovariti mazgu. Stari je već pripremio *soraču*, koja služi za podupiranje tereta na jednoj strani životinje, dok se drugo breme ne natovari.

Spušteni su konopi i praće. Njih dvojica su uhvatili svaki svoj kraj vreće, te natovariše jednu pa drugu. Božo je prebacio ular preko samara i Mrkov se uputio na dug i umoran put prema primorju.

Stari je hodao iza mazge, a Bože je otišao spremiti posudu, koja će im, nažalost, opet poslužiti, nakon toga je prišao svome bremenu, udvostručio jaknu, stavio je preko već od znoja mokrih ramena i zametnuo se vrećom leda. Brzo je koračao dok je stigao oca i mazgu, te reče ocu: - Ti polako s mazgon, a ja iđen naprid, tako dok ti dotraš mazgu, ja ću u Dobokomu docu oplivit i okopat kupus!

Ajde, sinko, ajde i pazi kako i di stavljaš nogu!

Obojici bijaše lakše na srcu. Izrazili su riječima brigu jedan za drugog. Božo je već završio pljevljenje i okopavanje kupusa, a i stari s mazgom je tu. Stali su. Gledaju dolje kako gosti pred planinskim domom u debeloj hladovini uživaju. Njihov domaćin ih gosti hladnim pićima i dobro pripremljenim i ukusnim jelima. Bože je iz ljutnje nešto opsovao na talijanskom jeziku. Premda je stari bio nepismen, ipak je znao govoriti nešto malo talijanski i njemački jezik, te je razumio sinovljevu kletvu i opomenuo ga: - Ne beštimaj! Bog će te kaštigat.

-Ajde ne budali, stari. Naš Bog ne razumi talijanski! – uzvrati Božo.

Ako postoji gora kazna na svijetu, osim ove s kojon su oni kažnjavani, onda život uistinu nije vrijedan življenja.

Pozdravili su domaćina doma, koji je uzvratio pozdravom. Premda Božo nosi teško breme, ipak nije želio ostaviti staroga oca da goni mazgu preko Štrbine, gdje je put vrlo slab i opasan. Mazga bi mogla posrnuti, i što bi onda jadni starac sam mogao učiniti? Zbog toga je Božo ostao u očevu društvu. Počeo je *brontulati* i reče ocu: - Nije meni ža šta Česi dolazu ovde. Oni su naša polubraća. Govorimo pomalo sličan jezik, i Slaveni su kao i mi. Ali one Švabe, oni su meni trn u peti i trun u oku.

Idući dalje došli su na predio otkuda se pruža veličanstven pogled na Makarsku, njenu luku i plažu, koja je pocrnjela od kupača poput zemlje oko mravinjaka.

Pogledaj, stari, doli na plažu. Zašto nas je Bog stvorio? Mi teglimo cili život, i to od jutra do sura, da bi prživili, a gledaj nji doli, kupaju se i uživaju!

Stari na to nije ništa odgovorio. Uputili su se dalje. Put je puno bolji. Sunčeva žega je otopila dobar dio leda u vrećama, pa se Mrkov lakše kreće.

Došli su na Polu otkuda se može vidjeti skoro čitavo selo, osim njihove kuće koja nije bila sagrađena, već ugrađena uz klisuru pećine. Ispred nje je rasla velika kostela, bijeli dud, a malo dalje smokva.

Božo je bio nežanja. Bacio je oko na jednu djevojku u selu. Pored sve muke, nevolje i truda počeo je glasno pjevati. Znao je da će ga Anka čuti.

-Iđen ja naprid, stari. Čekat ću te na Gornjemu brdu! - reče.

-Dobro je! - zadovoljno će stari.

Tek što je Bože odmakao nekoliko koraka, počeo je pjevati. Istovremeno je mislio na Anku i njenu lijepotu. Bila je visoka i kršna. Njene grudi su izazovno strš ile.Vrijedna je. Skromna i umiljata. Takvu bi djevojku svaki mladić u selu rado imao za ženu. O tome je Bože često razmišljao i sanjao, i noću i danju. Koliko je samo puta prošao mimo nje željan razgovora s njom, a uspio je reći tek nekoliko riječi. Dok je ne sretne, svaku je riječ pripremio i zna što će reći, ali čim se nađe pored nje, obuzet osjećajima izgubi dar govora.

Nikada joj nije otkrio svoje namjere, ali ona zna gdje njegove misli lete. Došao je

do mjesta gdje će pričekati oca. Ispravio je pognuti vrat i zavukao ruku u džep, te izvadio duvankesu i novinski papir. Savio je cigaretu, pripalio je i odmara se dok stari s mazgom ne dođe do njega. Iako je znao da sav njegov trud dotjerivanja svoga izgleda ne može dati naročite rezultate s obzirom na staru i nečistu mu odjeću i obuću, raspasao je remen i dotjerao se što je bolje mogao. Njegova je crna i ravna kosa razbacana po glavi u svim pravcima. Češlja nije imao. Žuljeviti i znojni prsti zamijenili su tu luksuznu napravu, koju on nosi u džepu samo onda kada ide u Makarsku ili na ples u selo.

Stari je prepustio sinu mazgu i pošao niz Dvorinu kući, a Bože se ponovo zametnuo vrećom leda, opomenuo mazgu i nastavio put. Uskoro će proći pored Ankine kuće. Hoće li ona izići pred kuću, da mu ponudi čašu vode?

Jedino to mu je sada na pameti. Sve drugo, kao da je zaboravio. Premda nosi teško breme, ipak je ispravio glavu. Želi dokazati, pa makar i sam sebi, da ni umor ni teret ne mogu slomiti njegovu nadu u zajedničku budućnost s Ankom.

Čula je Anka njegovo pjevanje. Dobro je proračunala vrijeme, kada bi, kao slučajno, izišla na kućni prag i srela se s njim.

-Dobro si se zametnijo! - Anka će uz pozdrav.

-A tek toliko da ne iđen prazan - odgovori on. Želio je nastaviti razgovor, a Ankina susjeda se umiješa:- Jesi li susta, Bože?

To je spriječilo još jedan željno očekivani razgovor s Ankom. Osjećao se još jednom poražen. Nije znao treba li zbog toga poraza kriviti sebe ili pak onu Ankinu susjedu koja se uplela u njihov tek započeti razgovor. Ni u kojem slučaju nije krivio Anku. Ona je imala svoj ponos, kao i većina djevojaka, te je do njega i držala. Onda se djevojke nisu nametale momcima, iako su ih uvijek u srcu nosile.

Možda su njena osjećanja prema Boži bila jača od njegovih prema njoj, no uvijek se od muškarca očekivala inicijativa u izražavanju tih osjećaja.

Još samo nekoliko minuta i on će se riješiti bremena. Prolazio je uskim ulicama Makarske iz čijih je gostionica dopirao miris sočnih jela. Onako gladnom i umornom ti mirisi mu nisu donijeli nikakvo olakšanje. Sretao je neke strance, koji su ga slikali onakvog pognute glave.

-Di si, pravdo - pomisli on, gledajući ljude lijepo obučene i obuvene, s naočalima, prstenjem i lančićima oko vrata. Svi su oni, mislio je, živjeli na račun radnog čovjeka. Uspoređivao je dva načina življenja i u tome vidio razliku kao od neba do zemlje. Zbog toga je mrzio čuti stranu riječ u svom trpnom kraju.

Konačno je došao ispred hotela *Osejava*. Momci su mu pomogli rastovariti mazgu. Nakon što je bio isplaćen za dnevni trud, osjećao se bogatim čovjekom. To njegovo bogatstvo nije dugo potrajalo. Bili su dužni za brašno, umjetno gnojivo, sumpor, modru galicu, za majčinu haljinu i za neke druge životne namirnice. Odmah je otišao podmiriti dug, nakon čega mu je u džepu ostalo svega nekoliko dinara. Kupio je dva kilograma kruha, ovčju glavu i paketić pušaćeg papira. Nakon što je kupio pušaći papir, smatrao je da troši novac u luksuz. Novinski papir je bio daleko jeftiniji, a osim toga novine je mogao i pročitati prije nego ih popuši. Želio je na neki način sakriti svoju bijedu, ali od koga da je krije?

Potrošio je novac i opet je čist, kao zec od rakije, što znači - *sutra Jovo nanovo.* Opet u Biokovo po led! Stavio je kruh ispod pazuha, a kozju glavu u vrećicu koju je prebacio preko ramena. Iz još tople kozje glave tekla je krv kroz vreću i pomiješana s Božinim znojem ocrtavala trudom nabrekle kralježnjake na košulji. On to ne primjećuje. Žuri se odriješiti Mrkova vezanog za borovo stablo u malom gradskom parku. Dok je odrješivao životinju, prišao mu je nadglednik gradskih parkova i uručio mu račun zbog prekršaja zakona koji ne dopušta vezati životinje u parkovima.

Ljutnja je vrela u Božinim grudima, poput vulkanske lave. Uzalud je mahao rukama i pokušao se braniti riječima. Od mesnice do parka tješio se time da nisu više dužni, a sad opet treba brojiti novac koji ne posjeduje.

Bilo je oko dva sata poslijepodne kad se vratio kući. Počeo je s mazge skidati samar, dade joj naramak suhog sjena i priveza je u hladovinu da se nahrani i malo odmori. Namjera mu nije bila ostvarena, jer mu je majka rekla da nema u kući niti kapi vode. Natovario je na Mrkova bremenice i pošao na Vrutak po vodu.

Na ravnoj kamenoj ploči ispred kuhinje stajao je umivaonik. Pored njega je otučena i dobrim dijelom zahrđala boca. Bože je nalio bocu vodom iz bremenice i do polovice napunio umivaonik te nakon što je izuo poderane opanke i suknene čarape, kroz koje su ispale pete, zrakom se širio neugodan miris znoja pomješana s krvlju, koja curi iz napuklih peta i tabana. Muhe su na to navalile, kao što navale pčele na med. Bože je svukao znojnu košulju i počeo se prati i umivati, pri čemu je nastojao štedjeti vodu, pošto u toj istoj vodi treba oprati i noge. Lice i gornji dio tijela je obrisao ručnikom, a stara majčina pregača je uporabljena za brisanje nogu. Potom sjede na tronožac i nasloni se na liticu, da malo odmori.

Obrok je bio na stolu. Čađavom i dimnom kuhinjom širio se miris domaćeg kupusa začinjena maslinovim uljem. Tu je i komadić *kupovnog* kruha i čaša domaćeg opola.

Dobri obrok uvijek bijaše ništa osim naše želje.
Kruh nam hrana, vino snaga,
a zelje – veselje!
Kozja glava će se kuhati u nedjelju.
Samo jedanput tjedno se mrsi.
Samo jedanput tjedno.

NISAM UZALUD ČUVAO OVCE

Često i rado se sjećam svoga ranog djetinjstva kada me je baka Ivka vodila sa sobom čuvati ovce. Smiješno je reći *čuvati ovce* jer je ona pored ovaca čuvala i mene.

Kada me je prvi put povela u pašu, nije mi bilo više od četiri godine.Vodila bi me sa sobom, da bi mi majci odriješila ruke, te da bi tako mogla obavljati osim kućnih i mnoge druge poslove, kojih na selu ima *koliko ti bog hoće.*

Premda je ta dobra starica davno umrla, još je vidim kako s kudjeljom za pojasom i vretenom u desnoj ruci prede vunu.

Bila je visoka, mršava i vrlo okretna. Preskakala je s kamena na kamen, kao vjeverica s grane na granu. Imala je srce prave žene, fizičku sposobnost muškarca i nepokoljebljivu volju za životom. Bila je, kao i ja, dijete siromašnih seljaka, među kojima su samo rijetki znali pisati i čitati. Pored toga, znala je, a i pričala mi je, mnogo više nego sam, na svoju sramotu, uspio zapamtiti.

Dok je čuvala mene i naše malo stado, nikada nije dangubila.

Rođena je u malom Bristu, lijepom i pitomom selu *gornjeg* Makarskog primorja. U kolijevci fra Andrije Kačića Miošića. Bila je vrlo pobožna. Vjerojatno je to naslijedila od roditelja, koji su i sami oskudni života, vjerovali u zagrobni život.

Svake bi me nedjelje povela u crkvu, da se pomolimo Bogu. Čim bi misa završila, nas bismo dvoje pustili na pašu maleno stado od svega desetak ovaca, jedne ili dvije koze i, dakako, magarca.

U ono je doba i magarcima nedjeljom bio praznik.

Osim Kačićevih pjesama, pričala mi je i priče o vilama i vilenjacima, vukodlacima, morama i vampirima. Mnoge od njih sam davno zaboravio.

Za vrijeme Drugoga svjetskog rata bio je gladan i *krst i nekrst.* Bilo je teško naći i travku na seoskim ledinama. Sve se bralo, paralo i jelo.

Nerado se sjećam proljeća 1943. godine. Dozrijevale su višnje. Bili smo gladni kao vuci. Baka je došla do jednog stabla višnje i pojela nekoliko poluzrelih plodova.

Nedaleko od višnje je tekao potok. Baka mu je prišla, zasukala rukave, skinula vunenu maramu s glave, kleknula nad bistricom i - kao da je predosjećala da će joj to biti posljednji napitak – prekrižila se, pa se napila te hladne i bistre vode.

Svega dva dana kasnije ležala je na mrtvačkom odru. Laka joj zemlja!

Voštane svijeće nismo mogli priuštiti, pa su pored odra gorjela dva lumina. U čašu napunjenu do polovice vodom, nalili smo maslinovo ulje, koje je preko ovoštenog lumina polako izgaralo, rasipajući oskudnu svijetlost po prepunoj prostoriji i licima seljana, koji su čuvali mrtvaca i na taj način mu odavali posljednju počast. Plamen lumina je održavao skoro nepokretni oblik, nalik na kaplju vode u obrnutom položaju i kao da će svakog trenutka pasti i razliti se po malenom tronošcu na kojem je čaša stajala. Već je idućeg dana ploča na jednom od zajedničkih seoskih grobova pokrivala njezino tjelo. Laka joj zemlja bila.

Mnogi, a naročito oni pametni ljudi, kažu: - Nisam ja pasao ovce.

Takvim riječima se posluže ako ih netko potapše po ramenu, nakon što su nešto dobra učinili ili nešto pametno rekli.

Prava je nesreća u tome što mnogi ljudi ni nemaju prilike provesti makar dio svoga djetinjstva u paši i bakinu društvu. Ni sami ne znaju koliko su time izgubili.

Nakon bakine smrti, životinje su opet trebale jesti. Premda sam još uvijek bio nejak, ipak je naše malo stado postalo jedna, iako ne i jedina, moja briga. Ako magarac nije bio zaposlen, što se rijetko događalo, ja sam se jašući na njemu osjećao kao na konju. On me je nosio preko oštrih kamenja, preko zimi nabujalih potoka i kroz bodljike živica.

Uvijek sam bio bosonog. Ljeti nije bilo hladno, a zimi ne bješe zmija.

Kada sam napunio godine u kojima sam trebao pohađati školu, moje stado je pazio netko drugi iz sela, a ja sam čekao subotu i nedjelju *kao ozebao sunce*, da bi se opet našao među svojim stadom i pastirima (koje smo svi u selu zvali čobanima).

Sve ledine oko sela su ispašene, a gore na Krupi je uspijevala poneka travka. Tu smo vodili naša stada na ispašu.

Ranim jutrom, nakon što bi ovce i koze bile pomuzene, puštali smo stada iz staja.

Iščekivali bismo jedni druge na Gornjem brdu, a zatim bismo išli uz Polu prema Krupi. Prolazili smo kroz *Donja* i *Gornja počivala* i čim bi došli do *Biline pole* stado bi se razišlo po kamenjaru u potrazi za oskudnom pašom.

Naša pastirska odjeća i obuća bila je većinom proizvod domaće radinosti: suknene hlače, košulja sašivena od mušuline, suknena jakna i kapa. Na nogama smo imali suknene čarape, terluke i opanke. Svaki od nas je nosio zobnicu preko ramena, u kojoj bijaše pored siromašnog obroka i alat potreban za sječu drva ili za žetvu sijena - kosir, srp i konop. To je bio alat i muškaraca i djevojaka.

Djevojke su pored tog alata u torbici nosile i ručni rad. Plele su čarape, terluke ili džempere. Neke su izrađivale i stoljnjake za miraz ili, kako mi to kažemo, dotu.

Na Vrbi bismo obično malo zastali, napili se vode s izvora, malo se odmorili, a nakon toga u potragu za "brimenom".

Budući da su šume bile zaštićene, nije bilo dopušteno posjeći bor ili grab, osim ako je prirodno uvenuo, što se događalo uistinu rijetko. Lugar je često navraćao i pregledavao nam bremena i ako bi našao među suhim granama zelenu, plaćali smo globu.

Iako je način života bio ništa drugo osim trpljenja i patnje, ipak smo uvijek bili voljni zapjevati. Pjesma je bila naš život.

Nakon što bismo prikupili "brimena", sjeli bismo negdje u hladovinu i otpočeli razgovore, koji su se obično vodili oko svakidašnjeg života na selu.

Pored Vrbe je bila spilja u kojoj bi za vrućih ljetnjih dana ovce plandovale. Toj su spilji naši preci dali ime Gredica. Mi muškarci bi se verali po njenim strmim liticama, dok su djevojke radile ručne radove, a uz to su, dakako, ćakulale ili potiho pjevale. Na Vrbi je osim izvora ograđenog betonskim zidićem bio i rezervoar ili, kako smo mi to nazivali, gustirna, a pored nje i kamenica za napajanje stoke.

S Račića se pružao pogled na dio Makra, a Makarska se mogla vidjeti skoro cijela. Puntin Osejava ju je branila od šiloka, a i borova je šuma zaustavljala njegovu često

pomamnu snagu, dok mu je fijuk svirao uobičajene milodije među vjetrom svinutim granama.

Tamo s druge strane - poluotok Sv. Petar, djelomično odjenut borovima, štitio je mjesto od bure i tramuntane. Iza toga lijepog poluotočića smještena je cjelom svijetu poznata makarska plaža.

Jugoistočno od plaže makarska je luka, a oko te lijepe uvale zbile su se zgrade jedna uz drugu, poput plandujućih ovaca u spilji Gredici.

Na rivi je crkva sv. Filipa, smještena između kuća, skoro i neprimjetna. Između makarske tržnice i školske zgrade strši visoki zvonik crkve sv Marka, a tamo na drugoj strani gradića i franjevci podigoše svoj samostan, a iznad njega je Kanap, vječno prebivalište naših milih pokojnika.

Nad svim tim visoko i ponosno strši sjedi starac Biokovo, koje je s morske strane većinom golo, nepošumljeno. Suncem prženo. Burom tučeno, znojem i krvlju natopljeno. Biokovo je naš život. Naš ponos.

Pred zalazak sunca, mi pastiri smo skupljali stado. Nije se često događalo da bismo imali poteškoća oko okupljanja ovaca. One su obično bile tu, takorekuć na dohvat ruke. Koze su često stvarale neprilike. Nisu se one zadovoljavale niskim raslinjem. Uvijek su tragale za grmljem, koje je raslo gore iznad Malog i Velikog stupa, a ponekad su znale odlutati i do Donjeg graba. Kada bi trebalo poći okupljati koze, neki od pastira bi pregledavao obuću ostalih, da utvrdi čija će moći izdržati taj podvig , i oni koji su imali bolju obuću pošli bi u potjeru za vratolomnicama kako bi ih priveli ostatku stada.

Jedan se dio Krupe zvao Jatva. U Jatvi je bio zaskok i ako bi koza u nj uskočila, nije mogla iz njega izići. Dobru je pastiru bila velika sramota doći kući bez cijelog stada, a s druge strane roditeljima je bila velika šteta ako jedna od koza ne prenoći u staji. Koga će te večeri i idućeg jutra pomusti? Što će odnijeti na makarsku tržnicu umjesto mlijeka? U takvom bismo slučaju mi djeca, pastiri, pokušali izvaditi kozu iz zaskoka. Jedan od nas bi se spustio u zaskok, prethodno bi se vezao konopom da ne dođe do još veće nesreće. Vezao bi kozu konopom peko trbuha, a ostali bi je pokušali izvući iz zaskoka. Nejakost i neznanje često nisu davali dobrih rezultata.

Često smo se vraćali kući suznih očiju, a ponekad je radi toga bilo i batina. Sutradan, već prije zore za očevim, ili starjeg brata, pojasom bio je kosir i konop. Od velike se žurbe nije išlo kozjim stazama već poprijeko ili - kako mi običavamo reći - *štramputicom*. Te su kozje staze u takvim trenucima predstavljale široke asfaltne ceste. Kad bi se približili onoj vratolomnoj kozi, počela bi blejati, možda od milina što nas vidi, jer se tu ne osjeća najbolje.

Otac je privezao konop oko mog struka, uvjerio me da će biti oprezan dok me bude spuštao u zaskok.

-Ne boj se - reče on, a zatim me je počeo spuštati u zaskok, koji je bio uzak i opasan po život.

Svaka mi se dlaka naježila od straha. Otac mi je bacio drugi konop. -Evo ti ovaj konop - reče otac, te nastavi: - Veži je oko trbuha, a onda i za rogove.

Otac je počeo potezati kako bi izvukao kozu. Litica je bila visoka i strma. Moje

bose noge su ostavile trag na njenom žućkastom licu. Sreća je bila na našoj strani. Ne samo sreća već i uvježbane očeve ruke, koje su snažno držale konop.

Za svega nekoliko minuta stajao sam pored njega. S njegova su lica i čela izbijali mlazevi znoja, ne samo od umora već i od straha.

Koza je još dolje i neprestano bleji. Nabreklo joj vime, treba ju pomusti, a osim toga možda je i nju mučio strah.

-Stani, mali, iza mene! - reče mi otac.

Zapro je nogama u kamen i iz petnih žila povukao konop u namjeri da izvuče kozu. I ja sam vukao koliko sam mogao, no koza je još uvijek dolje. Zaprla je prednjim nogama u liticu i – ni makac!

Moj je otac čovjek mirne naravi. Uvijek miran i priseban. Nikada ga nisam čuo da je išta opsovao. Nevolja mu je otela mirnoću i nešto je strašno opsovao. Opsovao je vlastiti život, a i onog tko ga je stvorio. Teška je bila ta kletva. Teška kao i naš ondašnji način življenja. Oči su mi se odjednom orosile suzama.

-Pokušat ćemo ovo, sinko - reče mi otac.

Vezao je konop oko sebe, dao mi njegov drugi kraj i počeo se spuštati u zaskok. Pomislio sam na ono najgore, ali vješt je on tim liticama. Tješio sam se, držeći konop u nejakim rukama. Na sreću, otac se spustio u zaskok.

-Ja ću je podignuti, a ti, mali, poteži! - čuo sam očev glas.

Zatvorenih sam očiju potezao konop i u sebi molio tiho i usrdno Boga da nas izbavi iz toga zemaljskog pakla. Ne znam je li me čuo, ali i otac i koza su tu pored mene na proplanku. Koza je drhtala kao prut na vodi, a moje su se noge tresle. Otac je sjeo na kamen i rukama prekrio znojno i neobrijano lice. Sjedio je minutu ili dvije, a zatim ustade i reče: -Vodi, mali, đavla kući, a ja idem u Stranu usjeći brime drva, da nisam uzalud ovdje došao .

To reče i uputi se prema Strani. Nisam trebao tjerati kozu. Išla je brže od mene. Nekoliko puta me je potegla za sobom, tako da sam skoro nosom odbio momadić kamena.

Doveo sam kozurinu kući, gdje me je majka čekala s posudom u ruci. Odmah ju je pomuzla i ponijela mlijeko u Makarsku.

Nakon što je sunce obasjalo *puntin* Osejave, otac se vratio kući i donio veliko breme drva. Bacio ga s ramena na predvraće, uzeo motiku i pošao u vinograd.

Ja sam se spremao poći u školu. Svratio sam na tržnicu, gdje mi je majka prodavala mlijeko. Iz torbe je izvadila komadić kruha, u koji sam odmah i pohlepno zadjenuo zube.

-Sinko moj, ne mogu ti dadi više, treba i drugima dati po komadić - reče mi brižna majka.

Pošao sam ka školskoj zgradi i sretao svoje vršnjake lijepo odjevene i obuvene. Neki od njih su jeli kruh premazan džemom ili medom. Moji su zubi vodnjeli, a oči se nisu mogle nagledati njihove odjeće i obuće.

Već sam istrošio bilježnicu, koju su mi roditelji kupili na početku školske godine. Nisu bili u mogućnosti kupiti mi novu, te sam s komadićem kruha brisao ranije napisano, da bih je mogao opet upotrijebiti.

Jedva sam čekao subotu i nedjelju, da bi u društvu pastira i svoga stada našao oduška svojim teškoćama.

Opet smo izveli stada na Krupu. Pošli smo skupljati bremena, a nokon toga smo posjedali na kamenja u hladovini. Sjedio sam među društvom kratko vrijeme, a onda se odvojio. Pošao sam na Krst. Sjeo sam i pogledom obilazio Krupu, dok mi se pogled nije zaustavio na velikoj divljoj kruški, pod kojom je zimi voda stvarala oveći bunar. Zatim sam gledao tamo prijeko na Vilino gumno.

Koliko mi je puta pokojna baka Ivka pričala o vilama! Bila je potpuno u priču unesena, te sam ponekad čak pomišljao da je ona jedna od njih, te da je i živjela među njima. Sjećam se jedne njezine priče, kada mi reče da gore na Krupi postoji dio terena koji se naziva Vilino gumno. Na tom gumnu vile igraju kolo i to samo noću. Nedaleko od Gumna nalazi se jama u kojoj žive vile, no za nju nitko ne zna. Oko te jame, među ostalim raslinjem, raste neka vrsta crvenkaste trave, koja je po obliku i boji slična vilinoj kosi, te se i zove *Vilina kosa*. Mnogo puta me je opominjala, ako naiđem na vilinu kosu, da je ne diram, jer bih time mogao probuditi vilu, koja spava u jami.

Prema njenim riječima vile su bile lijepe, visoke, crvene kose, a glas im je tako umiljat da svojom pjesmom naprosto začaraju onog tko ih posluša. Zbilo se i da su vile koji put otele nekog od seoskih mladića i odvele ga u svoju jamu. Također mi je rekla da vile imaju krila i da se ponose svojim pjevanjem i ljepotom, dok jedan dio tijela uvijek nastoje skriti, a to su noge koje nisu ljudske već magareće.

Dok sam tu sjedio i promatrao Vilino gumno, u dječačkoj sam ih mašti čak i vidio kako igraju svoje vilovito kolo, pa i čuo njihovu pjesmu. U isto me vrijeme i strah obuzimao pri pomisli da bi i mene mogle odnijeti.

Možda bih tu sjedio i duže vremena i razmišljao o onome što sam kao djete doživio za vrijeme Drugoga svjetskog rata, da me nije jedan od sudrugova dozivao s Vrbe, jer je došlo vrijeme da okupljamo stado.

Došla je i jesen. Stado se više ne goni na Krupu, već pase u primorju, na ledinama oko sela.

Pastiri se više ne sastaju u većim grupama, osim ako ne gone stado u Malu polu, Veliko ili Malo točilo.

Ta Točila su prava *točila*. Duga su nekoliko stotina metara. Ako je čovjek neoprezan dok ih prelazi po širini, mogao bi se naći u neprilici, pošto su ne samo strma već se njihova građa razlijeva poput vode, zbog čega su i nazvana – *točila*! Za zimskih dana, kada padaju kiše, dogodi se i to da se obori poveći kamen. A ponekad i dio litice, koji obično zastane u nečijem vinogradu ili maslinjaku. Mnogi se vinogradi i maslinjaci nalaze na samom podnožju Biokova.

Vrijedne su težačke ruke od pamtivjeka u ovom kamenitom kraju otimale šaku po šaku zemlje, ograđivale je kamenjem da je bure i kiše ne raznesu i čuvali je kao zjenicu oka, natapali je znojem, u nju svoju snagu ulagali, iz nje svoje življenje crpili. Smokve su počele pupati, trava se pomlađivati. Budi se život u prirodi. Proljeće je tu.

-Kad prodamo janje, kupiti ćemo ti sviralu - obećala mi je majka.

Janjci su se prodali. Sve osim crijeva i krvi raspalo je se u utrobama građana. Od uhvaćenog je sitniša kupljeno ono najnužnije za opstanak na selu, a obećana usna harmonika još uvijek leži na polici makarske prodavaonice.

Makarani su slavili blagdan sv. Lovre. I mi iz okolnih sela smo pošli na feštu.

Majka je održala zadanu riječ. Te noći nisam mnogo spavao. Pod plahtom sam puhao u svoju prvu harmoniku. Bio sam sretan i zahvalan svojim roditeljima za dragocjeni dar. S vremenom sam naučio svirati nekoliko pjesama, a i vrijeme je prolazilo. Iz dječaka sam se razvio u momčića, i još uvijek sam uz svoje malo stado i u društvu s pastirima.

Za vrijeme odmora na Krupi čobani su plesali pod taktom moje harmonike. Svi se u parovima zabavljaju, svi osim mene koji svira, a i Mara je sjedeći gledala kako se ostali zabavljaju. Ona je već u svojoj osamnaestoj godini. Plava joj je kosa dosezala do ramena, a lice opečeno suncem rumeno joj kao rumena jabuka. Njene nabujale grudi su nadimale bluzu napravljenu od indijane, a noge u opancima polako prate takt svirke. Očito je da se i ona zabavlja sama sa sobom.

I ja sam želio plesati, ali tko će svirati? Svejedno, prišao sam joj i naslonio desnu ruku na njeno rame. Dodir njene kose po mojoj ruci osjećao sam kao svilene niti. Ona je rukama obuhvatila mene oko pojasa. Njene grudi su se povremeno naslanjale na moje, što je u meni izazvalo do tada nedoživljeni osjećaj, radi čega sam, samo onako, bez veze puhao u harmoniku. Sramežljivost je pobijedila moje osjećaje.

Još jedno ljeto je ostalo za nama, a zima je počela nagrizati lice i prste na rukama i nogama. Majka je majka. Ona uvijek nastoji djeci pružiti sve ono što joj mogućnost dopušta. Dobro se sjećam te zime, ali ne zbog hladnoće, već zbog donjih hlača. Još uvijek sam nosio kratke hlače, jer su koštale manje od dugih, a i njih mi je ponekad majka donijela iz Makarske, nakon što bi ih neki dječak imućnijih roditelja podobro poderao ili ih se zasitio. Posljednji par, koji joj je dala šjora Ljube, dosezao mi je tek do polovice bedara, a zima je oštra, pa ujeda.

-Sinko moj, činiš mi milo. Te hlače su ti kratke. Pomest će te ove zime. Kupit ću ja malo fuštanje, pa će tebi teta napravit duže pothlače, da ne poginaš od studeni - reče mi majka.

Kako je rekla, tako je i učinila. Mjera se nije uzimala. Kada su pothlače bile gotove, obukao sam ih, a one mi dosežu do ispod koljena. Nastojao sam objasniti majci da to ne izgleda lijepo, a pogotovo kad me ona sili da ih nosim u Makarsku u školu.

-Ne gleda zima što je suknja bila - bio je njezin odgovor.

Nije bilo drugog izlaza. Tako obučen pošao sam u školu. Bio sam već momčić. Obraz mi je otpadao.

Čim sam se našao među svojim gradskim vršnjacima, počeli su me izrugivati. Svakako im roditelji nisu smatrali potrebnim reći da među ljudima ima i siromaha, te da su i siromasi dio naroda, i - što je još tužnije - veći dio naroda. Rugali su mi se i nazivali me *seljakom*. Nije me ljutilo što su me seljakom zvali, jer sam seljak bio. Nisam im se ni riječima suprotstavljao, jer sam odgojen u mirnoj i skromnoj obitelji.

Jedino što sam mogao uraditi bilo je da se žalim učitelju na one podrugljivce, ali

tko zna, možda me ni on nebi zaštitio. Za vrijeme nastave oborenih sam očiju bujlio u prazninu isred sebe. Iako sam bio još premlad da bih shvatio zbivanja oko sebe, ipak sam primjećivao razlike koje su postojale između žitelja grada i sela. Bile su tako očite. S vremena na vrijeme, i za vrijeme trajanja nastave, neki od onih porugljivaca su tiho dobacivali: *Čobane! Seljače!*

Zamrzio sam grad. Zamrzio sam školu i žudio za svojim stadom i pastirskim društvom. Mi smo pripadali jedni drugima.

Miris kišom pokisle vune i kostrijeti, smrad upaljenog gnjojiva, zaudaranje znoja pod pazuhom, sve mi je pristajalo bolje od školskih klupa i pojedinaca koji su za njima sjedili. Na moju sreću, još je jednoj zimi došao kraj. Proljeće se rađalo ovijeno u zelenilo i cvjetove voćnjaka, s kojih su ptice jutarnjom pjesmom najavljivale buđenje novog života.

Djevojke nisu ni pomišljale o uzgajanju cvijeća u vrtovima, jer u našem krševitom kraju zemlje nije nikada bilo dosta da proizvede dovoljno hrane. Radi toga su one gajile cvijeće u pitarima. Njegovale su ga i smatrale svojom prvom ljubavi.

Divno je vidjeti pitare poredane na stepenicama i balkonima. Osim ljepote boja, cvijeće je širilo i opojan miris. Iza tog njegovanja cvijeća krile su se mnoge djevojačke tajne. One su gajile cvijeće i namjerno ga izlagale očima prolaznika, znajući da će i momcima ono zapeti za oko. Preko tog cvijeća one su sebe reklamirale.

Jedan je od običaja u našem kraju da se djevojkama poklanja cvijeće za Prvi maja. Već početkom mjeseca travnja, oprezne su djevojke unosile cvijeće navečer u kuću, da ga noć ne proguta. Momci su često lutali noću kroz komšiluke i zavirivali u svaki kutak dvorišta u potrazi za cvijećem. Nekada bi pokoji pitar odnijeli i poklonili svojoj miljenici.

Baka mi je pričala i o tome kako su momci odnijeli cvijeće iz dvorišta kuće jedne neudate starije djevojke, koja je živjela sa slijepim bratom neženjom ispod Kuka. Čim je primijetila da joj je nestalo cvijeće, o tome je ispjevala pjesmu:

Garifule moj crveni,
ispod Kuka odgojeni.
Zašto sam te zalivala
kad te nisam uživala?
Odnili ga berekini.
Oj, Ivane, brate mili.

Došlo je opet proljeće, i mi se pastiri spremamo sa stadom na Krupu. Okupili smo se na Kovaču. Tu je bilo malo ravnice. Počeli smo pjevati, dok netko nije spomenuo harmoniku. Počela je svirka i plesanje. Nismo plesali u parovima. Povezali smo se rukama, lancem ljubavi i igrali kolo. Ni trnje, ni oštro kamenje nismo osjećali pod tabanima. Vilo se je kolo naokolo.

To je bilo moje posljednje ljeto provedeno sa stadom i među pastirima. Oh, kako se često i rado sjećam tih dana. Još i danas često s uživanjem kažem: Nisam uzalud čuvao ovce!

BALA JE KO MEDO

Svi su mislili da Sritnomu manjkaju dvi-tri duge, ali on to nije obadava, i na kraju kraja nije bijo kriv šta ga je mina takoga izbacila.

Rađe je klatarijo priko Makarske nego kopa, krčijo ili sika drva u planini.

Poznavala ga cila žitelj Makarske i njene okolice.

Jedno jutro ga srila Negrinova sluškinja isprid peškarije i pita ga bili on umijo pokrestat goru u gospodarovu jon dvoru.

Sritni rado privati ponudu. Dogovoren je dan i vrime kad će se posal obavit.

Obetala mu je dobar obrok i, razumi se, dat će mu i malo munite za njegov trud.

-Nemoj ti, Sritni, nosit alat, moj gospodar ima sve što je potribno za posal.

Nije Sritni bijo bleko, uranijo je i u punu škudelu bile kave nadrobijo baškotina i usupa kiflina. Dobro se je nabuba.

Kad je sluškinja otišla kupit spizu, Sritni se privatijo posla. Sa sikrinon se u ruci vrtijo oko gore, ko mušica oko kravjeg prkna i gleda s koje bande da počne cablo kjovat. Povalijo je goru, sasika grane i stavijo u kantun ispod ograde. Sijo je u ladovinu, čeka dok se sluškinja torna u nadi da će još štogod progucat prije nego skuža munitu.

Kad je sluškinja banila i skužila da je Sritni posika, a ne pokresa goru, došla jon je muka u štumak i deboto je od tuge i jida kolap prikinijo.

Sovala ga je, ali svejedno je imala jusko srce i dala mu ništo malo munite za njegov trud, ali mu nije dala vrag kusa brknit.

Sritni je stiska munitu u šaku i ode ko opaljen.

Kad je pripovida znancu da je posika goru, reka mu je da nije moga svatit zašto je Negrinova sluškinja balala ko medo kad je vidila šta je učinijo, a on je ne samo posika goru, koju je triba pokresat, već i izgazijo cviće u đardinu, s kojin su se ne samo sluškinja već i gospođa Negrinovica ponosile, isto ko i njiovi česti gosti i svakodnevni prolaznici.

BOŽJI BLAGOSLOV

Strme i oštre hridine okomito štrše nad uzburkanin moren, koje ji je stolićima udaralo.

Njegova snaga ji je cipala uzduž i popriko, stvarajuć živopisnu sliku, ali samo za one koji su znali da je uvide.

Kraj je brigovit. Obavijen sivin vapnencen.Tamo rusmarin cvate i borova grana miluje granu palme. Lozvo pruće se uvija oko debla masline.Tu maeštral zanosno pisme piva, i njezine milodije dopiru kroz guste krošnje smokava, dok nad plavetnilom mora galebovi veselo krište.Vedrina neba stvara romantiku, pod čijim visinama se čuje krik orlova i jastrebova.

Tamo je misto moje. Pod ponosnin Biokovon drima.

Snivaj mi snivaj, o misto moje;
o našemu sastanku stalno snove snivan;
sve moje misli lutaju tobon,
u tuđemu gnjizdu ja mira neman.

Masu vapnenca su stoljećima ispirale kiše, a litnje žege su iz njega isisavale i poslidnju kapju vlage. Iz njegove utrobe se rađa bura i ludo bisni nad golim brdima, priđe ji za tren oka i nastavja svoju igru uz oštar fijuk na valovima maleni uvala.

Kada bi stranac doša tude iz bilo kojega kraja svita, di život ko u košnici vrije, osića bi se ka ponovo rođen.

Mnogi su se tako i izrazili, a jedan od došljaka je reka: - Kod vas je lipo, a kod nas je dobro.

Prošlost se ovog kraja sriće na svakomu koraku, u svakomu mistu. Što judi ne pante, to je povist zapisala. Ona pripovida o najezdama mnogi osvajača, koji su tu došli u namiri da se tu utvrde i za sebe zadrže taj blagon siromašan ali lipoton obilato bogat kraj. Mnogi su svoje dobro donili toj lipoti i nauživali se života sebi po žeji i voji, dok su drugi ponili lipotu sobom i otišli u potragu za dobrin.

Ponili su lipotu u očima, pančenju i osićanju. Srili se sa dobrin, te se opet zaželili lipote.

Nije ludo šta je niki reka: - Di ko nika, tude i obika.

D a l m a c i j a! Razvučeš li otu rič, od slogova se stvara stih u kome se osića lipota, tišina, blagost srca judi, surovost bura i žega sunca, dok su nebo i more pojednake boje. Modro i čisto.

Kako je divan pogled s vrovkaVošca, otkuda se priko kanala vide otoci, koji leže nasuprot mistu, što počiva ko usidrena barka uz obalu čarobne uvale.

Osejava ga štiti s južne strane, otkuda šiloko često puše, a Sv. Petar ga zaklanja od bure sa sjevera. Samo nikoliko stotina metara prama siveroistoku visoko i ponosno strši starac Biokovo, koji ne da pristup snigu doli na bile lancune žala, di se prag take lipote ritko može na svitu viditi.

More. Ogledalo u kome se lipotica ogleda, mirno je, bistro. Pravi jadranski biser.

Cili svit zna za to misto! Zove se M a k a r s k a.

Mnogi su napustili svoje gnizdo i pošli u tuđinu, da pod tuđin nebon izlažu svoje živote vrimenskin i životnin neprilikama. Njiova srca su ostala tamo, di morski valovi stvaraju simfoniju u ušima i u dušama judi, koji su nikli u tomu nadasve dragon jin kraju.

Oni odlaze, rade, šćede i nestrpjivo broje dane. Njiove su misli vezane uz kamene zidove stolitni kuća, koje su naslidili od svoji slavni pradidova.

Mnogi se sićaju teški rastanaka i majčini suza pri poslidnjem zagrljaju, te očev stisak ruke i tužna pogleda bez riči, koji kaže puno više nego se ričima reć može.

To oni pante. Njiova osićanja su vezana bistrinom svisti, te obično nakon nekog vrimena opet poteče suza niz majčino lice, suza radosnica, jer jon je sin opet u zagrljaju. Za nji je sveto ono što u narodu našega kraja žive, a to je - *Svuda poć, ali kući doć!*

Pod golemon krošnjon velikoga brista okupilo se staro i mlado. Svak je želijo bit što bliže bristu, kako bi u panćenju šta boje ponijo zbivanja u tom velikom danu.

Pop je uz pomoć pratioca sjašio s umornoga konja, koji je možda proklinja taj dan zbog slabog puta, težine terata i slabe ishrane.

Seoski glavar je dočeka popa. Ponosan je što se narod u tako velikomu broju odazva na ovaj svečani skup, dok su članovi crkvenog odbora vršili poslidnje pripreme za početak proslave. Zapijani glazbari su se lino svrstavali u red. Oni i njiovo umiće bili su glavna atrakcija za mnoge prisutne. Nastalo je komešanje naroda, pošto su mnogi prisutni želili rađe viditi glazbare nego popa, kojemu su morali plaćati redovinu, iako su zbog toga nejaka dica i oronuli starci često bili bez kore kruva. Stoga nije ni čudo, što su neki ostali po strani na taj veliki dan, premda to nije bio jedini razlog njiove odsutnosti.

Dica su stajala u prvim redovima, kako bi mogli boje pratiti tok ceremonije. Možda bi i Žarko bio među njima, da bili obraz redatelja nije bijo crno prid njegovin očima. Jučer ga je obuven jurio bosa, zbog učinjena nestašluka. Možda je redar to i zaboravio, ali Žarko to još panti. Osića se je puno sigurniji privijen uz materin skut.

Tišina je zavladala stadom, čiji se pastir veličanstveno uputijo prema uzvišenom mistu. Dva mladičića su pridržavala krila bogata mu ogrtača skromno i pažljivo u nastojanju da ogrtač ne dodirne zemju. Oni nisu ni slutili zbog čega jin je mater jučer rekla: - Jutros nema mlika, triba platit popu redovinu!

Mladičići su se vratili na svoja mista. Bili su tihi i izgledali ponizni. Srca njiovi majki su udarala jače. Možda su mislile o tome kako bi bilo lipo i dobro kad bi njiova dica jednoga dana postali popom i živili ka judi.

Pop zauzme svoje misto, okrene leđa kamenom križu postavjenom na pročelju grobja. Možda je križ bio za njega manje važan od oni kojima je sada okrenjen licen. Rašinjo je ruke i blagoslovijo stado.Pogleda je prema nebu i počeo pripovid: „Hvala ti, svemogući Bože, na tvome daru i kršćanskoj vjeri, nauci tvojoj!" Pri tome je malo zasta. Zamalo mu nije izletilo: *Za dobro življenje moje*!

Tada se sjetio, pa nastavi: -Hvala vam, dragi moji župljani, a Bog će na onom svijetu da vam da nagradu za vaš trud i doprinos crkvi. Pomolimo se svemogućem Bogu!

Nakon završene molitve selon su se širile melodije crkveni pisama praćene sviranjem Glazbe. Lišće brista je titralo na granama. Uvijalo se kao i usne nosača bubnja, koji nije skida pogled s posuda napunjeni raznin Božjin darovima. Smokve, rakija, sir, pršut, domaći kruv i vino.

Uzalud je pokušava da na to ne misli. U ustima mu se stvarala pjuvačka, koju je guca. Na njegovon obrazu se izražavalo zadovojstvo, a u isto vrime i nestrpjenje.

Službeni dio proslave je završen. Dobrom dilu došljaka se učinila duža od dugi korizmeni praznika. Bili su umorni od puta i stajanja, te se u njima pobudila potriba za odmoron. Vonj dobro pripremjenog ića ji je dovejo na poslidnju skalinu strpjenja. Njiova želja je postala stvarnost.

Sad se takmiče ko će prvi stić do konobe crkvene kuće, da jin se što prije sočni zalogaji počnu rastapati u praznin štumcima.

Umorne noge staroga nosača bubnja jedva donesoše u kantun već pripune crkvene konobe.

On zamoli bližnjeg glazbara, da mu ustupi mista za stolom. Ovaj puni usta ništo progunđa, a Nikola sidne. Očito je sritan, što prid sobon vidi toliko Božjeg dara koji je završio u utrobama ogladnjelih glazbara.

Niko se nije obazira na one koji su stol za nji postavili. Oni nisu ni slutili da će današnje slavje još više osiromašit stolove domaćina.

Žmuli su se punili i praznili, pa se opet punili i praznili. Svi su se boje osićali nakon zakuske, te su i nepivači počeli pivati gonjeni nagonon dobroga opola.

Pop je u društvu ostale graske gospode sidijo i gostijo se za stolon glavara sela, s kojeg je posuđe već odneseno. Ako se usporedi veličina njegove trbušine, koja se i otraga može vidit, s građom tila njegova domaćina, došlo bi se do zakjučka da bi se glavar i s opancima na nogan u njemu moga okrenut, a da se svilena košuja što na popu zategnuto stoji ni ne odbotuna.

Pop je govorijo o značaju dana, žrtvi seljana na radu oko popravljanja crkve, dok mu je oko šaralo po ženama, koje su sređivale siromašnu, ali bez primidbe čistu i urednu kuću domaćina.

Nakon što je pop dokrajčijo svoje kratko izlaganje, domaćin je rekao: -Poštovani oče i ostala gospodo, nadan se da ste zadovojni s mojin gostoprimstvom, ko što smo i mi zadovojni, zafaljujući vami, s otvaranjem crkve sv. Ivana.

Njegov govor je prikinijo tupi udar gole kosti o pod, šta je iz sinove mu ruke ispala . Mališan je ponovno dovati, prinese ustima i nastavi potragu za šturin zalogajen. To je izazvalo rumenilo na licu njegovog oca. Gospoda su se nasmijala, a brižna je majka uzela mališana za ruku, povela ga iza kantuna kuće i opomenila na pristojnost.

-Majko, gladan san! - u suzama je reka mališan.

I nako tisni seoski putovi su postali još tisniji gostima, koji se napunjeni do grla pridržavaju jedni drugi da bi se održali na nogan.

Oni se vraćaju kućama, a selo je ostalo di su ga i našli i, reka bi, neprominjeno, ako se ne uzmu u konat prazne police, goli čavli, ispražnjene demejane i opustili maškaduri.

Sunce je već zalazilo. Nikoliko mišćana je na putu poviše crkve igralo buće, dok su ih ostali bodrili. Mala grupa seljana je promatrala povorku nakićeni, koji su zamicali za prvom okukon. Većina nji nisu jutros prisustvovali crkvenon svečanosti. Niki su ošli da bi udovojili starin roditejima, a niki iz znatiželje.

Na drugon strani sela, pod teškin je bremenon vode gonjeno natovareno magare. Goni ga Ivka, na čijim kostima je upréeno brime mokre robe.

-Gledajte! - reče jedan od promatrača. -Koliko su naši preci uložili novca u ovu zgradu?

Pokazivao je prstom na crkvu, pak nastavi: -Da smo mi mlađi pokrenili pitanje dovođenja vode u selo, niko ne bi ni repom klimnijo, a voda je neophodno potribna za život, kako pučanstvu tako i stoci. Tribala bi bit u centru sela, ne di je sada.

Sudruzi su se složili s njegovim ričima, a drug mu je dodao: -Doć će i naše vrime. Čekaj magare, dok nareste trava!

Vitar je lagano pirijo sa sivernozapadne strane sela, dok se samo na vrvu Vošca odražavala blida svitlost zalazećeg sunca.

-Vrime je za večeru! - reče Marin.

-Vidit ćemo se kasnije! - dobaci Joze.

Razišli su se.

Jozip i Nikola su ošli prama svomu komšiluku, a Luku je oputina vodila njegovon kući, koja je utonila u maslinjak.

Prije nego je Nikola zaželio Jozipu laku noć, još jednon je potvrdijo da je on u pravu, što je ranije reka u odnosu na crkvu i vodu.

Selo je utonulo u tamu noći. Tišinu je narušavao samo lavež pasa, koji je dopira iz komšiluka, Piraka.

Kroz malene otvore ponistara naziralo se slabo svitlo ujenače, koja je sagorivala obišena o tremezan. Iz ćađavi kužina je dopira snažan vonj obarenog kupusa.

Nakon nepunu uru vrimena otkako se je društvo rastalo, čuli su se zvižduci s nikoliko strana sela, što je značilo ponovni sastanak.

Oženjeni judi su ostali doma uz svoje obiteji, a mladost - ko mladost! Nalazili su više užitka u noćima, a bile su im i boje od jednolični dana.

Sastali su se na ugovorenom mistu. Na Sadiću.Tude su se od pantivika sastajali i njiovi preci. U selu je dvadesetak mladića. Svi su tu. Napraviše od tilesa kolo i uvate jedan drugoga priko ramena, ko da će kolo zaigrat. Na ti način su manifestirali svoju bliskost i međusobnu jubav.

U sridini tog čvrstog ljudskog kola staja je Mate.Visok ko jablan. Tvrd ko drenovo drvo. I pored trpnog težakog življenja, Mate je bijo uvik vesel i nasmijan. Bijo je uvik spreman za šalu i društvo, a pisma i on su bilo ko rosa i cviće. Piva je prvi tenor i radi toga je njemu uvik bilo misto u sridi kola, da bi ga družina što boje čula i pivajuć podržavala. Poznavali su jedan drugoga u dušu. Zajedno su resli dileći surovost vrimena u kojemu su životarili, ka i neimašćinu, jedan ali ne i jedini dar.

Lino se njima primica i poslidnji drug, pa se dogovaraju koju će pismu zapivat.

Dogovorili su se. Mate je slatkim prvim tenorom povejo pismu. Društvo ga je

pratilo.

Svi su naštimani, ko najsloženiji muzički instrumenat. Glasovi se složiše u titranje zvuka, čija milina je otvorila svaku ponistru u selu. Na ponistran su budne bdile i sanjarile divojke, uživale slušajući pismu svoji miljenika, koja je kroz otvorena usta pretapana u njiova srca. U očima se izražavala iskrena jubav. Momci su se pripomišćali iz jednoga komšiluka u drugi i pivali serenade pod ponistrama svoji simpatija.

U kasno doba noći su se razišli.Vrata su se zatvarala, a poneka ponistra je poslužila ka izlaz ili ulaz za neke, koji su ugovorili tajni sastanak, da nesmetani i neviđeni od nikoga osin misečine ukradu po koji slatki pojubac.

Sutrašnji dan je značio novi napor, novu bitku sa škrtom prirodon. Žujevite ruke su pridržavale primitivan alat, jedini mogući za obrađivanje zemje u tom krševitom i njima nadasve dragon kraju.

U mnogin se budila želja za nečin bojin. To boje je bilo daleko od nji i tribalo je puno hrabrosti za odlučit se na takav korak.

Prolazili su i dani i godine, ali jednolični način života ko da je napisan nekin nadljudskin zakonon i ne donosi im nikakvi promina.

Iduće večeri se njih nikoliko sastalo u barbe Ive konobi. Uz piće su počeli pričat o životnim poteškoćama, a samo o njima su i mogli govorit, budući da ji je bilo i napritek.

Bože se pojavio na vratima konobe. Društvo mu je zaželilo dobrodošlicu i ustupilo misto za stolom. Doša je nasmijan, pak su ostali naslućivali da je donijo niku šaljivu novitadu, te bi se na račun toga mogli nasmijat.

Jedan od družine napuni žmul s vinon, primakne ga njemu, a Bože umisto žmula dovati drvenu bukaru skoro do vrovka napunjenu opolon, prinese je usnama, nagne i otegne, tako da je vino u bukari odlinbalo za dva prsta, a nije tijo ni otuđiti one dvi-tri slasne kapi opola šta su se privremeno sakrile među dlake njegovi ritki brčića, te i nji donjin usnama pospuga.

-Šta ima nova, Bože?- upita ga Srećko.

-Pusti me da odanen - odgovori Bože.

Svi su umukli, čekaju nestrpjivo. Bože je često donosijo novitade i s njima zabavja društvo. Malo se prokašje i započne s pripovidanjen.

-Znate onu lipu kuću u Makarskon, koja nosi ime *Vila Beata*?

Svi su klimnuli glavon u znak odobravanaja, a Marin oće da bude svima jasno o kojon se kući govori, pa će na to: - Asti majku, to je ona kuća uz fratarsku njivu.

-Nećemo mi sada slušat tebe, Bože je počejo o tomu govorit, pa kojega se đavla sad ti uplićeš -kroz zube će Luka, te reče Boži da nastavi.

Bože pogladi ritke brčiće kažiprstom desne ruke, pa nastavi: - Naša Jele je jutros odnila na kostima na pijacu brime drva, da ga proda i kupi dici kilo kruva. Sidila je kraj drva sve do jedanest uri, a ni ćuko nije doša da ji kupi.Taman se tila uprtit i ponit dva u Marije Leline, kad eto ti na sriću njezinu jedna gospođa i pita Jelu koliko novaca pita za drva. Malo su se pogađale i bome je ona gospođa rekla Jeli da odnese drva u vilu Beatu. *Moja gospođo, neznan ja di je to*, zbunjeno će Jele. *Ja sam kupila*

spizu. Iđem kući, a ti ajde za mnon, naprasito će gospođa. Jele uprti brime i pođe za gospođom. Došle su do vile. Jele je rasprtila drva i dobila novac za iste, te se uputila trčuć do pekare Jake Peka, da kupi dici kruva. Na putu u selo je srila Matiju, pak jon se žali šta se kasno vraća kući, a ostavila je samu nejaku dicu.

Ženo moja, ma vidi do koje san ure stala na pijaci. Mislila san da ni neću prodat drva, kad na moju sriću došla jedna gospođa i kupila ji. Ma, dušo moja, morala san ji nosit lipo u Fintu Betaju. Matiji to nije bilo jasno,te ju upita: *Di si ji to nosila? Ajde bona, ali ne znaš onu lipu kuću kraj Legrina u Osejavi?* - hoće Jele da Matiju uviri. *A tako. Sad znaden di je, ali nije to kako ti kažeš. Ta se zgrada zove Vila Beata* - nasmijano će Matija. *Nisam ti ja moja dušo višća ovin modernin imenima - odgovori Jele.*

Društvo se je nasmijalo Božinon novitadi, a barba Ive je na račun nje donio na stol bocun opola. Tako se razgovor nastavijo i možda bi dura još duže da sutra nije tribalo otić na Biokovo po led.

Napunjeni žmuli su se ispraznili. Mladost je pošla na Sadić, omiljeno misto sastanka, a barba Ive je zatvorijo krakunon pa katancon konobu i zaželijo mladosti laku noć.

Iako nisu bili u punon sastavu, ipak su ka i puno puta prije zapivali. U svomu su selu pa jin neće niko zamirit, a ako se i obrukaju, to jin neće pasti teško na srce.

Zapivali su pismu iz naftaline: *Oj, mjeseče, oj, primi pozdrav moj!*

Nakon toga se pozdraviše i pođoše na noćni počinak.

BOGATI SIROMAV

Naslidijo je od roditeja pozemjušicu kućicu, magare, kozu, malo zemje u ledini i primitivni mlin za priradu maslinova uja, koji je već godina vanka upotribe.

Davno je umro, ali još i danas mišćani spominju njegovo ime. Pripovidaju o njemu i njegovin duhovitostima.Nemnogi njegovi potomci još žive u tomu pitomomu primorskom kraju.

Na Klancu je bila njegova potlevušica, na kamenu i od kamena sagrađena i kamenin pločama pokrivena.

Bio je visok i jak i malo lakše od ostali seljana je kuburijo kroz mukotrpni težački način živjenja. Među imućnijima u selu, bijo je i glavar, koji je posjedova dosta obradjive zemje.

Nakon što se jematva sabere i grožđe sameje, napunu se bačve i vino se obično kuša na Svisvete. Premda je većina seljana u selu živila ubožno, ipak je bijo poneki koji je teškin i ustrajanin radon ostvarijo zeru boji način živjenja sebi i svojon obiteji.

Otvara glavar barilo po barilo, te među njima nađe jedno koje je otišlo na maravan. Nije glavaru bilo za nevoju pit maravan, pored toliko dobroga vina, a bijo je i dobrodušan, te izađe na privraće i doziva Matu.

- Ej Mate.

-Šta je, glavaru?

-Iman jedeno barilo vina, otišlo je na maravan. Dođi pa ga ponesi kući.

Nije prošlo ni deset minuta, a Mate je već u glavarovon konobi. Glavar dozove sina da mu da ruku stavit Mati barilo na ramena, a ovaj će mu: - Oj, glavaru, za Boga živoga, znaš da nisan ništa brknijo, daj mi štogod zagrist prije nego mi natovariš brime na kosti.

Glavar je bio dobra srca i zapovidi ženi da štogod parića da Mati za marendu.

Kad se Mate pokripijo i popijo poveću drvenku vina, sin dâ ocu ruku, te oni staviše Mati barilo na ramena.

Ode Mate s barilon prama Klancu. Do kuće je počinijo dva-tri puta, a kad je barilo odložijo i stavio u kantun kuće, izađe na Klanac, te doziva glavara.

-Glavaru!

Izađe glavar prid kuću, te se odazove.

-Naprtijo si me ka tovara, a da se je meni što dogodilo, ko bi za me odgovara?

Glavar jutito zavrti glavon, te odgovori: -Berekinu Mate!

Dani su se polako odbrojavali, a Mate je prinaša bukaru barilu, pak ustima, sve dok nije barilo prisušilo. Mate je triba da se riši praznog barila i odluči da bi bilo najpametnije zvat glavara. Tako i učini. Izađe Mate na Klanac, te poviče: - Oj, glavaru! Barilo je prazno! Možeš ga doć uzest, kad te god komoda. Ja bi ti ga donijo, ali me je stra tvoji kerova!

Na to će glavar: - Berekinu Mate, Bogu li ti tvoga, nećeš ni ti više srkat iz barila moga!

MRTVE TI TVOJE, UBI ME!

U jednomu komšiluku sela živijo je stariji čovik. Budući da je bio malo gobav, dali su mu nadimak- Gobo. Prispila je jesen i Gobo je odlučijo otić na Krupu da usiče smrikovi takaja s kojima će potakjavat loze. Godine su ga već prilično pritiskle, snaga izdala, te mu je bila potribna pomoć.

Sin mu je umro mlad, nevista puna posla, vodi brigu o vinogradu, kući i kućištu, a iznad svega o šestoro dice, koja su sve jedno drugomu do uva, a budući da su ostala bez oca, na stolu jin nije bilo dovojno kruva.

Budući da Mate nije nikada bacìlā puno oko zamjoradnički, a ni ostali posala na svomu mižernomu imanju, Gobo odluči da ga pozove na žurnatu.

Ode Gobo na barcu iznad kuće i iz svega glasa dozivje Matu. Kad se je ovaj odazva, Gobo mu reče o svojon namiri. Mate pristane na ponudu, ali Gobo oće bit siguran da će Mate održat zadanu besidu, jer je digod zna i da je poreče.

-Bilo bi najboje da ti dođeš večeras u mene na konak, tako ujutru nećemo kasnit otić na Krupu.

To je Mate rado privatio. Zna je on da će u Goba štogod brknit za večeru, a, dakako, i idućega jutra imat boji doručak nego u sebe doma.

Dođe Mate u Goba prije negoli je sunce zašlo, jer nije tijo zakasnit na večernji obrok i, razumi se, i dobro otegnit opola iz Gobove drvene bukare.

Sidili su uz komin na kojemu je plancala vatra, pripovidajuć čalavije.

Došlo je vrime da se pođe na noćni počinak. Budući da nije bilo dosta posteja u kući, Gobo i Mate su spavali na slamici napunjenon kukuruzovon slamon i to na tavanu, a pokrili su se sukancon i bijacon.

Prvi pivci zapivali, a Mate ne samo da je bijo budan već i naoružan planon. Protegne se Mate i bubne Goba lakton pod rebra. Počne Gobo jaukat.

-Mrtve ti tvoje, ubi me!

-O, oprosti mi gospodaru, klapijo san ružnu klapnju!

Gobo nije bijo u stanju poći na Krupu sić takje. Mate je pokusa doručak i okićen još jednin nestašlukon otiša prama Klancu, pivajuć!

Petra je poznavalo stanovništvo Makarske i sela oko nje. U ranon mladosti ko nestašnog momka, a kasnije ko vridnoga težaka i radnika.Visok ko jela, jak ko masiv Biokova, iz kojega je ko mnogi stanovnici makarsko-primorski sela usisava srž mukotrpnog života.

Sestre mu se poudale, braća oženila, a tila roditeja mirno počivaju u grebu isprid crkvice sv. Martina u kamenitom skutu gordog Biokova.

Da izbigne bjedu i nevoju seoskog života, poša je na izučavanje zanata, kojeg nije uspio završiti. Posjeta mištana iz Australije mu je ulila nadu u boje sutra. Kratak sastanak i dogovor su učinili svoje i uskoro su on i Jubica s ditetom u pelenicama napustili dragi rodni kraj i voljene u njemu. Odlaze u nepoznato, u Australiju - zemju veliki obećanja.

Za vrime putovanja su se stvarali planovi za budućnost, koje je već poveziva s uspomenama, tek napuštenog doma pod Biokovom.

Brdoviti krš, burom savijene grane maslina i borova već se odvijaju u njegovim razmišljanjima.Voda na Vrbici, Sv. Ante u Proslapu, dolci u Stikovcu, loze u Zagumanju i vridna i vrlo svirepa mazga. Društvo, mladosti, serenade po selima od Velikog Brda do Podgore, lov tica pjevica, obaranje kamenja niz Ploševicu, Veliko i Malo točilo, ko i pravjenje zamke na putu za Biokovo.

Sve to i mnogočega drugog brujalo je njegovim mislima, poput makarske bure ili šiloka na morskon površini između otoka Brača i Hvara i kamenite makarske obale. Sad ji željezna grdosija nosi površinom nepreglednog oceana. Toliko su udaljeni od svega da više ne čuju ni krik galebova.

Napokon su ugledali kopno australskog kontineta.

U Frimantelu su ih dočekali njiovi mišćani. Bilo ih je skoro isto toliko koliko i u rodnomu selu. Sad je u društvu poznati te nema vrimena da nastavi lutanja prošlošću. Treba se suočit sa sadašnjosti.

Srdačno su primjeni od svoji mišćana. Smišćeni su u stan i već je idućega jutra zasuka rukave i privatio se posla. Radio je na instaliranju elekrične mriže po zgradama. Posal je obavja s lakoćon i iskustvon, ali se nije s njim pomirio. Osića se ko pas na sindžiru. Oduzeta mu je sloboda.

U rodnomu selu je živijo slobodnin životon. Brâ je smokve i masline s cabala, pijo vodu s Vrbice, ili iz Proslapa. Po biokovskim proplancima nosa je opasanu vriću oko pasa i priko ramena, te sa srpon u ruci traga za ritkon travkom u planinskomu kamenjaru. Privrća je škrtu zemju s motikon i mašklinon po cili dan, više gladan nego sit i žejno očekiva sumrak, ne da bi se odmorijo već da bi se pod okriljem noći sasta sa svojin mišćanima, da bi zapiva u njiovom društvu, a nakon toga u ranin urama jutarnjin potajno srijo svoju voljenicu.

Sad spruža i vezuje žice po zgradama. Nema mira ni zadovojstva u načinu rada ni živjenja.

Zove ga sloboda. Zove ga želja, isto ka što zove more mornara. Obuzet tim

mislima, nije ni obraća pažnju da ovlada jezikon naroda među kojin žive.

Za vrime praznika srita bi se sa znancima i upoznava do tada nepoznate mu jude. Među njima je upozna čovika, koji je posidova poljoprivredno dobro nedaleko od Frimantela i želijo ga prodat. Jedan njegov mištanin je posredova vršeći privod s engleskoga jezika na hrvaski i obrnuto.

Od tada su se njegove misli svele na jedno - da kupi tu zemju i u nju uliva pot i napor. Da trudon olakša življenje. Već je sutradan positijo advokata i izrazijo želju da kupi zemjište.

Kad je njegov advokat stupijo u vezu s advokaton prodavača zemjišta, taj nije prista na prodaju pošto kupac nije ima dovojno munite da položi pridujam. Nakon duži dogovora i pregovora ugovor je ipak sklopjen i potpisan. Položeni predujam, virovali ili ne, iznosio je svega jedan australski dolar.

Još jedanput kufer u ruku i dite u naramak. Zbogon grade, tamnice juska! Slobodan san.

Iđemo na zemju. Odazivan se zovu majke prirode.

Pun poleta i vire u sebe i svoju snagu, za sobon je ostavijo nejusku utrku za bogastvom, u kojon su mnogi pregaženi.

Došli su na zemjište. Tu kraj puta pod sunčevon žegon stoji trošna kućica, koja u mnogome naliči na planinski stan na rodnon mu Biokovu.

Njegovo srce je počelo otkucavat normalnijin tokom. To zemjište nije bilo odavno obrađivano. Panjevi osušeni cabala su ležali razbacani, poput kamenja u dolcima na Stikovcu. U njiovim gnjilin šupjinama krajevali su mravi, crvi i pauci. Umisto zastora na ponistran, okna su paučinon ispletena, a sunce je vrućinon razmaklo komišure između dasaka, ne samo na zidovima već i na podu kuće. Pod pritiskom njiovi tilesa pod jin je škripanjen nazva dobrodošlicu. Lateni krov je nagrizla rđa, isto ko i pjover, koji vodu nečesti kiša vodi u oveći rezervoar na čijen se dnu skupijo talog od gnjiloga lišća.

Nisu očekivali vilu kraj mora niti dvorac veleposjednika. Rođeni i odresli u jadu i čemeru, odma su se privatili posla. Najprije su popravili krov, a zatin očistili rezervar. Nije jin tribalo zvat majstora. *Nevoja je naučila Marka...* - tako kaže jedna od naših narodni poslovica.

Tribalo je varat zoru i na ti način izbigavati skoro nesnosnu vrućinu australskoga podnebja.

Ustavali su se prije zore, naranili dite i ostavjali ga u posteji, te nakon doručka alat u ruke i na pročišćavanje zemjišta.

Kad bi zvizdan zapeka i pot griza oči, Petar bi reka Jubici: - Ti ajde kući, promini ditetu pelenu, narani ga i parićaj štogod za večeru. Ja ću još malo ostat radeći.

To *malo* se protezalo često do sumraka i tako je bilo iz dana u dan, dok nije cili posid izgleda ko đardin isprid Kačićeva spomenika u Makarskon.

Jubica bi trčuć odila kući, znajući da nejako dite nisu smili ostavit na milost i nemilost. U srcu jon je tuga vezivala gropove, koji nisu mogli proticat krvnim sudovima.

U takin trenutcima njezinin mislima su se redale uspomene iz prošlosti: *Mene*

moja mater nije ostavjala samu dok je po planini ili u Primorju obavjala posle s ocon.. Uvik je brižno babino oko pazilo na me.Oh, Bože, zašto, zašto vaki život. Zašto? Zašto, i to u tuđini?

Već stotinjak metara od kuće čula je plač diteta. Njezin strav je ublažijo taj plač. Zov pomoći. Iako je vrućina uzavirala, ne samo tilo diteta već i pokućstvo u kući, ipak se nisu usuđivali ostaviti pritvorenu ponistru zbog zmija otrovnica, koji je bilo napritek u tomu kraju. Otvorila je vrata i potrčala čedu, koje je upotjeno, zamazano i obliveno suzama izazvalo vrile suze na materine jon oči.

Njezino uznemireno srce odbija ludo. Oće da jon prolomi prsi, ni sama ne zna - od veseja ili tuge. Redali su se dani, sedmice i miseci, i način življenja se je polako minja i to uboje.

Kraj one trošne kućerače sagradili su novu. Iz pota je nikla i reste njiova nova, može bit boja i sritnija budućnost.

Ćer jin je podresla i veselo skakuće među raslinjen oko roditejski truda.Roditeji je promatraju s ponoson i pri tomu pomišjaju, oće li je ikad vidit baba i dide?

Teretnjaci stižu i odvode njiov proizvod na gradsku pijacu. Od prihoda plaćaju dug i održavaju sebe. Ostali dijo zarade polažu na šćednu knjižicu, a ponešto pošaju i kući svojima.

Izašli su iz ekonomske krize, te povrimeno posjećuju rodbinu i znance u gradu. Jučer su usput stavili oglas u novine. Namiravaju prodati zemju.

Uskoro je doša kupac. Ugovor je potpisan i zemja prodana.Nakon toga gorkoga iskustva, čovik bi mislio da će se Petar i Jubica ovoga puta uvatit lakšega posla. Ali, ne. Jopet su kupili neobrađivu zemju.

Otvrdli su žuji na njiovin rukan, a kičme jin ne pucaju pri savijanju. Njiova radinost i voja su pobjeđivali sve, jer su međusobno vezani najčvršćom vezom judskog života. Međusobna jubav ji je vezala. Na novomu posidu su izlivli pot i koristili ranije stečeno znanje. Pored toga ojačali su i međusobnu ljubav, dileći je s još jednim ditetom, što ji je ponukalo da se oproste za zemjištem i radon u povrtlarstvu.

Jopet oglas u novinan, potpisivanje ugovora o kupoprodaji, traženje posla i stana među betonskin blokovima zgrada i tvornički fumara.

Uskoro su uložili uštođevinu u vlastitu kuću nedaleko od brodskog pristaništa u Framantelu.

Tvornički posal je Petra ponovo lišijo slobode, ali taj jaram oko vrata je blažila činjenica da nakon završeni osan uri posla može otić kući svojon obiteji ili se povrimeno sastat sa svojin prijatejima i znancima.

U društvu s prijatejima i znancima često se razgovaralo o danima provedenin u staromu kraju, ditinjstvu i stečenomu prijatejstvu s onima od koji ji je sudbina ružno otrgla.

Jedne večeri je u društvu došlo do razgovora, i spomenut je Petrov prijatej, koji je dvi godine nakon njegova odlaska iz domovine emigrira na Novi Zeland.

-Otkud ti poznaš njega? - upita Petar Ivana.

-Mi smo zajedno odili u šegrtsku skulu u Makarskon! - odgovori mu Ivan.

-Imaš li njegovu adresu?

-Neman, ali ako ti potribuje, ja ću pitati moje goste iz Aucklanda. Oni Martina dobro poznaju.

Te je večeri Petar u mislima obnavja prošlost, te je nakon večere nazva Ivana, a on mu dâ Martinovu adresu. Nakon toga je sijo za stol i počejo pisati pismo prijateju iz mladenački dana. Sutradan za vrime tvorničkog odmora, Petar je odnijo pismo na poštu i uputio ga Martinu u Auckland. Martin je sa ženon Maricon i dvoje dice već godinama na Novom Zelandu.

On je nikoliko puta šava pismo na Petrovu adresu, ali nikad nije dobijo odgovor. Po povratku s posla, jedne večeri Martina je je dočekala na kućnin vratima Marica držeći u ruci pismo, te reče:- Kladin se s tobon da nećeš pogodit od koga je ovo pismo.

-Šta da pogađan. Kaži mi od koga je?- upita Martin Maricu.

-Od Petra i Jubice iz Australije - uzbuđeno će Marica.

Martin nije mario oprati ruke, već je sijo da pročita što mu prijatej piše. Među ostalin pisalo je: „Nisan moga, a niti virujen da imaš bojega prijateja od mene, a pogotovo ne u Australiji."

Mislijo je na Ivana.

Posli večare Martin je sijo za stol, da odgovori Petru na pismo. Osića se je neobično sritan i zadovojan da se je njiovo prijatejstvo iz ditinjstva napokon obnovilo. Te puste godine u tuđini i česta sićanja na prošlost stvorile su prazninu u njegovu srcu.Ta je praznina dilomično popunjena, nakon što je dobio Petrovo pismo.

Nakon nikoliko izmjenjeni pisama, ugovorli su sastanak u Frimantelu.

Martin i Marica su uzeli godišnji odmor i pošli u posjetu prijateljima.

U Melbournu su imali predah između letova, to je Martin želijo iskoristit i nazvat Petra, i kazat mu kada sliću u Perth.

Još uvik nije virova, da je istina što se s njime zbiva. U uzbuđenosti je umisto Petrova telefonskoga broja, Martin nazva Ivanov telefonski broj.

-Halo.

-Halo - čuo jer odgovor ženskog glasa s druge strane.

-Jesi li ti to, Jubice?

-Ne. Ja mislin da ste nazvali pogrešan broj.

-Pričekajte, molim. Pozvat ću oca na telefon.

Sad je Martin razgovara s Ivanon umisto s Petron, ali se sve dobro završilo, jer je Ivan nakon njiovog razgovora nazva Petra i prinijo mu Martinovu poruku.

Nakon što su sletjeli u Perth i prošli kroz carinu, Martin je spazijo Ivana na čijem je obrazu bijo osmijeh širi od najširijega oceana na svitu.

Zagrlili su se ka braća, a nakon toga, Ivan mu reče: -Ja san mislijo da ti je Petar prijatej, a ka šta i sam vidiš, nije te doša ni pričekat.

Istog trenutka je Martin spazijo Petra, priko Ivanovi pleća mu viri glava. Izraz na njegovu licu svidočijo je radost i bol. Radost što se nakon toliki godina srijo s prijatejen iz ditinjstva, i bol što se to zbiva daleko u tuđemu kraju i među tuđin sviton.

Uslidijo je još jedan zagrjaj. Još jedan stisak ruke, pri čijem dodiru su, i bez jedne riči, rekli puno više nego riči mogu izreć.Nakon kraćega razgovora Ivan je otiša svojon kući, a Petar povejo Martina i Maricu u svoj dom, u kojemu je Ljubica nestrpjivo čekala dugo očekivani susrit s prijatejima iz mladenački dana. Opet zagrjaj, pojubci i stisci ruku.

Petar i Jubica su prijateje upoznali s ćerama, sinon, zeton i unukon, a nakon toga će Petar prijatejima: - Dobro nam došli, prijateji! Došli ste svojima i u ovon kući se osićajte ko u vlastiton!

Kako su snažne i dirljive te riči! Stol je bio postavjen i na njemu toliko rânē, da bi se moglo naranit dvadeset gladni duša. Prikriven je bilon tavajon na kojon je Jubica činila ažur dok je čuvala ovce u Podvinju. Marica je tavaju na prvi pogled poznala, ko što zajubjenik pripozna, svoju voljenicu, te one dvi već o tome radosno čavrjaju. Petar je nalijo žmuja s vinon iz vlasite konobe i vlastitoga učinka.

Svako od nji je drža svoj žmul u ruci, te Petar nazdravi: - Na zdravje i produžetak našega prijatejstva!

Sili su za stol. Martin je stavijo ruku priko Petrova ramena i tijo mu šapne: - *Lipo moje Makarsko more.*

Petrov slatki prvi tenor je povejo tijo, tu njima omiljenu pismu, a Martinov pokušaj da ga pivanjen prati je bijo gubitak vrimena. Glas mu je zasta u grlu, a sićanja na dane prošlosti izazvali su suze u očima. Nakon obilne i znalački pripremjene večere, žene su oprale i pospremile teće, roštere i pjate, nakon čega su se pridružile ostalima i ukjučile u razgovor, koji se protega do rani jutarnji ura, ko i davno u straomu rodnomu kraju, kad su Petar i Martin u društvu ostali drugova pivali serenade pod ponistran divojaka, ukjučujući Jubicu i Maricu. Radi toga su jin i mišćani dali ime Budilice.

Evo i komentara pokonjega Marina Ivanova. *Divicu van Mariju, nedate mi spavat, ali ne mari. Dođite i probudite me jopet i to u bilo koje doba noći ili jutra.*

Idućega jutra i nakon doručka su im se razvezali jezici.Riči nisu više zastajale u grlu.

Uzbuđenje je dobrin dilon pribrođeno.

Petar i Martin su jopet pokušali zapivat. U Petrovu je pivanju Martin primjetijo veliku prominu. Izgubjena je melodija rodnog jin kraja.

-Ma kako si moga izgubit našu melodiju? - upita Martin Petra. -Pari me se da pivaš ko lugarin kad poprimi veraš od grdelina.

-Pivan u klapi Korčulana. Jedini san stranac među njima i tako san prisiljen pivat kako i oni pivaju - odgovrijo je Petar.

Prije polaska Martina i Marice u posjet prijateljima u Frimantle, znali su da nikoliko njima poznati obiteji žive u Frimantelu, ali kad su došli tamo, unda su bili prijatno iznenađeni pošto je tude bilo puno više njima poznati.

Petar i Jubica su ji vodili u posjete, a kada bi ostali doma, unda su bili posjećivani.

Nedaleko od Frimantela živijo je Pertov badženjak s obitelji. Uzgajali su verduru. Jedan od njiova tri sina je ima zaruke, tako su Martin i Marica imali priliku prisustvovati proslavi. Na toj gozbi je bilo razgovora, šale, pisme a spize i pića do

mile voje i priko.

Doša je red, da posjete Ivana i njegovu obitej. Ivan i njegovi su živili na Osborne parku. On je pozadi kuće sagradijo i kućicu u kojon su mu se legli grdelini, verduni i kanarinci.

Dok je izučava maranguski zanat, svakoga jutra je najprije triba naraniti tice, koje je meštar Stipe čuva i pazijo ko zenicu oka. Tako je i Ivan ponijo sobon tu tradiciju, čak u daleku Australiju.

Gosti su upoznali Ivanovu ženu Veru i njihovu dicu, i nakon što su počašćeni ukusnin obrokon i napitkon, poveli su se razgovori o danima u mlađin godinama života. Bilo je riči o tome kako su Ivan i Martin svakog popodneva pred početak školske nastave, ispred crkve sv. Marka, ko i mnogi drugi šegrti, gonjali krpaš, da bi se razgovor nastavijo o lovu tica i mnogo čemu drugomu.

Razgovori su ji vraćali unazad u vrimenu i prostoru.

Vic o Svetomu Anti

Dok je Ivan priča malu uzbudljivu čalaviju, Vera ga je prolazeći mimo lagano tuknila dlanon po glavi,a on će na to: - Ne tuci me po timenu, nisan ja kip svetoga Ante!

Martin je bio znatiželjan te je zamolio Ivana da dokrajči započeto pričanje, i Ivan nastavi: - Jedan ne mnogo poznati kipar je napravio kip Svetog Ante i podesijo ga tako da kad ga se udre po timenu da mu se dolikerac podigne odora.

S time je čalavija dokrajčena i izazvala malo smija.

Prilikon posjete znancima iz susjednoga sela, Petar je predložijo da Martin glumi kupoprodajnika kuća. Nedaleko od njiove kuće je zaustavio auto.

-Ajde tamo i ako budu kući, pitaj je li jin kuća na prodaji.

Ostali su sidili u autu i čekali na ishod varke.

Martin pokuca na vrata.

-Koje je i što ste htjeli? - upitala je Suzana.

Martin će na to: - Ja kupujen i prodajem kuće i rečeno mi je da je vaša na prodaji!

Martin je govorio na engleskom jeziku.

Suzanin muž Marin je sidijo u ladovini iza kuće. Prisluškiva je njiov razgovor, te zapita Suzanu: -Ma, ko je to?

-Jedan čovjek, pita je li nan kuća za prodaju.

-Pošalji ga u smokve, i to bez krtola! - reče Marin.

Martin se nije moga suzdržat i počejo se smijat.

Pozvan je u kuću, a ostali suputnici su jin se pridružili i nakon pozdrava sili u ladovinu, prijatejski primjeni i počašćeni, a za tin započeše razgovor.

Marin i Suzana su bili iz Martinovog susidnog sela, tako su svi jedni druge poznavali.

Obojica su bil trvdi težaci.

Suzana još radi, a Marin je od velikog truda, što po ledenicama Biokova, što po teškim radovima u tuđini, teško povridio kičmu, te jedva oda.

Dok su grickali ponuđeno i uživali ladni napitak, čujo se je neugodni krik papagale, koja je uz pasa, kokoše i kanarince bila domaćinima obitej.

Suzanina priča o papagali

-Jedan dan, dok san se vraćala s posla, spazila san je na cesti. Ležala je zgrčena uz kunetu.

Smililo mi se na nju, uzela san je i donila kući. Nakon šetemanu dana se okoperala i odunda s njon nema neprilika, osin toga šta puno prkja.

-Je li govori naški ili ingleski? - upita je Marica.

-Ko će je naučit ingleški? Govori naški ko i nas dvoje! - odgovori Suzana.

-Ali mi ti govorimo engleski! - reće Marin.

Razgovor je prikinio krik papige: *Suzana, Suzana! Đava te odnijo! Daj pasu kruva!*

Nakon tog posjeta i po povratku u Petrov dom, Petar je nazvao zajedničkog jin prijateja u Makarskon.

Petar, Martin i Jakov su uspostavili prijatejstvo u ranin mladenačkin danima.

U kući di Jakov stanuje je zazvonijo telefon.Njegova ćer je podigla slušalicu.

-Halo! - čuo se njezin glas.

- Želio bi razgovarati s Jakovom.

- Pričekajte malo, molim. Pozvat ću ga.

-Ko je to? - upita je Jakov.

-Ja, Petar. Zoven iz Australije.

Uzbudjivi razgovor je nastavjen i Martin je s uzbuđenjen čeka da razgovara s prijatejen iz ditinjstva, koji je bijo prijatno iznanađen pozivom dvaju prijateja s druge bande svita.

Po zvršetku razgovora s Jakovom, Petar i Martin su nastavili razgovore o provedenin godinama u tuđini, dok su Jubica i Marica pripremale crnu kavu.

Petar je priča o posjeti Jubičini roditeja.

-Da. Nji dvoje stari su bili kod nas lani. Ostali su samo četri miseca. Nisu se mogli ovde obiknit, zbog velike vrućine. Po njiovin ričima ovde je lipo i dobro, isto su nas nastojali prišvadit da se varatimo k njima u domovinu.

-Misliš li se vratiti? - upita ga je Martin.

-To je vrlo škakjivo pitanje! - odgovori on.

-Jedna ćer se udala. Imamo i unuku, a druga će se skoro udat. Ma kako mi možemo ostaviti nji u tuđini, pa da nam srce za njima vene, kao što vene našin roditejima za nami? Dogodine ja i Jubica iđemo u positu.

Dani su prolazili i vrime je došlo da se Martin i Marica zafale prijatejima na gostoprimstvu, oproste s njima i vrate u Auckland, te se dogovoriše o idućen sastanku koji neće biti ni u Australiji ni na Novom Zelandu, već u rodnom jin mistu, u Makarskon - biseru Jadrana!

Iduće godine, u početku studenog miseca i nakon pune dvadeset i dvi godine osustva, ponovo je pisma Budilica probudila strme padine Biokova. Sela su skoro opustila.

Zajednička radost triju prijateja je trajala svega nikoliko dana, ali njiovo prijatejstvo će uvik sjati, ko i sunce nad voljenoj jin domovinon!

DALMATINSKI TRAMVAJ

Dobro se sićam jednoga magarca u momu selu. Bijo je tako aran, da njegov vlasnik nije bez njega moga ni zamislit opstanak, a pored toga i toliko omalovažan, da mu čak ni ime nije nadijo!

Magarac! Koliko puta judi, digod u šali, a digod u zbilji opetuju naziv te beštije.

Ako kogod nije nadaren dobrim glason, a u isti se uobrazi, obično mu se kaže da ima glas ko magare, što govori samo za sebe kakav je magareći glas. Kad netko načini kakvu glupariju, jopet ga se usporedi s magareton.

Mi Dalmatinci smo od pantivika tragali trbuvon za kruvon i proturali se kroz život raznin krajevima, ne samo naše već i drugih zemaja, te su mnogi za nas rekli da smo iz kraja di magarci žive. Ili boje rečeno - Dalmacijo, zemjo magaraca!

Dalmatinski krš pruža naoko samo jedno, a to je patnju, koja je prouzročena oblikom i građon njezina tla.

Ni sva magarad nisu ista. Ono, bezimeno, šta ga ja znan, bilo je magare nad magaradima. Taj je magarac bijo je oko 120 centimetara visok, dug i mršav. Njegov povor je bijo ulegnut na sridini, što je omogućavalo ugodno jašenje na njemu, bez samara. Njegove duge i uspravne uši su odražavale snagu i ustrajnost. U njegovim očima se odražavala pokornost i jedna vrsta osobite beštinjske nježnosti. Od povora priko lopatica, pa sve do kolina prvi nogâ sivkasta dlaka je ojačana tamnijin koluron.

Rep mu je izgleda ko metla za metenje privraća, napravjena od metlara koji je rastao u našemu kraju, bez ičijega truda. Bilo je vrlo ekonomično to skromno stvorenje. Naramak lozova pruća, rukovet trave, šaka mekinja, stručak kupusove korenice ili bilo što, što se može magarčevim zubima pregristi. Sa svin je on bijo kuntentat.

Još jedna izreka našega svita govori o tomu koliko je magare važno u našemu pasivnon i krševiton kraju. Ona kaže - *tko nema magare, sam je magare.* To znači da sve one teške magareće posle mora radit sam.

Za mnoge je čudan i neobičan život judi našega kraja. U svakomu selu je obično bio makar jedan čovik koji je u većini slučajeva bijo samouk i obavja mnoge stručne seljačke poslove. Tako je u mome selu živio barba Joze, koji je bio meštar svakoga zanata. Bio je visok, tankovit i koštunjav. Svaki mišić na njegovom tilu je bijo čvršći od čelika. Oda je uspravno i žustro. Pot na njegovu čelu nije značijo umor, već ostvariti životnu dužnost, koja mu omogućuje da održi uzorno svoje siromaštvo i osigura svojon obiteji makar donekle udoban život. Često san ga promatra dok je u konobi iskaziva svoju stručnost. Upotrebjavajući prilično primitivan alat, on je oblikova komad grabova drva u glavić za samar. Istesa je drvo u oblik slova U, poluzaobljenon dilu glavića je iskopa dva ureza u koje će kasnije postaviti po jednu prtenicu. Nakon toga je urezao još po dva ureza na svakoj strani glavića. Glavić je dovršen, a sad je na redu krstac, koji će zauzesti svoje misto na stražnjem dilu magarećega povora. To je bio prilično složen posal. Triba iskopat izrez u jednomu komadu drva, tako da bi se drugi komad moga kroz njega provući i na ti način

napravit krstac. Sve to nije prestavjalo nikakvu poteškoću barbi Jozi. Na redu je da se kopaju još po tri rupe na svakoj starni krstaca, di će se uložit prtenice. I to je barba svlada, a sada pravi prtenice. Drveni dio samara je dovšen. Tude kraj njega na jednoj bačvi je pribačen komad domaćeg sukna, koji će barba rabit za postavu samara. U nju će poredat nikolio ručica zimične slame. Eno i nje. Leži na zemjanom podu konobe.

Barba uzme nožice i sukno i počne krojiti. Neobična je sposobnost barbe Joze. Tek što je iz ruku ispustio marangunski alat, privaća se krojenja. Za svega nekoliko minuta sukno je skrojeno i postavjeno na izvrnuti samar. On sad uvlači slamu u suknenu navlaku, uzima iglu samaraču, uvuka je u nju špag i šiva. I kako je vičan, on to sve obavja.

-Ajde, mali, dovedi magare! - zapovidijo je barba sinu Stipi.

-Oću, ćaća! - odgovori Stipe, te izađe iz konobe.

Stipe je bio svega šest godina star, za svoje godine nedovojno visok, a ni razvijen. Poslušno i dobro odgojeno dite.

Nikoliko minuta kasnije, Stipe je sjašio s magareta, kojega je dovejo na prvu provu. Dovatio je samar i tio da ga stavi na magare.

-Čekaj! - kaže mu otac, koji uzme samar i stavi ga magaretu na pleća.

Magare je stalo skoro nepomično. Gledalo je priko oka samar i ka da se smijucka. Možda je pomislilo kako će da se ponosi sa samaron. Stalo je mirno, kao janje, dok je meštar očima obilazijo i rukama opipava sad pridnji, sad stražnji dijo samara, kako bi se uvirio da samar dobro paše.

Barba je upro kolinon u stranu samara, dok je steza poprug. Zatin je otiša iza beštije, podiga jon rep i provirijo jesu li pove na pravomu mistu, a magare ko magare!, reka bi da ga se ni najmanje ne tiče šta se tude događa.

-Donesi one ploče - zapovidi otac sinu Stipi.

Evo ga, sad potkiva magare. Naprosto je nemoguće virovat za što je sve barba sposoban.

Nakon toga uspilog posla, barba će sinu: - Sad će se ova beštija uobrazit. Prvi samar, pak čak i prve postole, i to sve ganjc novo! Ja nisan obujo postole do osamneste godine starosti, a ni unda nisu bile nove nego polovne! - zaciri se barba.

Magare je privezano u debelu ladovinu iza kuće i s gušton gricka lozovo pruće. Tude kraj njega za maslinu je privezana koza. Ona je već proždrla svoj obrok, pa nasrće na magarčev. To gleda barba i očito se juti, šta je koza tako ne samo proždrljiva već i sebična.

Pokuša je već nekoliko puta da ju oduči od te navike, ali koza ne popušća. Kozino ponašanje se popelo barbi na vrh glave, te reče: - Stvori me, Bože, u magare, da joj saspen zube u grkjan.

Oh, kako san sritan i zadovojan. Novi samar, praće i konopi, a još k tome nove potkovice. Gazda mi je da i pruća da grizen i vezao me u debelu ladovinu. Ovo je život - pomisli magare.

Kad evo ti prve njegove nezgode. Donijo barba brimenice, pa oće da tovari magare. Natovari jednu stranu, pak drugu, odriši ular i povede magare za sobon.

Tamo, izvan sela je izvor, s kojega smo se opskrbljivali vodon, i sad barba vodi magare na prvu probu.

-Dosta san te badava ranijo, sad ću vidit koliko si vridno - reče barba poluglasno.

Dok su prolazili kroz seoske komšiluke, niki su judi izašli iz kuća da vide kako se magare ponaša pod prvim tereton.

-Lako je sada, Joze, dok su brimenice prazne, kad se budeš vraća kući može biti neprilika - dobacio mu je jedan od seljena.

-Istirat će njemu piz vice iz stražnjice! - reče barba.

Magare je to slušalo vođeno na oglavu.

Kad su brimenice bile pune, barba ji iznese i stavi svaku na oveći balvan, među koje je priveza magare, u slučaju da otkaže poslušnost. Odmota konope i spusti praće, jopet proviri poprug i tek što je tjio da počne tovarit, magare zareve i to kako triba da vaja.

-To ti oćeš da navistiš novu eru svoga stvaralačkoga života! - reče barba.

Jedna je brimenica već natovarena. Barba je podupre sa soraćon, te pođe na drugu stranu da bi natovarijo drugu. U tomu trenutku se je magare škivalo, soraća se izmakla, a brimenica pritegne samar na zemju.

U jutnji je barba zabeštima, ali ne na rvatskom nego na talijanskomu, jer je virova ako beštima na tuđemu jeziku da naš Bog to neće razumit, šta znači da u tome ni nema grija. Ali kad je vidio kako iz brimenice curi voda i to ne na čep, onda je pridoda onon beštimji i još nji.

-Da ti nije ovo prvo brime, izmlatijo bi te ko magare - glasno će barba.

Nije bilo druge. Izlijo je ono malo vode šta je ostalo u razbivenon brimenici, priveza je na samar, zametnuo se s punom brimenicom i povejo prazno magare kući.

Putem je barba srita mišćane, koji su iz znatiželje pitali što se desilo. Barba je nikolicini od nji ispriča cili udes, ali su ga daljnja pitanja razjutila, pa je na kraju odbijo da o tome zbori.

Došli su kući. Barba je skala brimenicu s ramena i onako zapuvan i jut povejo magare iza kuće, ali ne da ga priveže u ladovinu već da mu pokaže kako će se ubuduće ponašat pod pizon.

Prebira je kamenje, dok je među njima naša dva kamena podesnog oblika, koje je moga staviti u praće i povezat konopima. Jopet je ponovio istu radnju, ko i ranije na izvoru, a i soraća mu je bila pri ruci. Sad vodi magare natovareno s dva kamena, tamo-vamo isprid i okolo kuće, ko da paradira s njime.

Magare oda mirne duše destošo i pomno. Nakon oko tri kvarta od ure dojadi to barbi, a možebit i magaretu, ali iz magarećega ponosa ili tvrdoglavosti nije tilo dat barbi gušta i odat mu da je savladno iako su me se upotila pleća i pozadi ušiju.

Povejo je barba magare jopet iza kuće i rastovarijo ga. Magare je odanilo.

Barba je uša u kuću. Bez riči sijo na tronožac i krajevima košuje otra pot s obraza i čela.

Gori, pod borom, magare, ko da vrši pokoru. Oborilo je uši i glavu. Osićalo se ne toliko umorno, koliko i krivin, a i poniženin.

Ma nisan ja to otimice ono učinijo. Kako judi ne mogu svatit, da svak mora proć

kroz niku vrstu školovanja. Šta ovaj moj gospodar misli? Istina, rođen san u pitomomu kraju, ali ne i s malon maturon. Ako on oće da mu budem pametan i poslušan, triba da me odgoji! Ja ipak mislin da smo danas obojica makar ništo naučili. Dakako, moglo je biti i bez svega ovoga, ali san i od judi čuo kako kažu „nije se nitko naučan rodijo."

Dok je magare o tomu razmišjalo, s neba je zvizdan peka tako žarko da su se od vrućine rastvarale šušarice na biloboru, pod kojin je bijo privezan. Pucketale su ka neumski duvan, dok izgara u smotanu španjuletu. Oko šušarica su se vrzala dva grdelina u nastojanju da se domognu masni simenki, kojin bi naranili sebe i svoje žuto kjunce u gnjizdu. Mužjak je na vrovku obližnjeg bajama i batudon nagovištava samcima da je sa svojon ženkom sritan i prisritan a i s mladima u gnjizdu. Osin njegova pivanja nije se čulo ništa, nego odbijanje podneva s kanpanela makarske crkve svetoga Marka.

U tomu trenutku magare je zivnulo, a nakon toga zarevalo, tako da su uplašeni grdelini odletili s bora i bajama. Nakon kratka leta zadovojni roditeji su sletili u bilizini gnjizda, tijo i oprezno.

Kad su se uvirili da ne priti nikakva opasnost njima ni njiovim madima, ženka je sletila na gnjizdo. Čujo se nježni majčin zov. Iz gnjizda su izvirila četri žuta kjunčića, u koja je majka brižno ubrizgavala ranu. Tamo malo daje mužjak jopet obara batude. Divota je slušat njegovo pivanje.

Gnjizdo se jedva primićivalo sa zemje. Nji dvoje su ga majstorski ugradili između tri mladice, čvrsto ga povezali oko nji, tako da ni poznata makarska bura ne može da ga obali. Unutrašnji dijo gnizda su obložili travon i peludon, tako da je meko poput kušina punjena s perušinan.

Barba je s obiteji završava užinu, a nakon toga su pošli na poslipodnevni odmor. U to doba dana je tako vruće, da se vanka nikakvi posli ne mogu obavjat.

Oko pet uri posli podneva, barba je jopet priša svojon napasti - magaretu, koje ga je priko oka kužilo.

-Ajde, mrcino jedna, jesi li se naplandova?

Odrijšijo je oglav i povejo magare prid kuću. U drveno vidro mu je ulijo vode, stavijo u nju malo soli i mekinja, što je magare s užitkon popilo, a unda ga je barba povejo u Zabrđe na ispašu. Čin su zamakli za kućni kantun, barba je uzjašio na magare. Noge su mu dosezale skoro do zemje, a nije ji moga stavit u praće, jer bi nako zgrčen zadobijo još veću kostoboju. Ni on, a ni magare nisu znali kako će se to sve skončat.

Samar je nov, a magare nije višćo pizu. To je barbu mučilo, a magare su mučile druge brige. Možda bi on i želijo otarasit se tereta, ali u isto doba nije se tijo jopet zamirit svom gospodaru jer, oćeš-nećeš, nji dvoje će provest mnoge godine dileći i životne zgode i nezgode.

Sve se završilo bez ikakva udesa. Dok je barba na ledini slazijo s magareta, sam sebi je poluglasno reka: - Tako te ja oću. Ti ćeš, izgleda, ipak svatit svoju ulogu u životu!

Barba se privatijo posla oko čišćenja loza, dok je magare usnama privrćalo

kamenčiće i među njima tražio suncem oprženu travku.

Nije mu na niku ruku ni bilo do paše. Ponosno je podiglo glavu i zaklelo se magarećon kletvon da se neće više nikad obrukat prid gospodaron, i sve to u ime magarećega roda.

Vrime je prolazilo donoseć sa sobon razne zgode i nezgode, a magare se priviklo poslu. Steklo je povirenje svoga gazde i sve je išlo ko po loju. Priviklo se radu, ko magare na batinu.

Ono je poraslo u snažno i poslušno biće, pak je barba bijo ponosan na njega. Čak su ga i seljani međusobno falili, ali su ipak neki tvrdili da nije ni snažniji ni boji od poneke magardi u selu. Barba se najutijo na njiove primjedbe, pa je počejo smišljat kako bi on uvirijo one pametnjakoviće koji ne priznaju vridnost njegova mezimca.

Jedne nedije posli podne, dok je većina seljana bila na okupu i na putu iznad seoske crkve igrala na buće, barba je započejo razgovor o svomu magaretu, i strašno ga falijo, ko što cigo fali svoga konja. Iz te fale se rodijo oklad.

Barba se okladijo s jednim mišćaninon da njegovo magare može ponit dvi tone! Da bi dokaza svoju tvrdnju, on je posla u potaji sina Stipu, da pozove Tonu Jurinu i malu Tonu rođaka Ive. Čin su one dvi arivale, među seljanima je nastalo smijanje. Sile su na magare, a ono ji bez ikakve teškoće ponese oko stotinjak metara. Iako je barba dobijo oklad, koji se sastoja od litar opola, a oni nadmudreni se pravda da je on mislijo na dvije tone piza u kilima.

-Ponilo je dvi Tone! - reče barba. To ti, niti iko drugi ne može poreć!

Bilo je tude smija, a čula i sitna beštimja.

Magare je ositilo zadovojstvo svoga gazde. Čin su dvi Tone sašle s njega, podiglo je ponosno glavu, zavitlalo je po arji, te se bacilo zadnjin nogan u znak veseja, te da slavje bude časnije, tako glasno zareva!

Svi mali posli oko kuće su bili, kako su naše žene užale reć, rože i vijole, ali je došlo i godišnje doba u komu se kopa kunpir u planini. To će za magare bit pravo polaganje ispita!

Već rano, prije zore, barba je otvorijo vrata pojate u kojon je magare provodilo samotne noći sanjajuć o gosposkin magaradima i njiovon udobnon življenju.

Još dok je bilo pokriveno pulećon dlakon, mater ga je više nego jedan put upelila da bude poslušan i pokoran svomu gazdi i ako ne bude baš prave magareće sriće, da bi moga dospit u kakav cirkus ili zoološki vrt. To bi bio uistinu gosposki način življenja.

Sićanja na materine savite magaretu je prikinijo barba koji se pojavijo u vratima pojate. Vas prtljg je već natovaren na magare. Barba je vazejo oglav i stavijo ga magaretu na glavu, te povejo magare puten prama Biokvu.To ustvari nije ni bijo put, već više-manje kozja staza, ali svejedno - što se mora, nije teško!

Oko po ure otkako su ostavili Primorje, zora je počela potiskivat mrak. Iza magareći ušiju pot je oformijo čuperke dlaka. U očima su se nazrijele magareće suze, koje su ostavile trag od očiju pak sve do debeli magarći usana.

Prokleta gospodska magarenja. Ovo je pravi magareći život. To ono reče i prova malo zastat i odanit, ali ga barba onako, ka iz prijatejstva, tukne kolinon u stražnjicu.

Nema druge, treba odit naprid, pomisli magare.

Savladan je kozji put i nji dvojica su stigli iz Primorja na dolac u Biokovo nakon dvi i po ure odanja. Jutranja je rosa još ležala na oskudnon verduri. Na njoj je sunce sjalo ko suvo zlato. Nedaleko od doca u vrtači resla je bukovina. Otuda je dopirala jutarnja pisma kosića, koji ka da jin naziva *dobro jutro* ili pak dobrodošlicu. Gori u strani se čulo čevrtanje rebice.

To sve magare prisluškuje, dok barba skida potrepštine sa samara. Poprug je popušten, pove dignute iznad repa, a konop dignut s glavića.

-Vezat ću ja tebe, ko zna što je u toj tvojoj tvrdoglavoj magarećoj tikvi!?

Kako barba reče, tako i uradi. Čim se odmaka desetak koraka od magareta, ono se otrese, poput pasa, kad ga se polije vodon.

-*Oh, ipak se osićan prilično dobro, nakon sve ove životne kalvarije* - reče magarac, te počne pasti.

Barba se naradio do mile voje. Iskopa je sve kumpire i napunio tri vriće. Najboje kumpire je odvojio i zakopa u rupu na sridini doca. To će dogodine upotrebit za sime, ali ako ga koji dugoprsti i bezdušni seljanin ušpija di je kumpire zakopa, može se desiti da će ji idućega prolića uzalud tražit.

Ostatak kumpira, koji nije moga stat u vriću, barba je zakopa puno pliće, pošto će doć za koji dan da ji na magaretu dotra u Primorje.

Magare je promatralo kako se barba vrti oko napunjeni vrića, te je počelo promatrat njiove obujme.

-Pa neće vajda sve ono na me natovarit?! Je li on pri sebi ili ne? - pitalo je samo sebe.

Magare je već natovareno, pak barba stavi krst na se i magare prida se, te nogu za nogom i pođu prama primorju.

Magare se osića krivin, kada je vidilo da i barba nosi vriću krumpira na kostima, jer je ranije mislio da će to barba sve natovarit na nj.

Došli su do planinske čatrnje. Tude je barba spustijo svoj teret s kostiju. Zagrabijo je vode s jednin ulupjenin i zarđalin važon, napijo se, a unda napoji i magare.

Kad su došli na Štrbinu otkud se pruža divni pogled na more i otoke, magare se čudon čudi, koliko su visoko nad morskon razinon.

Odalo je polako i pažjivo, jer ako se opuze i zavaja u onu pustu provaliju, *adio Mare*! Neće mu više tribat pruća, vode ni makinja.

Sve je prošlo sritno i konačno su stigli kući u primorje.

Iduće nedije je bilo još više fale i ponosa. Po barbinim ričima njegovo magare je zavridilo misto među vrsnon magaradi.

Prolazili su miseci i godine i nji dvoje su upoznali jedno drugoga u dušu.

Magare nije više vođeno za sobon. Naučilo je put do svakoga barbina vinograda i maslinjaka, do svakoga pašnjaka. Najćešće je posićivalo izvor seoske vode i tu di je imao prilike srist se s ostalnin magaradima, koji su ka i on uživali u obilju truda i patnje.

Di god su njih dva odili, barba je uvik nosijo pod pazuon mažicu, dok ne bi na putu naša magareću ili konjsku izmetinu. Tada bi on to pokupijo, odnijo kući i bacijo

u bunju za gnjoj. S tim bi zagnjojio loze ili masline, ili pak bilo koje drugo raslinje svoga siromašnog seoskog imanja. U ono doba nije ništa propadalo, jer su svega bili oskudni.

Iako se magare razvilo u ne samo jako i poslušno već i pametno živinče, ipak ne panti koliko je puta prošlo kozjim stazama Biokova, noseći teret u oba pravca.

Nakon jednog povratka iz Biokova, barba je magare prid seljanima obasujo velikom falon, a pored toga i počastio izvrsnom večeron. Toga jesenskoga dana je pala gusta magla i prikrila sve oputine planinski brdina.

Dok je magare s užitkom grickao suvu ditelinu, s ponoson se smijuckalo i pričalo zidovima pojate svoj veliki doživjaj.

-Slušajte, vi zidovi! - vako je započejo, te nastavi: - *Da nije mene danas bilo, vi možda ne biste nikad više vidili onoga ko je vas ziđa.* Mislijo je na barbu.

Zidovi ka zidovi! Ne znaju da beside, ali znaju slušat. Oni su slični ruskoj ćurki. Ona ne zna govorit, ali zna mislit.

Magare nastavi: - *Danas smo bili u planini i tako je pala gusta magla, da se nije moga oščervat ni prst prid očima. Uputili se mi, a barba je mislijo da iđemo kući. Vodijo me je za sobon da ne bi zabandali, ali moja magareća pamet mi počela šapjat: Ne! To nije put prama kući ni primorju! Ja se počejo otezat, a barba još jače me poteže. On oće na jednu, a ja na drugu bandu! I na kraju kraja, mora da je barba izgubijo povirenje u sebe i povirijo se meni i mojon magarećon pameti. Baci on ular priko samara i polako za mnon. Kad smo došli na proplanak i izašli iz magle, ugledali smo more. Barba me od veselja pojubio među oči i to u moje pametno čelo i počejo od radosti pivat! Eto. Danas san ja njemu dokaza da ja pamtin boje nego on.*

Zidovi opet ka zidovi. Ni mukajeta.

-Ma šta, da uzalud tupin zube trudeć se da van ispričan najveći događaj u mom u životu.

Barba u taj trenutak uđe u pojatu da izvede magare i tako dokrajči njegovo pričanje gluvin i mutavin zidovima. Nije bilo potribe da stavja na magare oglav. Sve je oko kuće obraslo u korov. Pustijo ga je onako pustopašice. Ipak je s vrimena na vrime pogledava na onu mladu smokvu, koja je muku mučila da se otme iz korova, koji je skoro iskorenijo. Smokvina kora je prava poslastica za magarad bez obzira na to je li žive aristokratski ili običnim seljačkin životon.

Magare nije moglo sebi virovati, da ga je barba pustio bez oglava! Premda nije u svom magarćem razumu moga zakjučit što se dešava, ipak je primitio, ako ništa drugo, makar odlazak Stipe iz sela. Prisluškiva je neki dan razgovor između oca i sina. Stipe je nastoja da mu otac napusti selo i pođe s njime živit u grad.

-Ti, sinko, ajde! Ti si mlad i zdrav. Di ću se ja po moje stare dane vuć od nemila do nedraga po tuđin kućan i među nepoznatin i uzgornin građanima. Meni je ovde ne samo lipo već i dobro!

-Zar ne vidiš? Puno je judi napustilo selo. Ajde i ti. Jedini si osta u našem komšiluku. Nema nikoga da ti čini društvo.

-Kako da nema niko?! Nas dvoje, ja i moje vridno i pametno magare! - rekao je barba sinu.

Barba je sijo na oveći kamen ispred kuće i povlačijo tanke oblačiće dima iz zemljane lule, u kojon je pljuvačka cvrčila ko cvrčak prilipjen uz koru bora izložen ljetnjemu suncu. Misli barba o prošlosti i sadašnjosti, ali radi sinova pridloga ne ispušta ni budućnost s uma.

Što da radin? - pita je sam sebe. - Nisam ja u stanju prominit životni proces judi ovog vrimena!

Pri tome se sitijo i one uzrečice koja kaže: *Ko u vitar pjuca, na obraz mu pada!* Ma kako bi bilo da od danas ja koristim ono što je mene koristilo cili moj život. Vrime. Eto šta me koristilo – vrime! Zašto da ja njega ne koristin? Makarska je puna furešta.

Barba se sitijo još jedne stare poslovice, koja kaže: *Nije za magare sedlo.*

-E vala, budući da se mnogočega izminilo, ja ću nastojat tu poslovicu utrat u laž - barba će sam sebi.

Sutradan je barba pribra svoju odiću i obuću. Izabra je ono najboje šta je ima. Umijo je obraze, a usput se napijo te zdrave i likovite kraške vode, koja mu je ulila snagu u starački život.

Poša je prama magaretu s bruškinom u ruci, pak glasno poviče: - Doći ovamo, lipoto!

Nikada dotada on nije magare tako lipo oslovijo.

Počejo je češjat magare, a što bruškin nije moga skinit neuredne magarčeve dlake, barba je skida žujevitin prstima. Gladijo ga je podlanicon po glavi i počejo da mu tiho šapje: - Do danas smo bili ja, ti i planina! Od danas ćemo biti ja, ti, makarska riva i plaža!

Kad je magare čulo šta barba besidi, zvrtilo je glavon.

-Nećeš mi valjda nakon ovoliki godina virne službe otkazat poslušnost? - reče barba.

Magare je bilo više puta gonjeno ili vođeno u Makarsku. Često je proklinja uske betonske kale, ka i auta, koja su mu poneki put ogrebale stražnjicu u mimoilaženju.

Barba je već stavijo magaretu oglav, pak reče: -Iđemo, pravac Makarska!

Do Makarske je barba polako pivušio, a magare je iskoristilo priliku da još jednom razmišja o majčinon savitu. *Možda je ovo uistinu dan moga priporoda*, pomisli ono.

Došli su na Žbare. Barba priveže magare za bor i pođe u trgovinu mišovite robe da kupi sedlo.

-Kako ćeš kupiti sedlo bez konja? - Upita je barbu butiger.

-Kakav ti konj pada na um? Ja kupujen sedlo za magare! - odgovori barba.

-Oh, judi, judi. Ne prave se sedla za magarad - na to će trgovac.

-Slušaj, čoviče. Vrime se minja, nego pođite sa mnom na Žbare i uzmite miru, ja san nepismen.

Trgovac je tako i uradio.

Nikoliko dana kasnije u društvu svoga magareta, barba positi butigera. Platijo je za sedlo. Postavijo na magare i gleda s uživanjen kako magare *sitno kaluđerski* gamiži veličanstveno priko makarske rive i prama makarskoj plaži.

Nisu uspili doći ni do rive, a već su zaustavjani od furešta, koji su želili da se litretaju i stave dicu na magarća leđa.

Fotografski aparati su škjocali, a nakon toga je u barbinu žepu zvonila munita.

Na suncu litnjega dana sjalo se uglađeno sedlo. Stari oglav je zaminjen novin, koji je izrađen u šarama narodnog veza. Na njemu vise rese različiti kolura. Čak je jedan furešt magaretu poklonijo sunčanu špalteru.

U samo jednon ljetnon sezoni, magare je doživilo više avantura na plaži nego je na njoj bilo suncen izbiljeni i moren uglačani kamenčića.

Barba Joze ga je ranio iz ručno otkane i izvezene zobnice. Napaja ga iz čista i neotučena bronzina.

Milovale su ga nježne ruke i usput mu nudile bibite svi vrsta. Litretavan je u barci pod idron, u debelon ladovini biloga bora, dok su se na njegovu magareću glavu naslanjala polugola divojačka nidra.

Litu je doša kraj. Furešti su otputovali. Barba Joze i njegovo magare će provest zimu na selu i pripremat se za iduća lita, da i daje koriste vrime koje je prominilo juski i životinjski život na svitu.

OSTAVI TE PRKJANIJE

Duhovitost našega čovika i smisal za šalu sačuvani su u sićanju i napisano je puno toga šta je vridno otet zaboravu, sačuvati i pripričat mlađima.

Među tim je i ova pripovitka, koja govori o doživjau dvojice Zagoraca koji su došli u Primorje kupit soli.

Sili su svaki na svoju mazgu i put pod noge, priko Biokova teško prolaznin kozjin stazama u Primorje. I jedan i drugi su radili svoja težačka imanja, te se nisu nikada makli iz rodnog kraja,osin kad su bili na odsluženju vojnog roka, kojeg su oslužili u unutrošnjasti države. Na moru nisu nikada bili, a niti su ga ikada vidili, ali su šlušali svoje starije pričat o moru i to je za nji istodobno bilo ništo i veličanstveno i tajanstveno.

Privalili su put priko planine i evo ji na pogled moru.

-O, Jukane, ma pogedaj, žive ti vode! Može li čovik virovat da je ta lokva toliko velika?

Jukan nije bio pasija para, te će na to Mateši: - Ma znaš li ti, moj Mateša, da je ta lokva čak i slana?

Pustili su mazge da malo popasu, a nji dvojica su s velikin zanimanjen i čuđenjen promatrali more i otoke ponizane na njemu poput bisera na ogrlici prilipe divojke.

Bilo je litnje doba. Turizam unda nije bio dobro razvijen, ali su ipak poneki furešti uživali bućkajuć se u moru.

Jukan i Mateša nastaviše putovat i stigli su u misto.

Po priporuci mišćana koji su ranije dolazili u Makarsku, tili su pristat u Marije Leline, ali oni nisu bili jedini gosti i Marija je mogla primit samo jednoga od nji, a drugi je prista u Kate Tučepke, koja je živila tude u susidstvu.

Mazge su vezali za bor na Žbarama.

Bila je nedija i sve butige zatvorene. Sreli su čovjeka u Kalalargi, te ga upitaše: - Prijateju,di se prodaje sol?

Graska vucibatina odmiri onu dvojicu od glave do pete, te je tijo s njima zbijat šale.

-Vidiš tamo onu veliku kuću? U njoj se prodaje sol.

Nji dvijica odu di su upućeni. Zastali su na vratima crkve, u kojon je pop govorijo misu.

Tad će Jukan, kao iz neba pa u rebra: - Ostavi te prkjanije, ajde miri sol!

Misa je za čas prekinuta, a njih dvojica upućena u pravom smjeru.

Tada Mateša reče Jukanu: - Kad već moramo čekati do sutra, ajmo se makar stopit u more, da se možemo pofalit prid našin judima da smo se kupali u moru.

Došli su na plažu i uživali gledajuć kako se judi bućkaju. Sili su na šentadu ispod bora, izvuli opanke i zasukali nogavice od suknenih gaća.

Ohrabri se Jukan i zagazi u more do gležnja. Prignijo se i umiva obraze. Proguca je malo mora, te reče Mateši: - De i ti zagazi, bolan.

Stoji Mateša na žalu. Umire od stra. U taj čas je plićakom zaplovilo nikoliko sitni ribica. Spazij ji Mateša te veli: - Neću života mi. Poist će me guje!

Nakon tog velikog i nezaboravnog iskustva pošli su nešto poist u Lelinice i tu prispavali noć.

Sutradan su kupili sol, natovarili mazge i put pod noge.

Dok su prolazili pored gradske peškarije, vidili su kako narod kupuje ribe.

-Kako bi bilo da i mi kupimo ribe? - reče Jukan Mateši.

-Zašto ne, Jukane - odgovori mu Mateša - ali moja Luce nije nikad paričala ribu, pa šta ćemo s njon?

-Ma, bolan ne bijo, pitat ću ribara!

Dogovore se da tu odmore i nešto pojedu. Mateša je osta s mazgama, a Jukan će prodavaču ribe: - Slušaj, prijatelju, kako se spravlja ova riba?

Pokaže mu kažiprstom na lignje.

Na to će mu prodavač: - Dosta, brate, da ti vidi vatru!

Svaki od njih je kupijo po kilo liganja, te nastave putovanje. Mazge su pod teretom išle sporo uz brig. Kad su stigli na Stazu iznad Podgore i odahnuli kod izvora, već je bio mrak.

Bilo je vedro i tiho. Puno nebo zvizda. Miseca nije bilo. S tog proplanka su se vidili otoci i na moru ribarske brodice, koje su pod sviću lovile srdele.

Sideći kraj bunjara, jedan od nji dovati iz torbe lignju između palca i kažiprsta. Okrenijo je sumproć vatri klačine na otoku Hvaru, jednu pak drugu stranu. Kako je lignja sluzava, opuzla se i pala u bunjar. Nije bilo vrimena za razmišjanje te Jukan hitro zaroni rukon u bunjar i umisto lignje zgrabi žabu. Žaba se našla u neprilici i počela da se dere, a na to će Jukan: - Kvakala ili ne kvakala, vidila si vatru. Možemo te pojist!

DVA VJELIKA ČERNA OKA

Na samon početku makarske plaže nalazi se lipa vila po imenu *Irena*. Ime te zgrade je upisano u povist našega kraja povezana s ranin godinan Drugog svjetskog rata, ali i za jednog njenog stanara i dvonožnog lisca koji je po njegovin ričima ima „vjelike černe oči".

U vili Ireni stanuje izbjeglica iz Rusije, poznat Makaranima kao Petar Rus. Tako ga je svak zva, a poneki, ukjučujući mene, ne znaše njegovo prezime. Znali su ga Makarani i većina naroda okolni sela ko voditelja jedne trgovačke radnje, koja se nalazila pored crkve sv. Filipa na makarskon rivi.

Pod kućon je ima spremu, a služila mu je i ko kokošinjak. Zimsko, gladno doba iza rata. Sve srušeno. Judi izginili. Zemja neobrađena. Narod gladuje.

Jedne noći u gluvo doba Petrove su kokoše priplašene i od stra strašno kokodakale. To probudi lakosanog Petra. Petar se skoči na noge junačke u pomisli da je lisica napala kokoške, ali u isto doba je u to posumja pošto se vila Irena nalazi na malom poluotočiću Sv.Petra, pa kako bi se lisica žardala doć baš tude?!

Nije ima vrimena ni da se obuče, iako je bilo prilično ladno, već nako u pidžami istrče iz kuće i dotrče do spreme, odnosno do kokošinjaka.

Ima je šta vidit. Petar se je zapripastijo. Umisto četveronožnog lisca, po njegovin ričima, ugleda je u mraku dva vjelika černa oka, koja su pripadala jednomu nestašnom mladičiću s Bidola. Ne želin ga imenovat. Neka jin obojici bude laka zemja.

ILI ONOGA BOGA VEŽI ILI ONOGA ISUSA STAVI NA NJ

Arivalo je godišnje doba i lovu se srdele, pa bratuška družina ode lovit pod feral. Nakon nedugoga veslanja došli su na poštu i kad su ustanovili da su srdele tude, zapasali su i malo nakon toga izvukli punu mrižu srdela.Te večeri je srića bila na njiovon strani.

Vesela družina nije žalila truda i nespavanja.Veslali su prama žalu pivajući. Pristali su na žalo malo prije svanuća i svak se uputijo svojon kući.

Jedan od družine je živijo u Krvavici i pošto unda nije bilo auta ko danas, lipo put pod noge i cipele cuk uzbrdo.

Malo prije nego je doša do svoje kuće triba je, ko i puno puta prije, proć isprid susidove kuće, a susid je ima pasa koji nije bijo prijatejski s nikin, a pogotovo za vrime noćnoga mraka. U nas su užali reć da se ne boj pasa koji laje nego onoga koji reži, ali u ovomu slučaju je bilo drukčije, jer je onaj virni čuvar gospodarove kuće i imovine osin glasnog lajanja i nasrća na umorna i pospana ribara.

Ipak je ribar ima snage i znanja da izbigne iz neprilike i, nakon šta je doša kući, zavalijo se na posteju da koju uru ospava prije nego otiđe radit u vinograd.

Probudijo se i nakon šta je popijo škudelu mlika pomišana s divkon uputijo se prama vinogradu. Nije učinijo ni devadeseatak koraka, kad evo vlasnik jutitoga pasa iđe mu u susrit.

Dočim su izminili pozdrave, ribar će susidu: - Ili onoga boga veži ili onoga Isusa stavi na nj. Jutros san se od njega jedva obranijo.

-Ma o komu ili o čemu ti govoriš?

-O tvomu jutitomu pasu. Eto o čemu. Ja san ti najbliži susid i mislijo san da me beštija pozna. Ako kogod nepoznat prođe tebi isprid kuće, ujst će ga i pas će te uvest u napast. Jedini način da se izbaviš iz napasti je da vežeš beštiju sindžiron i da mu metneš nagubac.

IZGORI MU KESA

Mnogi se judi pored glavnog zanimanja bave i sporednin, i to iz različiti razloga. Nikima pođe za rukon da svoja sporedna zanimanja usavrše i zamine za ono glavno, te od nji stvore karijeru, dok drugi to čine iz vlastitoga zadovojstva.

Evo što se desilo jednomu momu znancu za vrime bavjenja hobijem.

Dinko je zajubjen u drvo i već godinama se bavi rezbarenjen. To svoje omiljeno rezbarenje je u prošlosti obavja u garaži, ali njegova supruga Lucija je došla na ideju da za vrime topli litnji dana ponekad spremi pokoji obrok u garaži umisto u kužini, te je više-manje zapovidno pridložila suprugu: - Bilo bi boje da dangubiš vanka isprid garaže misto da taložiš smrdjivu prašinu po njon.

Ja ću upotrebit garažu u korisne svrhe!

Prostor do garaže je pokriven, tako me neće stopit kiša, a ni sunce opržit. Možda ona ima dobru ideju - pomisli Dinko.

-Nema smisla, ženo, da ne privatim tvoj pridlog pošto znan kad si ti to nakanila da drugčije neće bit.

Rezbarijo je dvi-tri ure i kako nakon dovršena rezbarenja triba pomest i očistit otpatke drva koji leži svudi oko njegova radnog banka, uzejo je metlu i pomejo pod, a nakon toga upita Luciju: -Mogu li upotrebit kućni usicač prašine i očistit kako bog zapovida?

-Ma, što to bulazniš? Imaš oni stari usisač, pa se posluži s njin!

Dinko spremi alat i nedovršenu rezbariju i započne čišćenje. Drvene otpatke s betuna je s lakoćon pokupijo, ali među travicom je još nikoliko sitni komadića, koje je on odlučijo pokupit usisačen prašine. Pripalijo je španjulet i usisava usisačen sitne komadiće drva i piljevinu. Kada je španjulet dogorijo, on otpune čiku s usana i bez ikakvoga razmišjanja pokupi usisačen, pri čemu se istodobno dim zavitla iz usisača.

Dinko žvelto dovati prikidač i iskjuči dovod struje u usisač, ali je bilo već kasno. *Kasno Marko stiže na Kosovo!*

Usisačeva kesa je dobrin dilon izgorila. Izvadijo ju je i noseći u ruci otiša pod ponustru od kužine da ispriča ženi šta se dogodilo.

Lucija mu je privezala nikoliko po njenon mnijenju prikladni imena, a on nije ni pokuša da se brani.

-Eto, tako bi se isto desilo novomu usisaču da san ti dopustila da ga upotrebiš.

Pored Lucije je u kužini bila i njezina sestra Cvita, radi koje su pozvali goste te večeri na večeru, pošto ona sutra iđe nazad u domovinu.

Cvita je slušala taj sitni rasplet, nakon čega reče: - Jadan, Dinko! Izgori mu kesa! - te prasne u smij.

Dinko je otiša u privraće, naložijo vatru na čijon žeravi će ispeći meso, a nije ni slutijo o tomu da će Cvita u svojon vragojastoj mašti priokrenit cili gogađaj na svoj način.

Gosti su pristizali, meso ispečeno i povrće skuvano, te se sva rana i piće postavilo na stol pred goste i domaćine.

Po završenon večeri Cvita zamoli goste za tišinu i virovatno je svak očekiva kratak oproštajno-zafalni govor, te svi umukoše.

-Oćete li da van ispričan šta se danas dogodilo našemu gazdi?

Svi su pogledali jedan drugoga, pak i Dinku, čijin je krvnin sudovima krv ubrzano tekla, ko zamućena jesenska voda niz potok kroz Trakače.

Odma se je Dinko jadu dositijo. Ima je on priliku i ranije slušat to stvorenje i njezine izmišjotine, ali šta da čini?

Da bi više dramatizirala cilu stvar, Cvita ustane s katrige, te započne: - Danas je Dinko dila bokun drveta na privraću i nakon što je očistio privraće, Lucija je ošla da proviri kvalitet učinka, koji jon nije bijo po guštu.Vi znate kako je moja sestra pedantna, te ga je opomenila da očisti kako bog zapovida. Dinko nastavi s čišćenjen brontulajuć i svega nikoliko minuta nakon toga dotrče pod ponistru od kužine vičući: *Lucija! Lucija! Izgori mi kesa!* Lucija je pripremala večeru, te nije ni polagala puno pažnje Dinkovin ričima, a ja jadna pomislila na ono najgore. Ma što će ikomu čovik s izgorenon keson, te dohvatin sić pun vode, istrčen na privraće i - *pjus* vodon Dinku po međubedrju. Ma kojega boga me polivaš s vodom, jutito će Dinko meni. Pa, čoviče Božji, dotrka si vamo i vičeš - *Izgori mi kesa*, a ja želin da ti pomognen. Odma san pomislila na to kakav bi bijo budući život moje sestre s čovikon izgorene kese.

Svak se od srca nasmija, dok se Dinkovin licen razlijo gemišt smija i želje da ispriča istinitost događaja.

LIVAK U ŽEPU

Teta Nede je imala kozu i dala jon ime Krile. Krile je bila slatkorana i dobra po mliku.Teta Nede je živila sama, i nije bila veliki zahtjeva, ali ipak jon je tribala koja parica za kupit one stvarčice koje nisu resle u njezinu vrtlu, vinogradu, docu ili maslinjaku.

Dok je u Krile bilo mlika, teta Nede bi svako jutro rano ranila, Krilu pomuzla, mliku prilično dosta vode dodala, na pijacu nosila i tako po koju paru zaradila.

Teta Nede nije bila spronda, a znala je dobro šparenjat.

Bijo je misec srpanj. Sunce je peklo ko iz glavnje.Teta Nede je revudala mliko i uputila se kući u selo. Pod palmon isprid crkve sv. Marka sta je sladoledar i prodava slodoled.

Obazdre se teta Nede na livu pa na desnu bandu, i pošto nije bilo nikoga poznata vidit ni na tir o puške, ona se brže-boje maši rukon u žep od traverse, izvadi malo sitniša i kupi sladoled, šota ga u žep o traverse i krenula što je žveltije mogla prama selu.

Njezina unuka Fjorina je bila oko dvi godine stara i baba je tila da dite osladi po prvi put u životu usta sa gulozarijon te vrste.

Nije teta Nede došla ni do Gajine kuće na Malomu poju, a oševrala je mokrinu kroz žep od vuštana, šotane i, da prostiš, šotobraga. Ušla je u onu malu kućicu di je bila kanela u namjeri da proviri šta se dešava sa sladoledon. Na njezino veliko zaprepaštenje, sladoled se rastanpera. Sve do kuće je brontulala. Spenđala je munitu, a ništa ne nosi kući.

Došla je kući razočarana, a ćer joj je Paulina odila s magareton na vrutakotišla na Vrutak dotrat vode i ražentat bijankariju koju je jućer lušijala..

Sidi teta Nede kraj ponistre i zuri kad će ispod Gubavice vidit ćer da se vraća s vrutka. Netom ju je ugledala, potrkala jon je ususrit i fermala je na srid puta povr Briškini pojata, ka šta pas o ferme ferma ticu, te jon, da niko ne ušpija, stavila ništo u intreše smara, i reče jon: - Idna san, moja ćerce, ko pas.

-Zašto, majko?

-Kako neću, ma slušaj kakva mi se jutros dezgracija desila!

-Ajde,majko, kaži mi.

- Kupila san u onoga Šiptara sladoled da mi se mala Fjorina okusi i dok san došla do Gajine kuće vas se rastanpera. Stopijo i išporka mi robu, a osta je samo livak.

Nasmijala se na to Paulina, a kasnije i svaka osoba u selu kojon je ta pričica došlo do ušiju.

Njegovo prezime počimje sa slovon Z, a moje sa onin idućim. Odili smo u istu školu, isti razred i sidili u iston klupi. Meni nije pošlo za rukon da zadivin učiteje odgovoron na njiova pitanja ali san na kraju sedmogodišnje škole iako ponavjajući dva predmeta na popravnon ispitu, ipak uspijo dobit svidožbu, razumi se sa prolaznon ocjenom 2.

Dvojka je za mene bila carska ocjena a trojka skoro nedostižna.

Lažen. Ima san četvrku u pivanju, jer san veršava ko grdelin. Razrednica mi je dala četvorku i u hrvatskom jeziku. Možda se je privarila.

Za razliku od moga oca, koji je bio težak, nadničar i manuvalac, njegov je ima svidožbu završena meštra. Bijo je kuvar i šef kužine u jednom od Makarski otela. Njegova kvalifikacija mu je omogućila dobru novčanu zaradu.

Za vrime školski odmora često smo nas dva posjećivali pašticeriju vlasnice gospođe Đanke Martinis na pijaci i moj školski drug je puno puta počastijo i mene, više gladna nego sita, s onin bibiton..

Kada bi nastupili školski praznici užali smo se nać na plaži, tamo di je kalafat pravijo kaiće. Tude smo se kupali i igrali piciglin. Milenko Vela je iznajmiva gondule i ako bi moj prijatej ima u žepu dosta munite unajmijo bi jednu gondulu meni, drugu sebi, a ponekad bi obadva sili u jednu i veslali po redu.

Na dilu Lanterne okrenjenu prama plaži u ono doba su bile škrape i među njima poneki prilično duboki usik poput maloga porta. U te porte smo mi koštavali gondule, kojima smo dali ime po nazivu ruski filmova, a u to doba u našoj domaji je bilo dozvoljeno gledat samo ruske filmove.

Gondulama smo dali imena: Vjetka, Čajka i Morski Jastreb.

Najrađe bi se vozikali u onoj kojoj smo dali imei Varjag.

To je bilo ime proslavjene ruske krstarice u Drugom Svjetskom ratu.

Ponekd bi imali sriću izronit Svetoga Petra uvo i to bi bijo veliki događaj dana i priča o tomu se je čula na dugo i široko i durala najmanje cilu šetemanu dana.

Životni puti i obaveze su nas razdvojile, ali san ipak bijo sritan i srijo ga na makarskoj pijaci kraj crkve Sv. Marka dok je kupova verduru.

Dakako, vrime je učinilo svoje i nisan bijo siguran je li to on ili ne i na kraju san prikupijo dovojno snage da mu se obratin i na moju sriću nisan falijo.

Bili smo obojica prijatno iznenađeni, i tada ugovoreni sastanak nažalost se nije ostvarijo.

Ža mi je. Do boga mi je ža.

Ja otputova nazad u moju novu domaju, on osta uživat življenje u lipotici ispod Biokova. Vrime je prolazilo, brojile se šetemane, miseci i godine a mene su često uspomene vraćale na sike oko Lanterne na makarskoj plaži.

Ima sam njegov telefonski broj i želijo ga nazvati više nego jednom, ali sam se suzdržava jer nisam zna je li moj školski drug još na životu. Bilo bi više nego neugodno meni ko i osobi koja bi odgovorila na moj telefonski poziv ako on nije više

među živima. Triba sam izuminat i uvirit se da je moj školski drug još među živima. Za vrime jednog telefonskog razgovora pita sam moju sestru da li dotičnu osobu pozna i je li ista na životu.?

Odgovor na oba pitanja je bio pozitivan, što me je ohrabrilo i odlučio sam ga nazvati.

Nakon što sam bira broj, sa druge strane se je javila osoba istog imena i prezimena ali to nije bio moj školski drug.

Toj uslužnoj osobi je priskolčila u pomoć isto tako uslužna majka, koja mi je dala tačan telefonski broj mog školskog druga. Malo smo proćakulali, jer jedan od njizini predaka potiče ko i ja iz drevnog sela Makra.

Ostati ću jin zauvijek zafalan na učinjenoj usluzi.

Te iste večeri sam pozvao mog školskog druga. Njegova supruga je odgovorila na poziv. Nakon što sam je pozdravijo, kaza jon ko sam i od kuda zoven, pozvala je supruga koji je bio do skrajnosti i prijatno iznenađen.

Razgovarali smo o zajedništvu za vrime školski dana, i na moje razočaranje on se nije spominja u istom obujmu onog što se je meni duboko urizalo u pamćenje.

I on se je odmaka od majčina doma polazeći na studije u Sarajevo i kasnije i radeći tu, ali je često odlazio u Makarsku i održava vezu sa rodbinom i prijatejima. Moja životna putanja je širi razmjera. Neugodnost životarenja u tuđini i borbu sa tuđin jezikom blažile su uspomene na prošlost.

Nadan se i želin još makar jedan put posititi rodni kraj, rodbinu, prijateje i znance u njemu i prostriti pogled po vrovku Vošca na Biokovu..

Do tada, daleko od zavičaja i u dnevnim snovima ću nastavit navigavat i koštavat krstarice sa mojin školskin drugon u porte između Laterne i makarske plaže.

MLADO LUDO, STARO BEZ PAMETI
ili
SRIĆA U NESRIĆI

Vamo di živarin više od pedeset godina u mislima uvik razbiren kamenjar, ko krtica zemju, iz kojega san nika te danju i noću sričen drage osobe onoga vrimena koji je danas vrlo malo na životu.

Ne sićan se koji je bijo stađun o godine ali neću nikad iz pančenja izgubit nesriću koja je mogla bit i gora nego je.

Polazijo san, u kako smo mi to unda zvali "Šegrtsku skulu."

Ja se nagnijo priko ponistre na trećemu katu školske zgrade a on doli u dvorištu sa nategnuton praćon u ruci i razumi se u kožici kamen.

Ja počejo s njime razgovarat a on ko da mu je đava prišapja, pa me upita:

" Oću li potegnit.?"

Meni nije bilo ni na kraj uma da će se on žardat opalit i odgovorin:

"Udri."

Nije se on puno mislijo nego žive mi vode opali, pa ko iz neba pa u rebra i mene kamen strefi drito ispod desnoga oka.

To se nije dokončalo tude.

Mene su poveli sutradan na Firule u bolnicu i tude san odleža nikoliko dana i na moju sriću su mi škapulali vid i oko, iako još uvik i nakon više od šezdeset godina iman poslidica i kad privrne vrime u oku ko da mi kogod svrdlon vrti.

Je li njemu iko otresa prašinu sa prkna neman pojma, ali znan da su gradska uprava ko i školska strogo opomenili mlađariju da revudaju praće.

Pari mi se da se ovo kratko štivo može nadožuntat sa onon staron poslovicon, koja kaže:

" Mlado ludo, staro bez pameti."

Možda će se čitalac pitat:

"Kakve veze ima spomenuta poslovica sa ovin događajen.?"

Ima. Dakako da ima.

Unda san bijo mlad i lud i reka san mu da udre.

Sada san star i bez pameti i pozivan ga :

"Dođi mali Maricin da te zaglin."

To se nažalost neće ostvarit. Umro je mali Maricin.

Laka mu crna zemja.

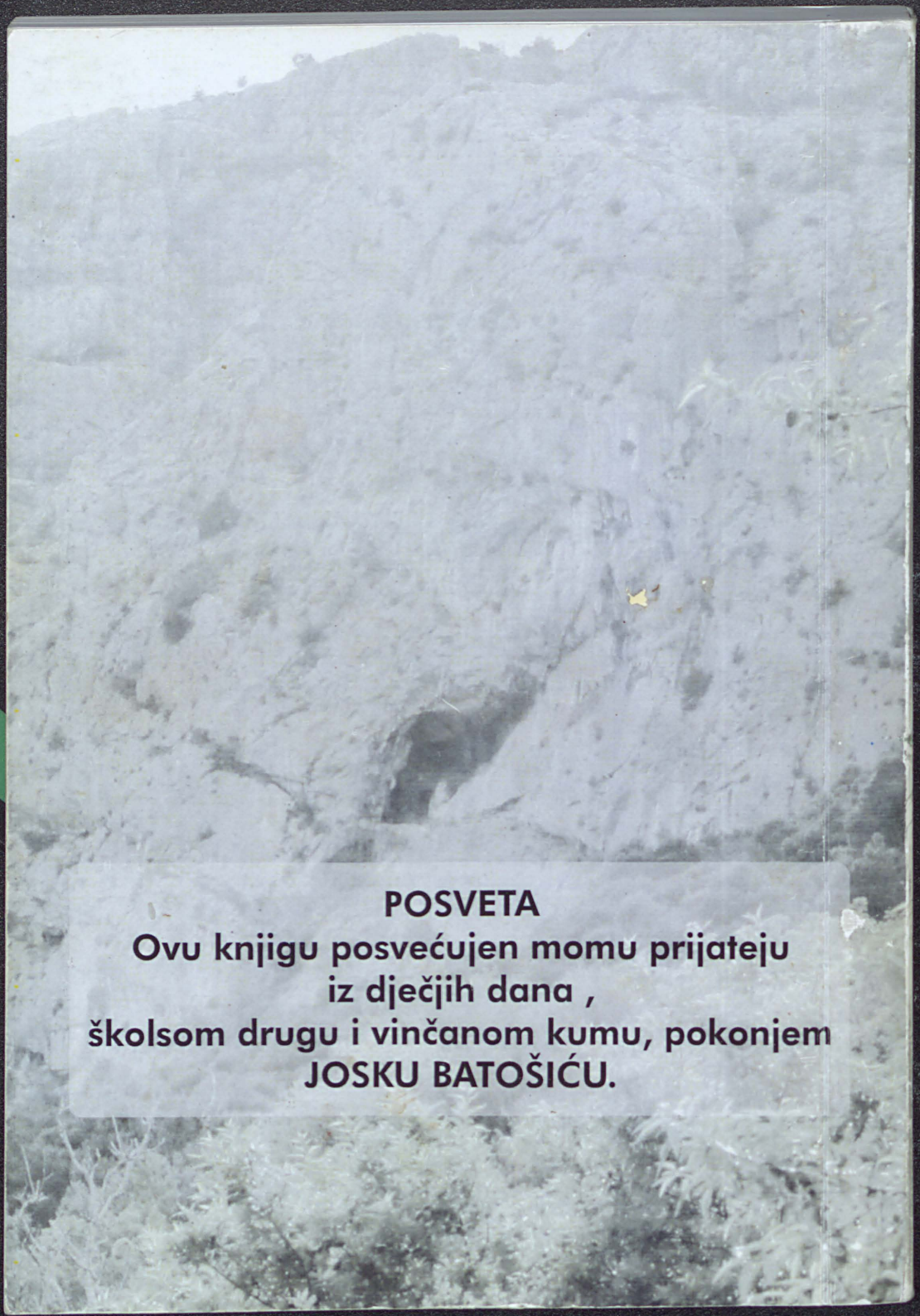

POSVETA

Ovu knjigu posvećujen momu prijateju
iz dječjih dana ,
školsom drugu i vinčanom kumu, pokonjem
JOSKU BATOŠIĆU.